

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskernes Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her:

<https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

DANSKE BYER OG DERES MÆND

XIV

VIBORG BY

DANSKE BYER OG DERES MÆND
REDAKTØR: ANDR. K. JENSEN

XIV

VIBORG BY

UNDER MEDVIRKNING

AF

LANDSARKIVAR

GEORG SAXILD

1918 - DANSKE BYER OG DERES MÆND - 1918
BRØBJERGHUS - AARHUS

1. LIDT HISTORIE

VIBORG By skal ses ovre fra Lunden ved Asmild Kloster. Gaar man derover en straalende Solskinsdag ved Middagstid, ser man fra Udsigtsbakken foran Klosterkirken den gamle Stiftsstad paa den anden Side af Søen: dybest nede Søen med dens hvide Svaner, højere oppe Haverne med deres kuplede Træer; og stoppet ned mellem de grønne Løvkugler de gamle Huses Tegltage og de nyes Skifertage med Glans som af Fiskeskæl i Solens Strejflys. Øverst oppe kroner saa Domkirken med sine fem spidse Taarne det hele Billed. Dær ligger den paa Helligdomsbjærgets Skulder saa støt og sikker som en hvilende Løve paa en uhyre, løvkranset Sokkel. Dens Granitmure skinner hvide i Solen i ungdommelig Lystighed, som var Livet Sol og Lykke helt igennem. Kun Tagets graa Bly virker snusfornuftigt dæmpende paa den megen Ungdommelighed og minder om Hverdagens Tynge og Livets Kedsommelighed. Men den solbestraalede Domkirke smiler ubekymret videre, med Smil i Vesttaarnenes Glamhuller, gennem hvilke man ser den blaa Himmel.

Eller gaa over i Klosterlunden en trist Efteraarsdag, naar Regnen siler ned. De gamle Huses Tegltage dukker

sig forsagt mellem Havernes Træer, der ligner Koste som afmægtig strækker sig mod den lave Himmel for at feje Skyerne bort, et haabløst Forsøg, ti der er ikke Ende at faa paa en dansk Efteraarsregn. Skifertagene er sorte som Ligkistelaag. Men tungere og tristere endnu virker Domkirken paa Bakkens Kam. Dens Mure er bleven sorte af Væden, den ligner en vældig Sarkofag, i hvilken al Livets Glæde og alt dets Haab er gemt under det svære Blylaag, det eneste i Bybilledet som ikke har skiftet Farve. Solen fik det ikke til at smile, Regnen faar det ikke til at hengive sig til Fortvivlelse eller anden stor Skændsel og Last. Lige upaavirkeligt af Med- eller Modgang ligger det trægt og sejt og gør sin sure Pligt fra Aarets Indgang til dets Udgang, Aarhundreder igennem.

Hvad bragte denne By til at finde sin Plads just paa denne Høj? Hvem anlagde den? Naar blev den først til? Ja, visse Folk kan spørge om mere end visse andre Folk kan besvare. Saa meget er i hvert Fald sikkert: Byen er ældgammel, saa gammel at de Mennesker som gav Byen Navn ikke talte samme Sprog som vi. Navnet Viborg afledes af de oldnordiske Ord: *vé* en Helligdom, og: *berg*, et Bjærg, og Byens Anlæg ligger da forud for enhver Historie.

Om Grunden til at den Helligdom som skaffede Byen dens Navn kom til at ligge just paa det Bjærg der nu bærer Viborg kan der kun anstilles Gætninger. Den naturligste og nærmest liggende synes den, at Byen rejste sig paa et Vejknodepunkt, hvor Trafikken fra Nord mod Syd og fra Øst til Vest naturligt mødtes. Viborg ligger som bekendt midt i Nørre Jylland, omtrent lige langt fra Randers og fra Holstebro, og omtrent midtvejs

mellem Skagen og Grænsen mellem Nørre- og Sønderjylland. Handelsvejene fra Vendsyssel sydpaa fulgte naturligvis ikke Østjyllands tungede Kyst, men tog den mere direkte Retning midt igennem Landet, vest om Mariager Fjord og det delvis vandomflydte Middelsom Herred. Denne Vej gik igennem Viborg. Her mødtes den med en anden Vej som gennem Nørreaa-Dalen førte fra Randers Fjord vestpaa. Maaske ogsaa med en Vej fra Skive, Sallinglands naturlige Udfaldsport mod Syd og Øst. Hvorom alting er, Viborg blev paa den ene eller anden Maade i Tidens Løb en By, hvor Veje fra alle Kompassets Retninger mødtes, og endnu den Dag i Dag viser Jyllandskaartet Viborg som Navet i et Hjul, hvorfra der udgaar utallige Eger i alle mulige Retninger.

Her, i Nørre Jyllands Hjerter, fik ganske selvfølgelig Landsdelens Hovedtempel og dets Hovedting Sæde. Og om Templet og Tinget grupperer sig Viborgs Historie, en løjerlig snørklet og langt fra tilstrækkelig udredet Historie, mere indfiltret med Danmarks almindelige Historie end de fleste andre danske Købstæders, en Historie som ofte giver den der beskæftiger sig med den Indtrykket af, at et kulturelt eller politisk Fremskridt for Danmark kommer til at betyde Tilbagegang for Viborg, men som dog ogsaa paa den anden Side godtgør at den gamle Provinshovedstad er bleven baaret frem af den fælles-nationale Udvikling.

Templet og Tinget, det er Viborg i kort Begreb. Det er Byens Fortid og dens Nutid, og det bliver vel nok i et uoverskueligt Tidsrum dens Fremtid. Den Helligdom som gav Bjærget ved Søen Navn er for et Aartusinde siden raadnet op, og straks det første Gennembrud i

Danmarks Historie, det der bragte et lille afsides liggende og saa godt som ukendt Land i Forbindelse med den almene Kultur ude i Evropa ved Kristendommens Indførelse, straks dette Gennembrud reducerede Viborgs Stilling fra Hovedoffersted for Nørre Jylland til noget langt betydningsløser. Ti ganske vist blev Byen, allerede under Svend Estridsen, Stiftshovedstad, men der er jo mægtig Forskel paa at være religiøs Hovedstad i en hel Landsdel og at være det i et af flere Stifter. Imidlertid, Viborg var dog vedblevet at være et Slags kirkeligt Centrum, og det i en Organisation saa vældig som den romersk-katolske Kirke. Stiftet fik sin Biskop, og Byen maatte have sin Domkirke, oprindelig vel nok kun en af Træ. Den har antagelig ligget paa det gamle, styrtede Gudehavs Plads. Saaledes yndede jo den fremtrængende Kristendom at markere sin Sejr over Hedenskabet. Det fortælles at der ved Udgravningen af Grunden til det nuværende Raadhus fandtes betydelige Levninger af Hesteknogler, maaske Rester af Offermaaltider i det gamle Gudehov. Dette har antagelig ligget dær i Nærheden, muligvis paa den nuværende Domkirkes Grund.

Først saa sent som 1130—69 blev der i Viborg Stift Raad til at bygge en Domkirke af Granit. Der byggedes paa den under Kongerne Niels, Erik Emune, Erik Lam og Valdemar den store. Her som andetsteds i Datiden var det vel gejstlige Mænd som paa een Gang optraadte som Bygherrer og Bygmestre, og Domkirken i Viborg opførtes, som Søsterkirkerne i Lund og Ribe, i sin Samtids Stil: den romanske. Den kom i det ydre til at minde om Domkirken i Lund (Apsis og de to Vesttaarne) og i det indre om Ribe Domkirke (Triforiegalerierne). Viborg Domkirke byggedes af Granit som rimeligvis hentedes

Viborg Domkirke.

fra Omegnen, hvor der fandtes Masser af Vandreblokke fra Istiden, og den prydedes med fem Taarne, to mod Øst, to mod Vest og et over Skæringen mellem Langskib og Tværskib. Østpartiet fik Krypt under Koret.

Domkirken i Viborg indviedes til Vor Frue. Foruden den opførtes der i Middelalderens Løb ikke mindre end tolv Sognekirker og to Kapeller i Viborg. Føjes nu hertil at der desforuden fandtes seks Klostre i og ved Byen, af hvilke de fleste dog vel nok har haft en Klosterkirke, forstaar man at de der den Gang havde Trang til at høre et lille Guds Ord kunde faa rigelig Lejlighed dertil.

Det maa nemlig hele Tiden mindes at Viborg i Middelalderen næppe har været større end nu. Naturligvis langt fra saa folkerig, og sandsynligvis ikke af større Udstrækning end den Del af Byen som ligger inden for de gamle Byporte. Hvorledes der paa et saa forholdsvis lille Omraade er blevet Plads til en Lægbefolkning for alle de Kirker, Kapeller og Klostre samt Kanikeboliger og milde Stiftelser, er lidt af en Gaade, særlig naar man husker paa at en Institution som et Kloster dog almindeligvis maa antages at have haft Brug for en Grund saa stor som en jævnstor, firelænget Bondegaard (med eller uden Have). Men Byen har, som sagt, i Middelalderen næppe været større end den bebyggede Grund inden for Portene. Sakso fortæller at Svend Grate (o. 1150) omgav Viborg med en Vold af Jord, og tilføjer at Staden hidtil havde været uden Værn. Denne Befæstning strakte sig fra Nørresø til Skt. Ibsport og videre til Skt. Mogensport, derfra gennem Reberbanen til Skt. Hansport og gennem Gravene til Skt. Mathiasport, hvorfra den fortsatte ad Dumpen og Blichersvej til Skt. Mikelsport, som oprindelig laa ved „Slusen“, og videre

østpaa til Søen. Til Byens Befæstning har ogsaa hørt et kongeligt Slot, paa det nuværende Borgvold. Men hvornaar det er blevet opført eller hvorlænge det har faaet Lov at staa, derom vides i Virkeligheden intet.

Under Munkenes Sang og Klokkernes Klang levedes der nu inden for disse snævre Grænser Middelalderen igennem en Købstads smaatskaarne og nussede Liv. Men hyppigere end andetsteds sattes Borgersindene i Viborg i større Sving, som en Følge af at Byen ved sin Stilling som Landstingssted kom til at deltage i eller blive Vidne til Begivenheder der ikke blot angik Købstadens Ve og Vel, men Lands og Riges Velfærd.

Landstinget holdtes oprindelig under aaben Himmel, hvor ved man ikke. Det virkede i sin klassiske Tid ikke blot som Domstol og Tinglæsningssted for vigtige Rets-handler, men tillige havde det andre og betydningsfuldere Funktioner. Landstingene havde saaledes en større eller mindre Indflydelse paa Rigets Lovgivning. Ti ganske vist var det saadan: at Kongen gav Loven, men Landstingene skulde „tage ved“ for at Loven fik Gyldighed. Desuden fandt Kongevalg og Kongehyldinger Sted paa Landstinget, og Viborg blev derfor, lige til Enevældens Tid, jævnlig gæstet af Konger eller Kongesønner, hvis Valg skulde bekræftes. Men ogsaa andre landsvigtige Begivenheder fandt Sted paa Landstinget. Da Erik Ejegod havde besluttet sig til at foretage en Pilgrimsrejse til det hellige Land, kundgjorde han saaledes ogsaa paa Viborg Ting, sin Vilje og her var det da at den rørende Scene fandt Sted, at den forsamlede Mængde brød ud i Jamren over hans Budskab og tiggede og bad ham om dog endelig at blive hos dem, ja lovede at give en Trediedel af al deres Formue, hvi

de derved kunde faa ham løskøbt fra det Løfte han havde gjort (Thor Lange rejste 1915 en Mindesten paa Borgvold for Kong Erik „der sydpaa døde“).

Under de Fejder der efter Erik Emunes Død (1147) ti Aar igennem førtes mellem de tre Tronkrævere Svend, Knud og Valdemar, kom Viborg, til Dels fordi Byen var Tingsted, til at spille en Rolle. Knud lod sig straks hylde paa Viborg Ting, mens Svend valgtes i det østlige Danmark. Af de bitre Kampe der opstod som en Følge heraf, udkæmpedes de fleste omkring Viborg. Saaledes var det i et Slag umiddelbart uden for Byen, at Knud fik sine første Prygl af de forbundne Svend og Valdemar. Mens Svend havde Viborg inde, var det at han, som før sagt, lod den befæste. Men det forhindrede ikke Knud i at komme igen, og ved Gedbæk, 16 Km syd for Byen, hentede han sig sit andet Nederlag hos de to samme Modstandere. Men nogle Aar efter vendte Spillet sig. Hjerter Dame var bleven Trumf: Valdemar havde forelsket sig i Knuds 13-aarige Halvsøster Sofie, hans Brudd med den usympatetiske Kong Svend, som maaske alligevel var kommet en Gang, blev nu fremskyndet, og 1154 lod de to Næsten-svogre sig bægge hylde som Konger paa Viborg Ting. Hertil var det ogsaa at Valdemar tyede, da han efter Blodnatten i Roskilde, der berøvede ham hans Svoger og Ven, maatte flygte fra Sjælland. Her var det at han viste Jyderne Saaret i sit Laar og sine blodige Klæder, og i Viborg var det at han ægtede sin dræbte Vens Søster, den vidunderdejlige Sofie. Faa Maaneder efter mødtes Svends og Valdemars Hære paa Grate Hede i Torning Sogn, ganske tæt ved Gedbæk, hvor de i Forening havde slaet Knud. Og her afgjordes Danmarks Skæbne for

lange Tider ved Valdemars Sejr og Svends Død (Mindesten, rejst af Thor Lange 1892, paa det Sted hvor tidligere Graas Kapel laa):

Paa dette Tidspunkt var man endnu ikke helt færdig med Opførelsen af Domkirken. Baade Biskop Eskild (dræbt paa Erik Emunes Foranstaltning 1133 i Skt. Margretekirken i Asmild) og Biskop Svend (død paa en Pilgrimsrejse i det hellige Land 1153) havde oprindeligt været Kanniker i Lund, hvilket forklarer den ydre Lighed mellem de to Kirker. De var bægge fromme Mænd, men ingen af dem naaede dog i Fromhed det Ry som kom til at omstraale en af deres underordnede, den ydmyge og gavmilde, mirakelduelige Martyr, Domprovst Keld. Alle Helgener har været ydmyge og gavmilde, og alle har de gjort Mirakler og lidt Martyrier. Den hellige Kelds Ydmyghed viste sig efter de bedste Mønstre deri: at han ikke vilde modtage Valget til Domprovst, men modtog det alligevel, da han blev bedt meget derom. Hans Gavmildhed førte ham lige ud i hans Martyrium, som bestod deri at han blev afsat fra sit Provsteembede og gjort til Klosterforstander i Aalborg, fordi han havde forbrugt egne og andres Penge til Almisser blandt fattige. Af hans Mirakler nævnes særlig to: 1) en Nat han holdt Messe i Aalborg gik pludselig Lysene ud, men den hellige Keld førte Gudstjenesten til Ende til Trods for Mørket, og da han var færdig, tændtes der Lys igen mellem hans Hænder; 2) en Dag da en Dreng skulde hente Vand til Kannikerne fra Kak Kilde vesten for Viborg, mødte han Keld som bad om en Slurk Vand, og mens Keld drak, forvandlede alt Vandet til Vin, hvilket var et stort Under. Efter hans Død, der fandt Sted 1150 i Viborg, hvortil han efter Pavens Befal-

ling var bleven kaldt tilbage, skete der mange Jærtegn ved hans Grav, og 1188 blev han af Pave Klemens III erklæret for Helgen. Domkirkens Opførelse var den Gang for længe siden tilendebragt, og der behøvedes derfor en Tilbygning, for at man kunde faa Plads til den hellige Kelds Ben. Et Kapel blev bygget paa Kirkens Nordside i Krogen mellem Langhus og Tværskib. Dær ophængtes hans Skrin, „Skt. Kelds Ark“, i gyldne Kæder under Hvælvingen, og dær brændtes der Lys Dag og Nat til Ære for den fromme Mand, der vedblev at gøre Mirakler, saa længe der var nogen der troede paa dem.

En langt betydeligere Mand end den hellige Keld knyttedes i det følgende Aarhundrede til Domkirken i Viborg. Det var den lærde Gunner (fra 1216 Abbed i Øm Kloster), som 1222 valgtes til Biskop over Viborg Stift. Han var en vidt berømt og højt anset Mand, i lige Grad skattet af sin Konge og sin Pave. Desuden en udmærket Jurist der satte sit Spor i dansk Retsudvikling som en af Forfatterne til Jydske Lov, kundgjort paa Danehoffet i Vordingborg 1241. Biskop Gunner døde 99 Aar gammel paa Asmild og jordedes foran Alteret i Skt. Kelds Kapel i Domkirken.

En Menneskealder senere fik Domkirken sin første og sidste Kongegrav. Det skete da Datidens Stridigheder mellem Konge og Stormænd fandt deres foreløbige Afslutning ved Mordet paa Erik Glipping i Finderup Lade Skt. Cæcilia Nat 1286. Paa Mordstedet opførtes der et Bodskapel (hvis Plads nu er betegnet ved en Mindesten, rejst 1891 af Thor Lange). Kongens Lig førtes straks efter Mordet til Viborg, og her begravedes det i en ophøjet Grav paa Kirkens fornemste Sted: midt under

Korets Kryshvælving. Dær laa den myrdede Konge med sine 56 Saar, hyllet i en rød Kappe, med Sværd ved Siden og med Hostien paa Brystet. Han var jo død uden Syndsforladelse og fik derfor det indviede Brød med sig i Graven.

Det følgende Aarhundredes Stridigheder mellem dansk og tysk berørte kun Viborg perifert. Men Slaget paa Tap Hede, hvor Prins Otto af Danmark besejredes og toges til Fange 1334 af Grev Gert, bør dog ikke lades uomtalt i Viborgs Historie. Lige saa lidt bør det glemmes at den vældige Godsejer Niels Bugge til Hald, N. Vosborg og mangfoldige andre jyske Godser var Viborgs Nabo fra 1345, da han kom i Besiddelse af Hald, til 1359, da han, i Strid med sin Konge, Valdemar Atterdag, myrdedes i Middelfart.

Inden Middelalderen tog Slut, fik Domkirken sine sidste Tilbygninger. Lige over for den hellige Kelds Kapel opførtes der, paa Kirkens Sydside, et Kapel for den hellige Anna (Jomfru Marias Moder), og 1393 stiftede Dronning Margrete endnu et Kapel, som fik sin Plads lige op ad det sidst nævnte og blev indviet til den hellige Jomfru. Da selve Domkirken ogsaa var helliget Vor Frue, kan det ikke nægtes at der i Viborg var gjort tilstrækkeligt til Ære for den ubesmittede Undfangelse. Den hellige Jomfrus Kapel var bygget i gotisk Stil af røde Teglsten. Det var meget stort, strakte sig næsten gennem tre Fag af Langhusets syv og sprang betydelig frem foran Flugten af Tværskibets Sydмур. Ogsaa et Kapitelshus (nedrevet 1828) omtales i Middelalderen, men om dets oprindelige Ydre vides intet.

Saaledes stod Vor Frue af Viborg til 1501 17. Juni, da Kirken ramtes af Lynet og kom i Brand. Ilden rasede

fra Vest til Øst, Taarnene faldt, Inventariet brændte, Korets Apsis med sit Søjlegaleri blev ødelagt i sine øverste Partier. Kun Krypten var urørt.

Ved den herefter følgende Restavration blev de forbrændte Partier genopførte af Mursten, Langhusets Fremspring mellem Vesttaarnene sløjfedes, lige saa Apsidens Søjlegaleri og Østtaarnenes Spidser. Langhusets Sidemure kronedes med en „Løbekrans“, Vesttaarnene fik høje Spir og Kirkens Vinduer spidsbuede Afslutninger. Den oprindelige romanske Kirke optraadte fremtidig i gotisk Forklædning. Som Sikkerhedsforanstaltning over for fremtidige Ildebrande gennemførtes en Overhvælving af Kirkens Inderrum. Hvælvingerne kom til at hvile paa Kragsten der indmuredes i Højkirkens Vægge.

Saaledes stod Domkirken, da Reformationen begyndte i Tyskland og snart efter bredte sig til Danmark.

Hele det politiske og kirkelige Røre der optager vort Fædreland fra Kristian II.s sidste Aar gennem Frederik I.s hele Regeringstid, indtil Kristian III sidder fast i Sadlen, berører Viborg By paa det dybeste. At Sammensværgelsen mod Kristian II stiftes i Viborg og at Jydernes Undsigelsesbrev til ham forfattes og underskrives her, betyder kun at Viborg nu som saa ofte før og senere var det naturlige Samlingssted for jyske Bevægelser. At Mogens Munk, som forhandlede med Hertug Frederik og senere, efter hvad man siger, bragte Kongen Opsigelsesbrevet i sin Handske, var Landsdommer ved Viborg Ting, behøver ikke at understreges alt for stærkt. Og at Frederik I.s Hylding og Opbrændingen af Kristian II.s Love fandt Sted paa Nørrejyllands Hovedting, var kun naturligt. Større Interesse knytter der sig til den Andel Viborg By og Borgerskab fik i de følgende

Aars Reformationsbevægelse. Denne, der ingenlunde var en ren aandelig Bevægelse, som man gerne fra visse Hold vil gøre den til, men saa godt fyldt med Politik som nogen anden Bevægelse, udmærker sig ved at Kongemagten her, vistnok for første Gang, benytter en folkelig Rørelse af omstyrtende Art i sine politiske, religiøse og private Interesser.

Naar det blev Viborg som her i Danmark fik den Ære at være Udgangspunktet for den folkelige Bevægelse bort fra Rom, beroede det noget paa den Tilfældighed at Hans Tavsens, da han aabenbarede sig som luthersk Kætter i Johanniterklosteret i Antvorskov, blev forsat til et Broderkloster der hændelsesvis laa i Viborg. Men at han vandt Sangbund her for sine Kætterier, kan vist forklares af lokale Omstændigheder. Dels deraf at han her traf jævnaldrende med omtrent samme Uddannelse og derfor med de samme Meninger som han selv. Dels deraf at Borgerskabet i en saa kirke- og klosterbefængt By som Viborg i høj Grad maatte føle, „hvor Skoen trykkede“. Hvorom alting er: Tavsens fik sig snart et stort Tilhæng i Viborg, og Borgerne flokkedes om ham, hvad enten han prækede for dem i Skt. Hans Klosters Kirke, i den lille Skt. Hans Sognekirke, paa Skt. Hans Kirkegaard, fra Graabrødrekirkens Benhus eller fra den samme Kirkes Prækestol. Han havde snart kastet Munkekutten, forladt Klosteret og taget Ophold hos formaaende Venner blandt Byens Borgere, og disse beskyttede ham trofast, først og fremmest mod Biskoppen, den kun lidt over 30 Aar gamle, stridbare, livslystne og kvindekære Jørgen Fris, hvem de gjorde Opholdet i Viborg saa hedt at han maatte forlade Byen.

Men mest betød naturligvis den Beskyttelse han fik

af Kongen. Da denne i 1526 havde udnævnt ham til sin Kapellan, med foreløbigt Opholdssted i Viborg, var hans Stilling sikret mod gejstlige Overgreb, og da i samme Aar hans Ven og Meningsfælle Jørgen Sadolin fik kongelig Tilladelse til at oprette en Præsteskole dær i Byen, fik de midtjydske Reformationsbestræbelser rigtig Vind i Sejlene. Den tavsenske Agitation støttedes ogsaa ved Oprettelsen af et Trykkeri i Viborg, grundlagt af Hans Vingaard, og større og større Tilslutning fik den nye Vranglære.

Mere og mere aggressivt optraadte Reformatorerne. Tavsens ægtede Jørgen Sadolins Søster Dorothea. Det var nok skrækkeligt, men fik saa være. Værre var det at Kongen 1529 gav sit Samtykke til at Borgerne maatte nedbryde de tolv Sognekirker og to Kapeller, som Viborg var velsignet med, mod at de gjorde Graabrødrenes og Sortebrødrenes Klosterkirker til Sognekirker og holdt dem alene ved Magt. Fra disse Kirkers Prækestole forkyndte nu de to Svogre Tavsens og Sadolin den lutherske Lære, og da det ærgrede Borgerskabet at Guds-tjenesten i Domkirken stadig var katolsk, stormede de Kirken, rev Kalken fra den fungerende Præst, kastede den for hans Fødder, og mens Borgmesteren Martin Hegelund lo af disse herlige Løjer, besteg Hans Tavsens Prækestolen og talte over den Tekst: „Den er falden, Babylon, den store Stad“. Jo, der var hyggeligt i Viborg i de Dage!

Kort efter kaldtes Tavsens til København og fik Skt. Nikolaj Kirke at præke i. I de fire Aar han havde været i Viborg (1525—29) havde han gjort et godt Stykke Agitationsarbejde. Byen var luthersksindet, og rundt om i Stiftet prækedes den nye Lære. I hvilken Grad Magt-

forholdene havde skiftet i Viborg, ser man af at de nye Prædikanter 1530 vovede sig til at sætte deres katolske Modstandere i Bånd.

Ogsaa under Grevens Fejde fik Viborg de urolige Tider at føle. Efter at Skipper Klement var kommen til Jylland og havde overvundet den jyske Adel ved Svendstrup, tog han en Tid lang Hovedkvarter i Viborg. Her laa han, da Johan Rantzau begyndte at rykke frem mod ham. Men inden Rantzau over Kolding, Varde, Ringkøbing, Holstebro og Skive var naaet frem til Viborg, havde Skipperen forladt Byen og trukket sig tilbage til det bedre befæstede Aalborg. Derfor blev det Aalborg- og ikke Viborg-Borgerne der fik Kærligheden at føle, da Klement led sit Nederlag. Viborg oplevede derimod igen en Kongehylding (1535 7. Marts), og Aaret efter i September Maaned fejrede man paa Landstinget med stor Glans og Herlighed den eventyrlige Skipper Klements og den usalige Landsdommer Jens Hvas's Henrettelser.

En Maaned i Forvejen var Biskop Jørgen Fris bleven fængslet ude paa Hald, som han efter sin Fordrivelse fra Viborg havde ladet genopføre, og hvor han havde indrettet et Fangetaarn til Tavsens, Borgmester Hegelunds og Viborg Borgere. Disse var imidlertid ikke kommen deri. Derimod skal det ved denne Lejlighed være bleven benyttet til midlertidigt Opholdssted for den sidste Viborg-Bisp af den katolske Trosbekendelse. Hald kom under Kronen der gjorde det til Sæde for Lensmændene over Hald Len. Jørgen Fris fik 1537 en Eftermand i den lutheranske Jakob Skønning, forhen Rektor i Viborg, og Domkirken indrettedes nu for Alvor til den nye Tids Kirkebrug, hvorved dens Indre blev omtrent fuldstændig ødelagt. Altrene fra den katolske Tid fjernedes, og et

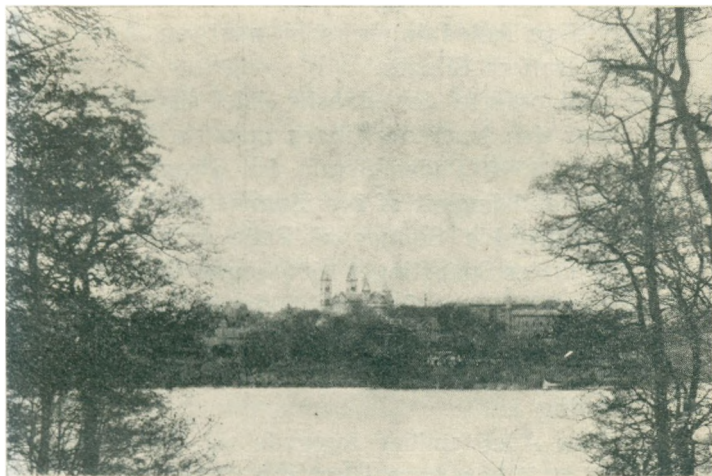
nyt Kor indrettedes i Korsskæringen, hvis Gulv forhøjedes. Det gamle Kor omdannedes til et Slags Pulterkammer. Her anbragtes den hellige Kelds Ark og den hellige Villads's Ben samt andre Rariteter fra den gamle Tid. Kirken var nu bleven fattig, og i de kommende Aar blev Vedligeholdelsesarbejderne mere og mere forsømt.

Der gik en Menneskealder, saa oplevede Domkirken sin anden Brand. Det var 1567 16. Maj. Spirene antændtes, og Klokkerne smeltede, Tagværket ødelagdes, og den øverste Del af Murene tog ogsaa Skade. Men Hvælvingerne frelste Kirkens Indre. Atter maatte der restavreres. Kongen lod udvise Træ af de kongelige Skove til Viborg Domkirkes Spir og Tag, han gav Kirken de to største Klokker fra Vestervig Kloster, og langt om længe kom saa Domkirken i Stand igen.

Til Trods for al den Teologi og Ufordragelighed der med Reformationen trængte ind i det danske Samfund, ser man dog hen imod Aarhundredets Slutning et blegt Smil af Livsglæde sprede sig over Tidens Træk, og i Viborg slog Smilet endda over i en sund, hjertelig Latter. Den almeneuropæiske Trang til se og skrive Skuespil gjorde sig i Datiden navnlig gældende i den lærde Skoles Krese, Rektorer eller Velærværdigheder skrev og Skoleelever opførte Skuespil, først af afgjort kirkeligt Tilsnit, senere mere og mere verdslige. I Viborg var der 1572 ved Graabrødrekirke bleven ansat som Sognepræst en ung lystig Magister Hieronymus Justesen, kaldet Ranch. Ham randt der dramaturgisk Blod i Aarerne. Ved Hyldingsfesten for Prins Kristian (den senere Kr. 4) 1584 opførtes der et Festspeil af Mester Hieronymus, „Kong Salomons Hylding“, og den velærværdige Forfatter paatog sig selv Narrens Rolle i Skuespillet. Senere

hen skrev han „Samsons Fængsel“, men først med „Karrig Niding“ naaede han det helt udmærkede i Skuespildigtningen. Det gamle Lystspil har med Held kunnet opføres af Studenter i vore Dage.

Men ellers var Tiden trist. Reformationen havde ikke frigjort Aanderne. Tvært imod, i det 16. og 17. Aarhun-

Viborg set fra Asmild Kloster-Lund.

drede kulminerede den dumme og grumme Overtro der satte sin hæslige Blomst i Hekseforfølgelserne, og havde sin Rod i en Djævletro som maa have hvilet som en Forbandelse over Tidens fortrykte Sind. Viborg By synes ikke at have haft nogen celeber Hekseforfølgelse, selv om ogsaa dets Landstings-Protokoller vrimler af Hekseprocesser fra andre Egne af Jylland.

Alt i alt var Viborgs Forhold det 16. Aarhundrede igennem ganske taalelige. Den Nedgang for Byen man kunde vente af at Gejstlighedens Tal reduceredes ved

Nedrivningen. at Kirkerne i Reformationstiden, opvejedes til Dels ved at Adelen knyttedes nærmere til Byen, hvor den som Gave fra Kongen 1586 fik sin egen Gaard i den tidligere katolske Bisperesidens (paa Pladsen foran det nuværende Raadhus). Her kunde den jydsk Adel samles, naar den holdt Standsmøder i Byen, eller naar der skulde skiftes i adelige Dødsboer eller ved andre, mere glædelige Anledninger, som naar en Adelsmand fejrede sin Datters Bilager.

Ikke altid opførte den danske Adel sig helt eksemplarisk, naar den bærede Viborg med sin Nærværelse. Saaledes fik 1590 Peder Skram fra Strandbjærggaard sin højre Haand hugget af i et Sammenstød paa Gaden med tre haabefulde Sønner af Palle Fris til Lundergaard. Og under Snapstinget 1606 havde Otto Skram til Hammergaard ligeledes Gadespektakler med Præsten Erik Sørensen fra Torning og mistede Livet ved den Lejlighed (Blicher har benyttet Motivet i sin Novelle „Præsten i Torning“).

Adskillige Adelsfamilier byggede sig Privatgaarde i Viborg for at kunne være sikre paa at faa Bolig, naar private eller offentlige Anliggender førte dem til Byen. Navnlig i Snapstingstiden kunde det knibe med at faa Plads til de mange fremmede der da søgte til Byen for Pengeomsætningens Skyld. „Paa Tinge“, hedder det allerede i Jydsk Lov, „skal man Hus og Jord skøde og ej andetsteds, det er: paa Herredsting, dær Jord i ligger, eller paa Sysseleting, eller paa Landsting, eller for Kongen“. Praksis havde medført at Skødningen foregik ved Udstedelsen af et skriftligt Dokument, men dette Dokument blev saa til des større Sikkerhed læst til Tinge. Orden i dette Forhold bragte en Forordning af 1622

der paabød at de Skøder, Pante- og Gavebreve som udgaves til Adelen skulde læses til næste eller andet Landsting i det Land hvor de udgaves. Godshandler fandt naturligvis saare ofte Sted ved Terminstider, og den jydsk Termin faldt oprindeligt sammen med Snaps-Landstinget, dvs. det første Landsting i det nye Aar.*) Da var Jyllands Retshovedstad fuld af Godsejere, der omsværmedes af Kommissionærer, Handelsjøder, Gøglere og alskens Janhagel. Spil og Svir og al Slags Grassetegang hørte da til Dagens Orden (eller Nattens Uorden), Pengene gik fra Lomme til Lomme, og hele det Ros af halve eller hele Vagabonder som da strømmede sammen i Viborg, saa vel som ogsaa Byens bjergsomme Borgere, fik et Lag af tynd Forgyldning over sig. Helt forkert er det ikke at sige, at en Del af den Indtægt Folk i Viborg regnede med bestod af Penge som spildtes her i Snapstingstiden, Borgerskabet fik en forbavsende Færdighed i at samle Slanter op, og Omgangen med de mange adelige gjorde ikke Borgernes Rygge rankere.

Med Trediveaarskrigen begyndte Ulykkerne at vælte ind over det stakkels Viborg. I Løbet af 30 Aar oplevede Byen ikke mindre end tre fjendtlige Besættelser af den ublideste Art.

Først Wallenstein-Hærens Besættelse 1627; den varede efter Sigende et Fjerdingsaar. Viborg var en Tid lang Kejsertroppernes Hovedkvarter, og selve Tilly opholdt sig her.

Dernæst Torstensens Besættelse. I Januar Maaned

---

*) Efter 1671 rykkedes Terminen længere ud paa Foraaret; til sidst endog hen til Dagene omkring Midten af Juni. Men den jydsk Termin kaldtes ikke desto mindre Snapstinget.

1644 kom Oberstløjtnanterne Horn og Wrangel til Viborg, og her holdt Fjenden sig, med en kortere Afbrydelse, lige til November Maaned 1645. En Tid lang var Byen Torstensens Hovedkvarter. Da Fjenden var rykket ud, rykkede de danske Tropper ind. De var ogsaa dyre.

Endelig den svenske Besættelse 1657-58 under Generalmajor Hans Beddeker. Den efterfulgtes af vore kære Forbundsfællers ikke mindre uhyggelige Besættelse under Kurfyrsten af Brandenburg, Frederik Vilhelm den store. Den store Kurfyrste havde sit Hovedkvarter paa Hjørnet af Mogensgade og Nytorvgade.

Da Krigen 1660 var afsluttet, som sædvanlig med vort stakkels Fædrelands Sønderlemmelse, lagdes Grunden til Rigets Reorganisation ved det løjerlige Sammensurium af en Revolution og et Statskup som man med et neutralt Udtryk betegner som Enevældens Indførelse. Kongemagten blev gjort arvelig, og Haandfæstningen kasseredes. Denne Omvæltning medførte de alvorligste Konsekvenser for Viborg, hvis Landsting derved reduceredes til en almindelig Overdomstol. Praksis havde allerede gjort det af med Tingets Magt til at vedtage den Lov Kongen havde givet, men formelt var denne Myndighed aldrig bleven hævet. Nu forsvandt den baade formelt og reelt. Og fremtidig skulde heller ikke de danske Konger hyldes paa Tinge; den sidste udvalgte Konge der var bleven hyldet i Viborg var Prins Kristian (V), det var kun fem Aar siden.

Men værre end dette var i Grunden den Forandring der indtraadte i Viborgs Stilling ved at Adelsmøderne fra nu indstilledes. Den jyske Adel havde i Tidens Løb lagt en god Mængde Penge i den lille By. Nu var *de* glade Dage forbi. Hvad skulde Adelen nu til Viborg for

uden ved Snapstingstider? Og da kom den dær kun alt for ofte udelukkende for at ordne Prioritetslaan i Godserne. Det var nemlig blevet daarlige Tider for den danske Adel, og i sidste Halvdel af det 17. Aarhundrede røg den ene Godsejer af Pinden efter den anden.

Helt afbrudt var Forbindelsen mellem Viborg og den jyske Adel dog ikke endnu. Saa sent som 1682 træffer man Familier som efterfølgende med Ejendomme dær i Byen: Bille, Brokkenhus, Daa, Due, Dyre, Frijs, Gyldenstjerne, Juul, Kaas, Krabbe, Krag, Levetzau, Parsberg, Rantzau, Rosenkrantz, Sehested, Skeel, Skram, Urne og Vind, lutter gode gamle danske Adelsnavne. Men, ganske vist, jo længere Tiden skred frem, des mere viste det sig at disse Familier repræsenteredes af mere eller mindre udlevede gamle Damer som søgte til Viborg mindre for at lægge deres overflødige Penge dær, end fordi de dær kunde bo billigt og henleve deres Don Ranudo-Tilværelse mellem andre *pauvres honteuses*.

Dog, ogsaa Adelen's mandlige Ungdom bærede Byen med deres dyrebare Besøg og lod det blaa Blod strømme i dens Rendestene. 1674 var der saaledes Værtshusspektakel med paafølgende Gadeduel mellem Johan Rantzau og Kasper Brokkenhus, ved hvilken Lejlighed dog bægge Duellanterne blev i Live, mens deres Venner og Sekundanter Otto Bille og Kristoffer Gersdorff maatte lade Livet. Og 1719 kom de to Brødre Henrik og Schack Brockdorf i Klammeri paa et Værtshus i Mogensgade, og under deres Slagsmaal blev den mest drukne af dem, Schack, dræbt.

Adelen's Bedrifter tillod ikke Borgerne at sove. 1709 blev en Konsumtionsbetjent stukken ihjel og kastet i Søen,

og 1715 fandt der en Duel Sted mellem to Rakkerknægte, Stefader og Stesøn, hvori den første mistede Livet.

Helt idylliske var Forholdene Mand og Mand imellem altsaa ikke. Men heller ikke mellem Borgereskabet og Byens Øvrighed var Forholdet ideelt. Borgerne førte Klage over deres Øvrighed, og Borgmester Borchorst og Raadmand Eggers dømtes 1723 til at have deres Embeder forbrudte paa Grund af Underslæb og mislig Embedsførelse.

Tre Aar efter udbrød Viborgs store Brand. Byens Topograf Stiftsprovst Ursin fortæller herom: „Tirsdagen den 25. Juni 1726 opkom der om Eftermiddagen Kl. 4 Ild hos Handelsmand Peder Vandet som boede paa Hjultorvet“, hvor nu Hedeselskabets Hus ligger. „Man var i Færd med at brygge, og Lyngen laa i Nærheden af Kedlen; men mens Urten var paa Ilden, blev Bryggerpigen af sin Husbond befalet at udrette et Ærinde, skønt hun nødvendig vilde forlade sit Arbejde. Da hun kom tilbage, havde Luen taget fat i Lyngen; hun vilde have slukket Branden med Urten der var i Kedlen, dog hendes Husbonds Egennytte eller Uforstand forbød hende det. Uheldigvis havde det i lang Tid været Tørke, og dertil kom endnu en Storm fra Nordvest, saa det var ej at undre over, da næsten hele Byen var straaakt, at inden et Kvarter stod fire Gaarde i Lue, hvorfra Ilden forplantede sig mod Øst og Syd, saa at Domkirken, Sortebrødrekirke, Bispegaarden, Raadhuset, en Fløj af Hospitalet, dertil 71 velmøblerede og især med Sengeklæder til de mange Snapstingsgæster forsynede Gaarde og 78 Huse og Boder lagdes i Aske. 215 Familier, deriblandt med faa Undtagelser alle Byens Embedsmænd og de anseligste Borgere var husvilde. Kun fem Gaarde var til overs,

alt det øvrige var smaa Huse. Og Graabrødrekirke slap alene ved sin Sognepræsts og nogle Sognefolks store Anstrengelse, ti der var Ild i Gavlen, og Viserne paa Urskiven var antændte“.

Ursin fortsætter: „Ilden, der først blev standset Kl. 2 om Natten mellem 26. og 27. Juni, tog saa meget mere Overhaand, som mange af Byens Købmænd og Haandværkere var til Marked i Skive. Da de paa Hjemvejen kom paa Korsbakkerne, omtrent midtvejs, ytrede de deres Forundring over at de ej, som de plejede, kunde se Domkirkens Spir, men bemærkede med det samme at der laa en stærk Taage over Byen, saa de ej videre gjorde dem nogen Tanke om den sande Aarsag“.

Den sande Aarsag lærte de tids nok at kende, da de kom hjem og fandt deres Huse og Hjem ligge i Aske. Sent skulde disse brave Købmænd og Haandværkere og sent skulde baade deres Børn og Børnebørn glemme den rædselsfulde Ulykke der i hine Forsommerdage ramte den stakkels By. Denne Brand danner et Vendepunkt i Viborgs hele Historie. Byen blev ved denne Ulykke forsat i Væksten i hen ved 200 Aar. Mens Viborg hidtil ganske godt havde holdt Trit med de middelstore Provinsbyer i Udviklingen, kom den fra nu af til at sakke bagud for de andre, til Trods for sin centrale Beliggenhed, sit Vejnæt, sit Tempel og sit Ting, og først i vore Dage har den gamle Stiftsstad vundet frem igen.

Branden medtog saa godt som alt af nogen Værd i Byen. Først og fremmest Domkirken. Den havde siden Reformationen levet kristelig og næret sig ved Salg af Begravelsessteder. Krypten var bleven indrettet til Gravkælder; og baade i nordre Korsarm og Kelds Kapel var Gulvene bleven forhøjede, for at der kunde indrettes

Begravelser under dem, og Rummet mellem Vesttaarnene var blevet solgt til Begravelseskapel for Familien Sehested til Rydhave. Ikke desto mindre var Domkirken jammerlig fattig, og kun lidet havde kunnet ofres paa Reparationer. Nu havde Branden næsten gjort det af med Kirken. Vesttaarnenes Spir var styrtede ned paa Langhusets Tag, havde gennembrudt Hvælvingerne og antændt alt brændbart inde i Kirken. Hverken den hellige Kelds Ark eller den hellige Villads's Ben var bleven skaanede. Af selve Kirken stod kun de nøgne Mure tilbage, og de var tilmed skørnede af Ilden; Granitten var sprungen, og Fyldingen indenfor til Dels ødelagt.

Søndersogns Kirke (den gamle Sortebrødre Kirke) havde lidt saa meget at Kongen resolverede at den skulde nedrives. Men Menigheden gik i Forbøn for sin Kirke, og den fik Lov til at blive staaende.

Bispegaarden var aldeles nedbrændt og maatte helt fornyes. Biskop Johannes Trelund, den fortræffelige Mand (som ved Branden havde haft den Sorg at miste en stor Del af sit kostbare Bibliotek og mange Manuskripter), bidrog af egne Midler til Genopførelsen af Bispegaarden og viste saaledes ved denne Lejlighed, som senere ved sin Død, da han skænkede Byen rige Legater, en Uegen nytte og et Borgersind som aldrig fik nogen Paaskønnelse.

Ogsaa Raadhuset fik sin Bekomst og maatte genopføres fra Grunden af. Hospitalet derimod (det gamle Graabrødre Kloster) havde kun faaet en Fløj af sine Bygninger ødelagt og kunde derfor nøjes med en forholdsvis mindre Reparation.

Men rundt om disse offentlige Bygninger i Ruiner laa den egentlige Ulykke, en afbrændt By og hundrede og atter hundrede i Bund og Grund ødelagte Menneske-

skæbner. De Penge der indsamledes Riget over efter kongelig Ordre indbragte i alt 52,700 Rd., hvoraf Kammerraad Claus Stallknecht fra Altona skulde have de 36,000 Rd. for Genopførelsen af de offentlige Bygninger, og Resten efter Sigende gik i Lommerne paa en af Enevældens mest usympatetiske Personligheder, Rostgaards berygtede Fjende: Overpræsident Møinichen. De brandlidte fik saaledes kun Lamperøg.

Intet Under derfor at der gik Aarti efter Aarti, inden Sporene af den ulykkelige Brand slettedes i Viborg. Hurtigst fik man de offentlige Bygninger bragt paa Fode igen. Allerede 1728 var Søndersogns Kirke og Bispegaarden færdige, og samme Aar begyndte man paa Genopførelsen af Byens Raadhus, der kunde tages i Brug igen 1730, og endelig indviedes Domkirken paa Fireaarsdagen efter Byens Brand, der yderst belejligt faldt sammen med 200-Aarsdagen for den augsburgske Trosbekendelse.

Ingen anede den Gang at den Domkirkereparation som den gode Kammerraad fra Altona var Mester for i Virkeligheden var en haarrejsende Skandale, og at den brave Biskop Trelund, da han hin højtidelige Dag genindviede Viborg Domkirke, i Virkeligheden signede et galvaniseret Lig. En Kirke lignede det, men en oppudset Ruin var det. De ildskørnede Mure havde faaet Lov til at blive staaende, Huller i dem havde Arkitekten udfyldt med Mursand, Rullesten o. l. Inde i Kirken havde han, til Støtte for Hvælvingerne, opført svære Murstenspiller, uden Fortanding med Arkadepillerne, Triforierne havde han tilmuret, og i Fugerne mellem Granitkvadrene havde han inddrevet Jærnstifter, paanaglet Træbaand, belagt dem med Rør og givet det hele et Stukovertræk. Gesim-

serne havde han forhugget, og den ødelagte Ledføjning paa Pillefødderne havde han skjult under det forhøjede Murstensgulv. Udvendig havde han genopført Taarnene, men givet dem Kalotter paa i Stedet for Spir; Tagrytteren over Korsskæringen var borttaget, og lige saa Løbekransen; Gavlene var udsvejfede efter Tidens Smag. Domkirkens Lig præsenterede sig i Barokdragt.

Gang efter Gang maatte der nu Hovedreparationer til, for at holde den mishandlede Kirke nogenlunde ved Magt. Men i Længden slog dette heller ikke til, og omsider maatte Bygningen helt ombygges.

Byens Næringsliv var ødelagt. De gamle adelige Hunrotter havde forladt den synkende Skude. Kun de der som Hus- eller Grundejere eller for deres ynkelige Nærings Skyld var nødte til at blive i Byen blev dær. De og saa Byens verdslige og gejstlige Embedsmænd, for saa vidt som de var saa at sige stavnsbundne til Viborg. De mere uafhængige, som Stiftsbefalingsmanden og Landsdommerne, boede paa deres respektive Godser og kom kun til Byen, naar deres Nærværelse nødvendig krævedes. Mest Plads tog Gejstligheden, hvortil den Gang ogsaa Lærerstanden ved Latinskolen regnedes.

Gejstligheden paatrykte naturligvis Byen sit aandelige Præg. Blandt Gejstligheden var Biskop Trelund maaske nok den fra Karakterens Side betydeligste, men den bekendteste var upaatvivlelig Stiftsprovsten, Magister Christen Lassøn Tychonius. Nogen betydelig Aand var han ikke, men et kvikt Hoved og Mester i en „Aandfuldhed“ som den Gang behagede. Han vandt sig derfor et stort Navn som Prædikant og Poet. Navnlig i Snapstingstiden var der stort Tilløb til hans Prædikener. *Tout Viborg* var da i Domkirken for at nyde denne gejstlige Jonglørs

retoriske Kunststykker. At Holberg tog den Viborg-Stiftsprovst under Behandling i sin Satire „Den jyske Fejde“, ved man fra Litteraturhistorien. Maaske ogsaa, at Magister Stygotius i „Jacob von Thybo“ oprindeligt bar Navnet Tychonius.

Denne aandelige Vissenspind var selvfølgelig en afgjort Modstander af sin Samtids religiøse Rørelser, saaledes som de udformede sig i Pietismen. Denne havde nemlig intet med Lærdom eller „Aandfuldhed“ at gøre. Den var, i hvert Fald i Begyndelsen, de stakkels Hjerters Trang til religiøs Indleven i Kristendommen, den var de oprigtige Aanders Krav paa at være selvvirkosomme i deres Gudsforhold, den var de oprørske Viljers Protest mod embedsmæssig Religion, universitetsdannet Teologi og folkelig Tros- eller Overtros-Formalisme.

Denne Retning fik her paa Viborg-Egnen Tilhængere i fire Brødre Støttrup, af hvilke de to, Morten og Niels, var universitetsdannede Folk, de to andre, Anders og Lauritz, var Haandværkere. Mod disse ulykkelige Mennesker, hvis Brøde var den at de havde tilegnet sig en Kristendom som ikke paa ethvert Punkt faldt sammen med den officielle, rejstes der i 1734 en Forfølgelse, som 1738 endte med tre af Brødrenes Landsforvisning. Under denne Sag, hvori hele den Viborg-Gejstlighed spillede en overordentlig lidet tiltalende Rolle, var Tychonius baade i Kraft af sin Embedsstilling og sit Temperament en Forgrundsfigur. Saa meget opnaaede han og hans Embedsbrødre i hvert Fald at Brødrene Støttrups slemme Separatismus ikke bredte sig i Byen eller dens Omegn. Men det er vel et Spørgsmaal om den, selv om der ikke var bleven lagt den Hindringer i Vejen, vilde

have fundet nogen Jordbund at gro i blandt Viborg-Egnens Befolkning.

Det der havde paadraget Tychonius Holbergs Spot var som bekendt Magisterens Virksomhed for at faa oprettet et Universitet i Viborg, ved hvilket han selv vilde have været Professor. Et Universitet fik Byen nu vel ganske vist ikke. Men den fik en anden pædagogisk Institution, et Tugt- og Manufakturhus. Grundstenen til det lagdes 1740, og 1743 fik det sin Fundats. Det var det berømte „Viborghus“ der spillede en saa stor Rolle i den folkelige Fantasi og i forrige Aarhundrede gav Blicher Stof til saa mangt et Novellemotiv. Under yderst skiftende Vilkaar bestod Viborg Tugthus til 1874.

Men Tugthusets Oprettelse bragte ikke Byen nogen Fordel. Aar for Aar gik det ned ad Bakke med den gamle Stiftsby. Befolkningen tog af (i 1769 havde Viborg under 2000 Indbyggere), og Byggeriet stod i Stampe. Tilmed hjemsøgte Byen idelig af større eller mindre Ildebrande, saaledes baade 1740, 1774 og 1782. Byens Magistrat, som siden 1682 havde bestaaet af to Borgmestre og tre Raadmænd, indskrænkedes 1750 til een Borgmester og to Raadmænd, og 1814 blev Byfogden gjort til Byens Enemagistrat.

Midt i det attende Aarhundrede fik Viborg sin første Borgerrepræsentation, idet Stiftamtmanden 1747 indsatte tolv Borgere til at kontrollere Byens Skatteligning og Regnskaber. Denne Indstiftelse fik 1750 kongelig Stadfæstelse. Det er de saakaldte eligerede Borgere der her er Tale om, en ynkværdig Repræsentation, men dog en Repræsentation. Den fungerede til 1837, da der over hele Landet indførtes en almindelig Ordning af de kommunale Forhold i Købstæderne.

Forholdet mellem Øvrighed og Borgere var i gamle Dage langt fra saa idyllisk som man gerne tænker sig det. Ogsaa i Viborg var der Rivninger, i Regelen om de elendigste Smaating, og disse Rivninger udartede til vidtløftige og endeløse Processer der blot bidrog til at gøre den indbyrdes Bitterhed større.

En anden Kilde til Spektakler havde man i gamle Dage ogsaa i de Byer, hvor der laa Garnison; det militære og civile Element forligedes kun alt for tit som Hund og Kat. Viborg fik først ret sent i det 18. Aarhundrede fast Garnison. Et Par større Indkvarteringer havde Byen i 1740 (det ganske norderjydske Regiment) og 1763 (en Bataljon af det første oplandske Regiment), Indkvarteringer som rimeligvis har staaet i Forbindelse med de urolige udenrigspolitiske Forhold de nævnte Aar. Men egentlig Garnison fik Viborg først fra 1765 af, da Stammen af det langelandske Regiment blev forlagt til Byen, som i den Anledning maatte præstere 6 Skilderhuse, 1 Hovedvagt med Officersstue, 1 Pæl paa Torvet, 1 Sygestue med Logis til Feldskærerer. Regimentet, som bestod af 14 Kompagnier, hvert paa 4 Underofficerer, 1 Tambur og 2 gemene, samt 14 højere og 27 subalterne Officerer, foruden en halv Snes andre, synes kun at have været her et Par Aar. Men fra 1774 af havde Viborg atter Garnison, denne Gang af det delmenhorstske (senere kaldet det sjællandske) Regiment. Det var her til 1779, da det afløstes af det holstenske (fra 1785 af kaldet det viborgske) Regiment. Det forlod Byen 1789, til Borgernes store Fryd. De havde ikke spundet Silke ved at have huset en Garnison. Dog, hvor længe var Adam i Paradis? Allerede 1804 fik Viborg ny Garnison: af 2. jyske Infanteriregiment, som blev her til 1816.

Det nye Aarhundrede som nu oprandt tog i Begyndelsen lidt haardhændet paa Viborg. I 1805 omorganiseredes de danske Overdomstole, Landstingene forsvandt, og de endnu bestaaende Overretter traadte i Stedet for dem. Da Landstingene ophørte, bortfaldt ogsaa Læsningen til Landstingene af Skøder paa Hovedgaardsjord. Dermed ophørte Viborg at være Stedet for den store Pengeomsætning i Nørre Jylland. Snapstinget mistede enhver Betydning, dets Navn knyttedes fra nu af kun til et Marked i Juni Maaned der selvfølgelig endnu en Tid bevarede et visst Renommé, men i Virkeligheden ikke betød mere end et hvilket som helst andet Marked i Landet. Dog kunde endnu Blicher (1817) besyngede det Viborg Snapsting, men det er en ren Dyrehavsbakke han besynger.

Et Par Aar efter kom Danmark med i Napoleonskrigene, og i Krigens Tid steg Byens Handel betydeligt. Derimod lagde disse Aar Grunden til en uhyggelig Nedgang i den kommunale Velstand. Byen begyndte at gøre Gæld, og Byens Skatter kom ikke ind. Til Dels ved Embedsmændenes Forsømmelighed. Der var saaledes en Borgmester der ganske undlod at lade Skatterne opkræve, og derpaa forlod Byen og lod sine Efterfølgere om at klare de Vanskeligheder der kom ud af denne Uorden. Det blev næsten umuligt at faa Skatte-restanserne ind, og dette i Forbindelse med Byens Gæld og de senere ved Pengekrisen skabte økonomiske Besværligheder, gjorde at Byen i mangfoldige Aar befandt sig paa Fallittens Rand og faktisk maatte sættes under Administration, idet der blev ansat en særlig Skattefoged til Inddrivelse af Skatterne.

Under Krigen var Viborg Forvisningssted for engelske Krigsfanger. De var under Polititsyn af Byens

Kommandant, men ikke desto mindre var de fornemste af dem jævnlig hædrede Gæster i Stiftamtsgaarden. Her residerede siden 1789 Kammerherre Sehested til Rydhave, en meget myndig Herre som laa i idelige Spektakler med Viborg Bys Borgmester Thomas Wissing, ogsaa en temmelig krasbørstig Person. Det forargede selvfølgelig Borgerskabet at Stiftamtmanden fraterniserede saa stærkt med Landets Fjender, og Borgmesteren anklagede nu paa forblommet Maade sin høje Øvrighed for Maskepi med Fangerne og for mange andre Synder. Paa sin Side anklagede Sehested Magistraten for slet Forvaltning af Byens Finanser, og inden Enden tog det, maatte Regeringen gribe ind. Den nedsatte en Kommission til Undersøgelse af Sehesteds Forhold og suspendede ham fra hans Embede, mens Kommissionen sad. Wissing døde allerede 1811, men hans Manes havde den Tilfredsstillelse at Stiftamtmanden 1813 fik sin Afsked.

Efter Krigen kom Fredstidens Pinagtighed med almindelig Fattigdom over det hele Land. I det fælles Skibbrud var der kun ringe Trøst for en lille forgældet By der ved Skæbnens Ugunst var kommen til at ligge helt bag ud i Udviklingen. Ganske vist kunde Viborg adskillige Gange glæde sig over den elskede Dannerkonges Besøg, naar han kom til Byen og holdt Revy over Borgervæbningen og omhyggelig besaa Byens Sprøjte og, før Fanden fik Sko paa, stævnedede Embedsmændene sammen paa Raadhuset og lod sig forevise deres Protokoller. Men den Slags Besøg var kun en forbigaaende Glæde for de loyale Viborgensere. Bag efter sved de til Skatteborgerne ved forøgede kommunale Paalæg.

Først hen imod Udgangen af Frederik VI.s Regering timedes der Byen noget virkelig glædeligt, noget der

kunde gengive den lidt af den Selvagtelse den havde sat til i de onde Dage. Da Monarkiet velsignedes med de raadgivende Provinsialstænder, opnaede Viborg paa ny Anerkendelse som gammel Provinshovedstad ved at Byen valgtes til Sæde for Stænderforsamlingen for Nørre Jylland. I Tiden mellem 1836 og 1848 mødtes de nørrejydske Stænderdeputerede til syv Sessioner i Landstingshuset, nord øst for Domkirken, og her drøftedes Rigets Sager i stilfulde Møder, i Begyndelsen med Professor J. F. Schouw som Præsident og A. S. Ørsted som kongelig Kommissarius. Naar Dagens Forhandlinger var forbi, og Komitéarbejdet levnede de deputerede Tid, nød de fornemste af dem i brede Skaaler af den viborgske Selskabelighed, og Byens og Omegnens Beaumonde soled sig i de Straaler der udgik fra den kongelige Kommissarii overlegne Person. Det var navnlig Familien Bruun paa Asmild Kloster der blev Centret i den stænderske Selskabelighed; Klosters Ejer, Højesteretsassessor Peter Daniel Bruun, var baade som Jurist og som Medlem af Stænderforsamlingen i nær Forbindelse med Ørsted, og denne satte naturligt nok stor Pris paa at finde et Slags andet Hjem paa det gæstfrie Asmild Kloster. Bruun blev som bekendt den nørrejydske Stænderforsamlings Præsident efter Schouw, og som saadan kom han i en viss Opposition til den kongelige Kommissarius, da denne i 1842, under Debatten af J. P. Withs Adresse, bestred de jydske Stænders Kompetence til at forhandle det fremdragne Spørgsmaal: om Hiort Lorenzens Optræden i den slesvigske Stænderforsamling, hvor han talte dansk og vedblev at tale dansk. Ørsted fik ved den Lejlighed saa godt som hele den viborgske Stænderforsamling imod sig, deri indbefattet dens Præsident, og den politiske

Idyl i Nørre Jyllands Hovedstad var dermed revnet. Fra 1846 blev P. G. Bang kongelig Kommissarius. Det var en Mand som kunde bruges til alt, men ingen Ørsted. Og Tiden var jo, da han traadte til, for længst vokset fra den utilfredsstillende Stænderinstitution og higede efter nye Organer for den offentlige Mening.

Saa kom „det mærkværdige Aar“, med Kongens Død i Januar og den franske Revolution i Februar, med de stigende Krav om en fri Forfatning og med det ulmende Oprør i Hertugdømmerne. Under Tidens Tryk skabtes „Martsdagene“. Af dem har København sine og Viborg sine. Under Stændertiden var der vokset en ret betydelig politisk Interesse op, der havde sit Centrum snart i det nationale, snart i det liberale, snart i bægge Dele paa een Gang. I Viborg var navnlig to Krese bleven grebet af Bevægelsen: Overretten og Latinskolen, og i Byens nærmeste Omegn flammede den politiske Interesse højt hos Familien Bruun, dels P. D. Bruun paa Asmild Kloster, dels Mads Pagh Bruun paa Fabrikken Bruunshaab. Den 22. Marts skulde der holdes Valg i Viborg af „erfarne Mænd“ til Drøftelse af Enkelthederne i den ved Tronskiftet lovede frie Forfatning. Til samme Dag indvarsledes der ved privat Initiativ til et Møde samme Sted af Stænderdeputerede og Suppleanter samt enhver anden fædrelandssindet Mand som maatte ønske at deltage. Efter Valget, som blev en dundrende Sejr for de liberale, aabnedes det privat indvarslede Folkemøde for hvilket der fremlagdes en Adresse til Kongen, hvori der krævedes: Udskillelse af Holsten under en særskilt konstitutionel Forfatning og uopholdelig Indkaldelse af en Nationalforsamling for Danmark og Slesvig til Udarbejdelse af en fælles Forfatning for bægge. Adressen skit-

serede endvidere en meget demokratisk Forfatning og endte med at opfordre Kongen til at omgive sig med nye Ministre. Hovedtalsmændene fra Viborg for denne Henvendelse til Kongen var Rektor Fr. Chr. Olsen og Overretsprokurator Jespersen, der udnævntes til henholdsvis Formand og Ordfører for den Deputation som skulde overbringe Kongen Jydernes Adresse. Ogsaa Viborg-Kresens senere Repræsentant i Rigsforsamlingen og senere Folketinget, Overretsassessor L. Bregendahl spillede en viss Rolle ved den nævnte Lejlighed.

Adressen vedtoges, Festmaaltid holdtes og Skaaler udbragtes. Og der blev Aften, og der blev Morgen den første Dag.

Næste Dag Kl. 9 samledes man igen. Posten fra København og Hertugdømmerne var nu kommen og med den Budskab om Kasinomødet, Folketoget til Kongen, det gamle Ministeriums Afgang, den begyndende Mobilisering og Rendsborgmødet. Martsministeriets Sammensætning var endnu ikke kendt. Derfor vedtoges en Tilføjelse til Adressen med Opfordring til Kongen om at omgive sig med de mest frisindede, kraftige danske Mænd og med Løfte til ham om Folkets Bistand paa hver Maade og med hver Opofrelse.

Deputationen blev derpaa over Hals og Hoved sendt af Sted, og Mødets Deltagere gik fra hinanden med Løfte om hver paa sit Sted at virke for Udbredelsen af de Ideer der var kommen til Orde i Adressen.

Dette Løfte blev holdt, og Marts mødet i Viborg fik derfor for Jyllands vedkommende ikke mindre vækkende og samlende Betydning, end Kasinomødet havde haft for Københavns.

Da Danmark fem Fjerdingsaar senere fik sin frie For-

fatning og derved et umaaleligt Fremstød i saa godt som alle Retninger, maatte Viborg atter sande at Byens snævrere Interesser ingenlunde altid løb parallelt med Fædrelandets videre. Ti hvad der ved Grundloven af 1849 først mærkedes i Viborg, var selvfølgelig det: at Stændermøderne ophørte og at dette Vidnesbyrd om at Byen endnu havde bevaret sin Rang som Jyllands Hovedstad forsvandt for bestandig. Overretten havde Byen endnu, men hvor længe kunde den bevares? Tanker om at Viborg snart kun var en brolagt Landsby begyndte at spøge i mangen Viborgensers Sind, og Pessimisterne forudsaa at der vilde komme den Tid da Viborg kom til at dele Slangerups Skæbne.

Saa galt gik det dog ikke. Byen brugte sin Prestige fra fordem og begyndte paa det Grundlag en lille nyttig Industri som bestod i at samle paa „Institutioner“. Den første den skaffede sig var Kreditforeningen for jyske Landejendomsbesiddere der oprettedes 1851 1. December. Det er den ældste af Landets Kreditforeninger. At den fik Sæde i Viborg skyldtes den Omstændighed at det var Byens Folketingsmand, den oven omtalte Overrets-assessor L. N. Bregendahl som havde taget Initiativet til Lovgivningen om Kreditforeninger. Det var i Virkeligheden en vældig Gave den lille tykke Assessor derved bragte sin By og sin Provins og i sidste Instans hele Landet, der snart ompændtes af et Næt af Kreditforeninger med Millioner og atter Millioner at raade over. Det forstaaer sig af sig selv at L. Bregendahl blev den viborgske Kreditforenings første Formand.

Store Forandringer skete i øvrigt ikke med Viborg imellem de to slesvigske Krige. Men jo længere Tiden skred, des mere forfaldt naturligtvis Domkirken, og i

Halvtredserne blev det indlysende at der maatte foretages noget ekstraordinært, hvis Domkirken ikke rent skulde gaa til. Kunsthistorikeren Professor Høyen interesserede sig lidenskabeligt for at den gamle Kirke skulde restavreres, og han fandt i Arkitekt N. S. Nebelong en Mand der kunde gennemføre hans Planer. Høyen vilde saa vidt muligt føre det Vrag af en Kirke, som Kammerraad Stallknecht havde klinet sammen og givet et barokt Snit, tilbage til den oprindelige Skikkelse. Han vilde m. a. O. skrælle al Domkirkens Historie fra det 12. til det 19. Aarhundrede af den, for at fremstille et kunsthistorisk Vidunder: en romansk Basilika „frisch vom Fass“. De Planer for Restavrationsarbejdet som Nebelong udarbejdede blev i Aarenes Løb mere og mere stilkorrekte. Oprindeligt vilde han saaledes dog have bevaret den hellige Kelds og den hellige Annas Kapeller (mens Kapellet for den hellige Jomfru skulde ned). Men i Tidens Løb ofredes ogsaa disse, og Opgaven indskrænkedes i Virkeligheden til dette: at opføre det rene Begreb af en romansk Basilika paa den Grund, hvor Viborg Domkirke havde staaet.

I 1862 slog Kirkens Hvælvinger Revner, og omsider maatte den helt lukkes. Penge til Restavrationsarbejdets Begyndelse bevilgedes af Rigsdagen, og i 1863 begyndte man saa Nedbrydningen og i det følgende Aar Genopførelsen af Viborg Domkirke.

Det følgende Aar, det var Krigens Aar, det var et Jammerens og Fortvivlelsens Aar med Nederlag paa Nederlag, med Jyllands Besættelse af de fjendtlige Tropper, med Vogel v. Falckenstein som Militærguvernør over Halvøen osv. osv. Viborg delte Skæbne med det øvrige jyske Land. Mens Danmarks Hus syntes at

styrte i Grus, saa den stakkels By nu ogsaa sin Domkirke blive pillet ned Stykke for Stykke. Det saa ominøst ud, men som et godt Omen kunde man jo ogsaa tage det: at efter Haanden som det gamle faldt, byggedes der op paa det nye. Hele Krigsaaret igennem fortsattes Arbejdet paa Kirken. Det var begyndt i Øst og fortsattes i dette og de følgende Aar vestover. Nebelong var en energisk Mand, og hans Konduktør Julius Tholle (der for den almindelige Bevidsthed i Viborg stod som den egentlige Leder af Restavurationsarbejdet) satte ogsaa al Kraft i. For Domkirkens Sognepræst, Stiftsprovst Welling, var Byggesagen bleven en ren Livssag. Intet Under at der blev taget fat med den mest brændende Iver. Allerede 1864 2. December kunde Grundstenen til den nye Kirkes Alter blive lagt. Kong Christian IX og den daværende Kronprins Frederik var til Stede, og Kongen ønskede alt muligt godt over det store Arbejde.

Trods Kritik og Modstand fra forskellig Side fortsattes Nedbrydningen og Genrejsningen i de Aar som nu kom. Det blev mere og mere klart at der ikke ret vel kunde tales om en Restavrering, det var en ren og skær Ombygning man var kommen ind paa. Men Arbejdet var nu engang begyndt, det maatte gennemføres eller afbrydes midt i, og ingen vilde paatage sig Ansvar for en saadan Afbrydelse.

Endnu inden Krigens Udbrud havde Viborg faaet Jærnbanestation, og i Krigsaaret aabnedes Banen til Skive. Ogsaa Udviklingen af Landets Trafikforhold betød en Degradation for den gamle Stiftsby: den blev uhjælpelig reduceret til at ligge paa en Tværbane, mens den jydsk Hovedtrafik gik uden om den.

Ogsaa i en anden Retning ændredes Byens Forhold

i de Aar der her er Tale om. Aaret efter Krigen fik Viborg nemlig igen Garnison (9. Regiment). Da Soldaterne indkvarteredes hos Borgerne, betød Kvartergodtgørelsen og Indtægten ved at bespise Soldaterne et Gode for Byens Smaaborgere.

Det følgende Aarti skulde berøve Byen en af dets gamle Institutioner, men give den en ny til Erstatning. I 1874 nedlagdes Viborg Tugthus (dets Pensionærer flyttedes til Horsens), og 1877 blev den nye Sindssygeanstalt, der indrettedes i de tidligere Tugthusbygninger, taget i Brug.

Imens var man bleven færdig med Ombygningen af Viborg Domkirke. Den var bleven Staten en dyr Historie, og Byen og Amtet havde ogsaa faaet Kærligheden at føle. Nybygningen medførte nemlig som Konsekvens at Pladsen omkring Kirken maatte omlægges. Dette kostede Byen et gammelt historisk Minde, idet det saakaldte Stænderhus, en Rest af det gamle Vor Frue Kloster, senere brugt til Adels Hus, og sidst til Lokale for Landstinget og dets Afløser Overretten (samt i Stændertiden for de jyske Provinsialstænder), maatte nedrives. Derved blev Overretten husvild, og der maatte tænkes paa nye Lokaler for den. Viborg By og Amt bestemte sig saa for at lade opføre et nyt Ting- og Arresthus nordøst for Domkirken. Her kunde der ogsaa skaffes Plads til den hæderværdige Overret. Stænderhuset nedreves 1871, og det nye Ting- og Arresthus opførtes 1872—74.

Hverken Justitsraad Nebelong eller hans sympatetiske Konduktør J. Tholle kom til at opleve Domkirkens Indvielse. Nebelong døde 1871 i Oktober, og Tholle, som derpaa blev udnævnt til Domkirkens Arkitekt, fulgte ham

en Maaned efter i Graven. De afsluttende Arbejder betroedes derpaa til H. B. Storck som, efter at have fuldført Taarnene, overhvælvede Kor og Kors, byggede Granittrappen og Prækestolen, gjorde Udkast til Loftsdekoration i Langskibet (udført af Figurmaler F. C. Lund) og i det hele taget gjorde Kirkens Indre færdigt.

Saa kunde da endelig den nye Domkirke indvies. Det skete 1876 10. September. To Konger og to Dronninger, to Prinser og to Prinsesser deltog i Højtideligheden. Men den gamle Biskop Laub, som skulde have foretaget Indvielsen, blev pludselig syg, og hans Hverv maatte overtages af Biskop Brammer fra Aarhus. Sagnet fortalte senere at den gamle Biskop stod iført sit gyldne Messeskrud i Bispegaarden lige øst for Domkirken. Saa begyndte Klokkerne at ringe, og overvældet af Bevægelse sank den gamle Mand om. Sagn kan være rigtig kønne, men de er desværre altid kun Sagn.

Et stort Byggeforetagende medfører gerne at Byggevirkksomheden i det hele bliver større. Mens der arbejdedes paa Viborg Domkirke, byggedes der mere end sædvanligt rundt omkring i Byen. Det var især Tholle der blev brugt. Han byggede saaledes i 1868 to Huse som senere har faaet en anden Anvendelse end deres oprindelige: et til Byens Sparekasse (1889 udvidet med en Gavlbygning af H. C. Amberg), og et til Kreditforeningen (senere overtaget af Hedeselskabet). De smukkeste Bygninger han opførte var de to militære (fra 1871): Eksercerhuset og Depotbygningen. Han skulde ligeledes have opført det nye Raadhus. Men Døden forhindrede ham, og Arbejdet blev saa overladt til Bygningsinspektør Walther.

Ogsaa Privatfolk byggede meget i disse Aaringer og

de følgende. Den egentlig kommunale Byggevirk-
 sshed falder derimod først i Firserne. I dette Tiaar byg-
 gedes der saaledes en stor, ny Fattiggaard (1883/4),
 kommunale Skoler (1887/8) og Amtssygehuset (1889,
 sammen med Amtet).

Firsernes politiske Uvejr rasede naturligvis over
 Viborg Amt og By saa godt som over hele det øvrige
 Land. Kampen førtes i Viborgkresen under lidt be-
 synderlige Vilkaar. Kresens Folketingsmand var, fra
 1876 af, den tidligere Justitsminister, Højesteretsassessor
 C. S. Klein. Han var renlivet Højremand, men under
 Provisorietiden var han ikke det viborgske Højre, der her
 som andetsteds havde samlet sig i konservative Klub-
 ber, vadskægte nok, og hans eget Parti gjorde hvad
 det kunde for at blive af med ham. Hvilket selvfølge-
 lig foranledigede at Modpartiet Venstre, der vel den Gang
 ikke mente sig stærkt nok til at sætte en Meningsfælles
 Valg igennem, kastede deres Stemmer paa Klein og
 derved sikrede hans Valg. Der var noget af et Drilleri
 i denne Taktik, og Forholdet mellem Venstre og Højre
 (og det vilde her som andetsteds omtrent sige det
 samme som: Land og By) blev overmaade slet, et
 Forhold Viborg kom til at bøde haardt for, da Folk i
 Byens Opland ikke gad lægge deres Penge i en Køb-
 stad, hvor Forstaaelsen af deres politiske Krav fandt
 saa ringe Sympati som i Viborg. Rundt omkring op-
 rettedes der Forbrugsforeninger, og Byens Købmænd
 mistede derved megen Handel.

Efter almindelig parlamentarisk Skik og Brug søgte
 Klein at afbetale sin Taknemmelighedsgæld til Vælgerne
 ved at fodre sin Valgkres med saa mange Institutioner
 og Jærnbaner som muligt. Han skaffede den saaledes

Provinsarkivet for Nørrejylland, det nuværende Landsarkiv. Rigsarkivaren havde foreslaaet et Arkiv for de 7 nordligste jyske Amter lagt i Randers. Rigsdagen ønskede at samle alle jyske Lokalarkiver paa eet Sted, men var hjertelig uenig om, hvor vidt man skulde lægge Arkivet i Aarhus eller Viborg. I denne Strid, der førtes mellem Klein (for Viborg) og Pingel (for Aarhus), sejrede Klein og Viborg, og Nørre Jyllands Arkiv aabnedes her 1891.

Ogsaa en Bane og en ny Banegaard skaffede Klein sin Valgkres's Hovedstad. Denne Gave havde nær bragt Borgerkrigen til at rase i den ellers saa fredelige By. Ven rejste sig mod Ven, Broder mod Broder i Kampen om, hvorledes de nye Baneforhold skulde ordnes. Men Aalestrupbanen fik da endelig sin Retning bestemt, den kom til at sno sig som en Proptrækker op igennem Vest Himmerland. Og Banegaarden kom til at ligge i Byens sydvestlige Hjørne, frit og bekvemt for Trafikken, i Stedet for at den gamle Station havde ligget indknebet paa et elendigt, snævert Terræn og haft Ind- og Udkørsel ad samme Spor.

Fra Tiden for denne Banegaardsflytning, eller maa-ske rettere fra omtrent Aarhundredskiftet kan man regne at Viborg har været i jævn og stadig Fremgang. Fra den Tid af begynder Bybilledet langsomt, men sikkert at forandre sig. Omkring den nye Banegaard rejser sig et helt nyt Kvarter (ikke just kønt), og rundt omkring i Byen bliver der travlt med Byggeri, hvorved meget gammelt og karakteristisk selvfølgelig gaar i Løbet, men som i det hele taget maa siges at være smukkere end i de fleste danske Købstæder.

Den gamle By begynder nu ogsaa at blive for trang

Baade nord- og vest- og sydpaa strækker Villabebyggelsen sine Søstjernearme ud. Det er ikke blot den velstillede Del af Befolkningen der søger ud i Villakvartererne, det er ogsaa, og i overvejende Grad, Arbejdere og smaa Bestillingsmænd der skaber den nye Bebyggelse.

Ogsaa Gadelivet har faaet et andet Præg, eller rettere: den nye Tid har skabt et Gadeliv som til Tider kan være muntert nok. I gamle Dage var Viborgs Gader omtrent fuldstændig som uddøde det meste af Dagen. Kun paa Torve- og Markedsdage var der Folk at se, og det var mest Landboere. De enkelte eksentriske Personer som vovede sig ud paa en Spadseretur, mens Solen endnu var paa Himlen, kunde let tælles. Den store Befolkning holdt sig hjemme til Mørkningstimen. Da kravlede de forsigtig ud af deres Huler og foretog den obligate Spadseretur til „Spytstenen“ paa Randers Landevej. Dette har forandret sig fuldstændig i Løbet af den sidste halve eller hele Snes Aar. Nu er Gaderne sædvanligvis ret velbefolkede, Ungdommen flanerer og flirter i Viborg som andetsteds, og Byen har intet mistet i Skønhed derved.

Aalestrupbanen aabnedes 1893, og Banegaarden flyttedes 1896. Inden Aarhundredet randt ud, foretoges endnu en Flytning: Byens Gasværk (fra 1859), der drives af det danske (dvs. det engelske) Gaskompagni, trængte til Udvidelse og kunde ikke faa den uden at flyttes. Det kom til at ligge i Nærheden af den nye Jærnbanelinie. Den Plads det hidtil havde optaget kunde saa overlades til Udvidelse af Sindssygeanstalten (1900). Men sidst nævnte Institution trængte til endnu mere Plads end som saa, og 1904—5 udvidedes den ogsaa

sydpaa over det gamle Jærnbaneterræn, og her byggedes der en hel lille By af større og mindre Bygninger.

En stor Forbedring i Byens Forhold opnaaedes ligeledes i 1900, idet Viborg det Aar fik sit eget Vandværk. Og nogle Aar efter, 1906, toges det kommunale Elektricitetsværk i Brug. Efter Haanden fik Viborg altsaa et moderne Præg som den saa længe havde savnet.

Mærkelig nok blev disse første Aar af det nye Aarhundrede, da Byen aabenbart gjorde betydelige Fremskridt, en Tid fuld af Spænding for den gamle Stiftsstad. Det truede nemlig i disse Aar med intet mindre end at Viborg skulde miste to af sine betydningsfuldeste Institutioner: Under Forhandlingerne om Retsplejeloven kom det Spørgsmaal op, hvor den vestre Landsret skulde have sit Sæde, og skønt Viborg havde utalte Aarhundreders Tradition paa sin Side, var der dog adskillige Røster der hævdede sig for at den nye Landsret skulde oprettes i Aarhus.

Omtrent samtidigt var der Tale om at Kreditforeningen vilde flytte fra Byen og ligeledes søge sig et nyt Hjem i Aarhus. Intet af disse truende Slag ramte dog Viborg. Ja, Enden paa Visen blev endda den: at Byen, foruden at bevare de to her nævnte Institutter, erhvervede en ny. Hedeselskabet, som siden sin Oprettelse i 1866 havde haft sine Kontorer i Aarhus, fik overladt Kreditforeningens Bygning paa Hjultorvet og flyttede herind 1907. Kreditforeningen havde bygget sig et stort nyt Hus for Enden af Jærnbanegade.

Som en Følge af Hærloven 1909 flyttedes anden Generalkommando til Viborg, som samtidig blev Garnisonssted for 9. og 14. R egiment.

Viborgs Udvikling i dette Aarhundrede ses overordentligt klart af Folketællingerne. Byens Befolkning var:

1901	8623
1906	9521
1911	10885
1916	12663

I Løbet af 15 Aar er Befolkningen m. a. O. forøget med omtrent 50 p. C.

Fra 1. April 1917 blev en Del af Asmild Klosters Jorder indlemmet i Viborg Købstad.

---

2. BYENS GADER

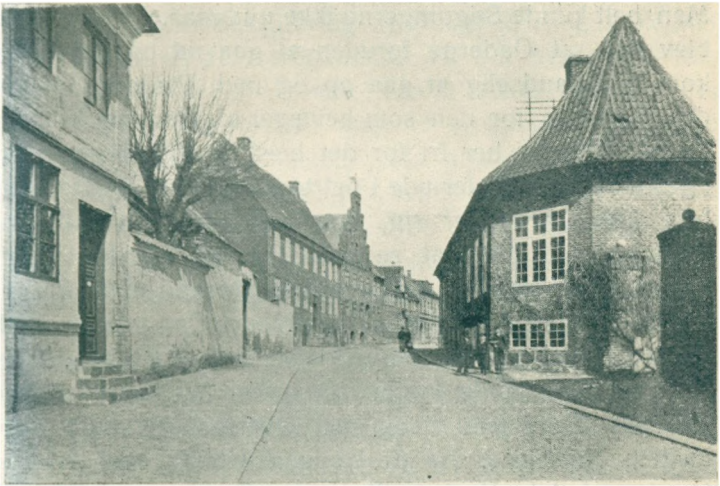

Ved Jærnbane­stationens Flytning forlagdes Byens Hovedindgang til dens Sydvestende, uden for den oprindelige Bygrænse. Det gamle Viborg laa inden for de Grænser Svend Grates Befæstning havde draget omkring Byen; det nye Viborg maatte have større Plads.

Naar man nu med Jærnbanen kommer til Viborg, stiger man derfor ud i en nyopført Bydel, og sit første Indtryk faar man af den moderne, retlinjede Jærnbanegade som fører nordøstpaa op imod Kreditforeningens nye Bygning (opført af H. Kampmann og Vald. Schmidt 1905.06) i Mathiasgade (stedlig Udtale: Mattisgade).

Først hvor denne Gade skæres af Gravene (mod Nord og Dumpen (mod Syd), begynder den egentlige gamle By. Og med det samme er man i Grunden ude i Mid­delalderen. Ti hvad end Viborg gennem de skiftende Tider har oplevet, saa er og bliver dog Byplanen i alt væsentligt, som den maa antages at have været i Valdemarernes Tid. Gader og navnlig Gyder er vel blevet

nedlagte, Torve og Pladser anlagte, Bygninger revne ned og genopførte, Frem- og Tilbagespring i Gadelinien glattede ud og meget andet moderne Hærværk øvet. Men Trafikkens Hovedvej er naturbestemte; de gaar, hvor de altid har gaaet, fordi de i sin Tid lagde sig selv dær, hvor de i Følge Terrænets Beskaffenhed og Færdsdens Krav maatte gaa.

Parti fra Mattbiagade.

Fremmede skal have svært ved at finde Vej i Byen. Det er rimeligt nok; et logisk Princip for Gadernes Forløb findes ikke. De slynger sig som Stier i et Bakkelandskab: tilfældigt, ud og ind, lunefuldt, meningsløst. Men just derfor er Byen saa dejlig; just derfor er dens Dejlighed saa uforgængelig; just derfor har den gamle By kunnet taale en moderne Bebyggelse uden at sætte synderligt til af sin Skønhed. Selv de uhyggeligste Arkitektur-

forbrydelser kontrabalanceres af Byplanens iboende Fortræffelighed. En fuldstændig Ødelæggelse af sin Ejendommelighed vil Viborg kunne undgaa, saa længe det lykkes Byen at holde sig klar af Gennembrud af nye Gader og Regulering af Byplanen.

Gadernes Bugter og Sving skyldes naturligvis den Omstændighed at Byen er bygget paa en Bakke; man maa gaa uden om, ikke op over de værste Stigninger. Men helt kunde Stigningerne ikke undgaaes. Følgen heraf blev den, at Gaderne foruden at gaa ud og ind tillige kom til ustandselig at gaa op og ned. Planerne forskyder sig idelig for den som bevæger sig gennem Viborgs Gader. Man er her fri for det hæslige Syn af en snorlige Gade som ender ude i det tomme Rum. Da Gaderne hele Tiden krummer sig, faar man altid en skiftende Baggrund af Huse at se paa. Og da Terrænet snart hæver, snart sænker sig, kommer Husene til at ligge i forskellig Højde, Taglinjen kommer til at gaa op ned, og hvert Hus gør sig derved mere individuelt gældende, end det ellers vilde kunne. Desuden har man i denne Bakkeby Gang paa Gang den Overraskelse: midt inde mellem Husene at faa de lystigste Udblik over det frie Land med dets Marker, Skove og Søer.

De fleste større Gader løber i Nord og Syd, en simpel Følge af at Byen ligger klos op ad en langstrakt Sø som man i sin Tid skulde uden om enten i Syd eller Nord. De vigtigste Gader der løber i denne Retning er: Gravene med Forlængelsen Dumpen; St. Skt. Hansgade der paa den anden Side af Nytorv fortsætter sig i St. Skt. Mikkelsgade og ogsaa kan siges at have en Forlængelse nordpaa i Reberbanen; Skt. Mogensgade med

de mange gamle Huse; Skt. Nikolajgade; og endelig Skt. Ibsgade der fortsætter sig i Ridderstræde.

Paa tværs af disse Gader løber, paa een Undtagelse nær, kun Smaagader: L. Skt. Hansgade, fortsat i Skottenborg, og Vestergade er de største; desuden en Vrimmel af Stræder. Den eneste større Gade som løber i Øst og Vest er Byens Hovedgade: Skt. Mathiasgade; men den bugter sig i sit Forløb og ender med (fra den nye Generalkommandobolig af) at tage Retningen SV-NØ.

Allerede af det foregaaende vil det fremgaa, hvilke snurrige Navne de gamle Viborg Gader bærer. Paa hvert andet Hjørne har man et Helgennavn; dem fik Reformationen da gudskelov ikke afskaffet. Ja, den protestantiske Tid har rimeligvis oven i Købet kreeret den Helgen som optræder i Navnet „Skt.“ Leonisgade. I gamle Dage hed Gaden simpelt hen Lonesgade (efter Lones Kilde der udsprang øst for Sønder Sogns Kirke). Men foruden Gader opkaldte efter Helgener har Byen andre med herlige Navne som: Skottenborg, Reberbanen, Gravene, Dumpen, Mageløs osv. Og den har haft endnu flere gode Navne: Bradepanden (nu: Skt. Pedersstræde), Pikkengans (nu: Kompagnistræde) o. fl., Navne som endnu lever i Befolkningen, men som en pietetsløs Kommunalbestyrelsee har kasseret. Andre morsomme Navne som: Trangtrappen, Skoleristen osv., er forsvundne, fordi de Passager de i sin Tid betegnede er bleven nedlagte.

Det var en fristende Tanke at gennemgaa Byen Gade for Gade og fremhæve hver enkelt Skønhed og Ejendommelighed, men det tillader Pladsen ikke. Det maa da være nok at omtale een eneste Gade, Byens mest karakteristiske, Skt. Mogensgade.

Den første Ejendom paa venstre Haand, naar man

kommer fra Mathiasgade, tilhører med Hovedbygning, Haveplads, Lysthus og Stendige Latinskolen; den vil blive omtalt ved en anden Lejlighed og forbigaas derfor her. Den næste Gaard, nord for Nytorvgyde, staar paa den Plads, hvor Byens gamle „Paradis“ laa. Senere var Ejendommen fin nok til at afgive Kvarter for en saa drabelig Person som den store Kurfyrste (1659). Lige overfor ligger „Morvilles Gaard“, opført omtrent 1800 af en Viborg Bygmester Villads Stilling, som er Mester for flere karakterfulde Huse fra samme Tid. Gaarden er opkaldt efter afd. Justitssekretær Morville, om hvem der vil blive talt nedenfor.

Paa den anden Side Gaden, lige overfor Indgangen til Tavsens Minde, ligger en Gaard med fremspringende Trappe („Hauchs Gaard“, se Indskriftspladen i Trappen), som i sine nederste Partier er bygget i Munkeskifte og derved røber en høj Alder. Ved Siden af den ligger en Bygning fra ca. 1520. Den restavreredes 1884 af H. C. Amberg, der genopførte den i 1811 nedbrudte Kamgavl. Nabogaarden, en hyggelig gammel Bindings-ejendom, har tilhørt afd. Justitiarius Købke.

Længere oppe i Gaden (Nr. 31) ligger, paa venstre Haand, den saakaldte Karnapgaard, Gadens fornemste Pryd, en Bygning af røde Mursten, isprængte med Granitkvadre, med Kamgavle i Syd og mod Øst og med Karnap afsluttet med et Pyramidetag. Bygningen, der rimeligvis er bygget i det 16. Aarhundrede og siden den Gang er undergaaet flere Forandringer, blev i 1885 restavreret af H. C. Amberg. Bygningen er en gammel Patriciergaard, i ældre Tider altid i Embedsmænds Besiddelse. I 1842 blev den af Meningsfæller foræret Professor J. F. Schouw, for at denne som Ejendoms-

besidder i en jydsk Købstad kunde blive valgbar til den jydsk Stænderforsamling. Schouw testamenterede denne Ejendom til Stiftsbiblioteket, og Professor Molbech tilbød, under Forudsætning af, at denne Ordning kom i Stand, sin Bogsamling og sine videnskabelige Samlinger

til samme Foretagende. Men Stiftets høje Øvrighed (nomina sunt odiosa) sagde blankt ud nej Tak til Tilbuddet, „ikke mindst, vil man vide, fordi Schouws Navn skulde knyttes til Stiftelsen“. Det lader sig ikke nægte: „den hvide Rædsel“ har af og til gereret sig lidt ugenert i den gamle Stiftsstad Viborg.

Karnappgaarden i Mogensgade.

Lige overfor Karnappgaarden ligger en karakteristisk Empirebygning, der ligesom Morvilles Gaard er opført af Villads Stilling. Her boede i sin Tid Viborgs højt fortjente Topograf Stiftsprovst M. R. K. Ursin.

Mogensgade har i de sidste Aar mistet en Del af sin Skønhed ved Opførelsen af et Par nye Ejendomme,

men endnu er det en smuk Gade, og den burde være Viborgenserne en Helligdom.

Mens Byens Gader, som sagt, er ældgamle, er dens to største Torve, Nytorv og Hjultorv, forholdsvis sene Anlæg. Man skal dog helt op i det 16. Aarhundrede for at faa dem daterede. Da Kristian III. gav Skt. Ma-

Gaardinteriør fra Mogensgade.

thias Kirkegaard til Byen, kunde denne derpaa anlægge det nuværende Hjultorv. Sit Akseltorv fik Viborg 1584, da Frederik II. overlod Byen Skt. Hans Kirkegaard som Gave. Torvet fik i Tidens Løb Navnet Nytorv, for at adskille det fra Pladsen foran Domkirken der blev kaldt Gammel Torv.

Paa Nytorv, eller Store Torv, som det nu til Dags oftest kaldes, ligger en af Byens smukkeste Gaarde,

Stiftamtsgaarden, en Bygning fra Midten af det 18. Aarhundrede, opført af J. Friedenreich til Palstrup. Han var af Apotekerfamilie, og dær, hvor han opførte sin Gaard, havde i sin Tid Byens Apotek ligget. Det flyttedes over i den smukke gamle Gaard (Nr. 3) paa Torvets Vestside. Til Stiftamtsgaarden har Bygningsinspektør Kampmann 1895 bygget en usædvanlig dejlig Sidefløj (i gotisk Stil) som strækker sig op ad Skt. Hansgade.

Af gamle Huse paa Nytorv skal iøvrigt kun nævnes Stedet Nr. 6 paa Torvets Østside. Det er bygget omtrent 1800 af den tidligere omtalte Bygmester Stilling.

Ikke mindre morsomme end Byens Torve og Hovedgader er dens Smaagader og Stræder, hvor Spor af den ældre Bebyggelse hvert Øjeblik viser sig. I disse Gyder er det ogsaa man nu til Dags ser flest af de smukke Stendiger, som i sin Tid prydede Byen i langt større Omfang end nu. Og bag Husene ligger, baade i de store og de smaa Gader, meget ofte henrivende Gaardinteriører med forfaldne Bindingsværkshuse, Skur og Krinkelkroge, ikke just Vidnesbyrd om Ordenssans eller Velstand, men Levninger fra en snart svindende Tid, og maleriske som den Slags Levninger kan være.

Om Byens moderne Bebyggelse kun et Par antydende Bemærkninger. Som enhver med lidt Sans for Bygninger snart bliver vaer, har Viborg lidt mindre end de fleste andre Byer ved at blive ombygget. Det skyldes dels den tidligere fremhævede Omstændighed: at Byplanen er saa ypperlig, dels det Held: at Byen, i den Tid, da Byggearbejdet tog Fart, havde en Arkitekt som forstod at gøre sin Kunst hjemlig og særpræge sine Bygninger med noget, der føltes som ægte viborgsk. Adskillige udenbys Arkitekter har bygget her i Byen:

Tholle, Walther, Amberg, Kampmann, Helge Møller o. fl. Det har dog mest været offentlige Bygninger, de har opført, alt i alt ikke overdrevent mange. Det private Byggeri i den sidste Snes Aar, altsaa det som til syvende og sidst klodser noget, har navnlig været i Hænderne paa to Mænd: Cl. Aug. Wiinholt og Søren Vig Nielsen. Wiinholt var her forholdsvis kort og inden Byggeriet blev almindeligt. S. Vig Nielsen har derimod den væsentligste Andel i, at de nye viborgske Huse føles som gode Erstatninger af det forsvundne gamle. Det er virkelig lykkedes ham at faa fat i noget af det, der er Sjælen i Viborg, og ham kan man takke for, at Byen har bevaret den Hygge og Hjemlighed, som enhver Viborgenser elsker at finde i sin By.

3. Domkirken.

Er Viborg Domkirke en af Landets ældste Domkirker eller er det den aller yngste? Da man 1864—76 restavrerede den, var man naturligvis tilbøjelig til at betragte den som en ældgammel Bygning. Men nu, da man er paa det rene med, at Restavreringen i Virkeligheden betød en Ombygning, gaar det næppe mere an at tale alt for højt om dens store Ælde. Den er en Nybygning fra Tiden omkring halvfjerds, eller rettere: den er et storstilet Eksempel paa, hvorledes man i de Aar byggede middelalderligt i Danmark. I en sjælden Grad mangler denne store, kolde Bygning den historiske Duft. Middelalderen og de mellemliggende Aarhundreder taler næsten slet ikke til os fra dens Mure. Hvad den har af kunstnerisk Værd og folkelig Betydning, er slet ikke knyttet til dens foregivne høje Alder.

Det hænger derimod sammen med dens pragtfulde Beliggenhed og dejlige Materiale. Paa Bakkehældet ned mod Viborg Sø rejser den sin vældige Krop og bestemmer derved Byens Profil, der er skønnere end de fleste danske Byers. Den samler om sig Købstadens Huse som Hønen sine Kyllinger. Dens Vesttaarnes Pyramidespis danner Spidsen i Bybilledet, hvorfra det end ses. Dens graa Blytag og brogede Granitmure gør sig virkningsfuldt gældende mellem den borgerlige Bebyggelses sorte eller røde Tage og røde eller kalkede Mure.

Gaar man rundt om Kirken, opdager man snart, at der er anvendt to Slags Granit i Murværket. Apsis, Langhuset og Vesttaarnene er nemlig brogede, opførte af rødlig, blaalige, graa og hvide Sten. Derimod er Korets og Korsets Arme samt nederste Stokværk af Østtaarnene for største Delen af graa Granit. Det er Sten fra Uddevalla, der her er anvendt. Oprindeligt havde Arkitekten paatænkt udelukkende at bruge denne Granit, men heldigvis blev han i Tide klar over, at dette Materiale virkede alt for dødt. Han foretrak saa at fortsætte Byggearbejdet med indenlandsk Granit: Sten fra Hederne omkring Viborg, og opnaaede derved en langt rigere Farvevirkning.

Naar man har ydet Domkirken denne Anerkendelse, kan man ganske rolig give dem Ret som siger, at den udvendig set virker som een stor Kedsommelighed. Det er først og fremmest dens Bygmesters Skyld, han var for meget lærd og for lidt Kunstner, og hans Domkirke virker abstrakt, som en Definition af en romansk Katedral. Men heller ikke dem, der har det daglige Tilsyn med Kirken, kan man fritage for et vist Ansvar; de lader den ligge hen, skaldet og bar, uden at sørge

for, at dens Mure her og dær dækkes af krybende vild Vin, Slyngroser eller hvad man nu kunde finde paa for at bryde Ensformigheden.

Viborg Domkirke kan defineres saaledes: Den er en treskibet Korskirke af Basilikatypen, med fladt Loft i Hovedskibet, Kryshvælvinger i Sideskibene, Koret og Korsfløjene, og med Kuppel i Korsskæringen. Langhusets Mure er gennembrudte af Triforier. Kirken er udvendig smykket med fem Taarne: to store mod Vest, to smaa mod Øst og en Tagrytter over Korset. I Skæringen mellem Kors og Kor er anbragt to smaa Kapeller.

Kirkens Hovedindgang er i Vest, to andre findes i Nord og Syd. Gennem Vestportalen kommer man først ind i Kirkens Forstue og dernæst i selve Hovedskibet, som har fladt Bjælkeloft. Langs hver Side af dette rejser sig syv Arkadepiller, forbundne med Bueslag. Oven over Buerne løber en Gesims, som bærer Triforiernes korte Piller, et Triforium over hver Bue. Oven over Triforierne kommer saa, uden arkitektonisk Afbrydelse, de simple rundbuede Vinduer i Højkirkens Mur. Det hellige Syvtal er gennemgaaende i Langskibets Arkader, Triforier og Vinduer. Nord og Syd for Midtskibet løber de lave Sideskibe, hvis Ydervægge ligeledes er gennembrudte af syv Vinduer. Gennem Triumfbuen kommer man ind i den kuplede Korsskæring og derfra ad den pompøse Kortrappes ti Trin op i Højkoret. Neden under dette findes Krypten. I Korarmens Nord- og Sydmure er Indgangsdøre til henholdsvis Sakristiet og Daas Kapel.

Naar man i gamle Dage havde orienteret sig i dette Kirkerum, beseet den vidunderlig dejlige syvarmede Lysestage i Korsskæringen (det eneste middelalderlige Inven-

Bjarne Johnson
Overretssagfører.

Holger Christensen
Grosserer

Martin Fischer
Købmand

tarstykke fra den gamle Domkirke), et smukt Krucifiks lige over for Prækestolen, Krocks Altertavle i Sakristiet og de tre Kister i Daas Kapel, samt Smedejærnsnitrene i Kirkens Vestende, kunde man, hvis det ikke var lykkes en at komme i Stemning nede i den ret fængselsagtige, men dog interessante Krypt, kun alt for let gribe sig selv i at forlade Viborg Domkirke med en Kulde i Sjælen som i sin dybeste Grund skyldtes Skuffelse: saa stort et Værk, og saa lidet at se!

Nu til Dags stiller Sagen sig helt anderledes. Nu ofrer man gladelig (dog ikke helt med Rette) Lyskloven, Daas Kapel, Smedejærnsnitrene, ja Krypten med, for det overvældende Indtryk man faar af Joakim Skovgaards Dekorationer paa Domkirkens Vægge og Hvælvinger og dens Midtskibs Fladloft.

Disse Dekorationer udførtes i Aarene 1901—06 og 1911—13 (paa henholdsvis Vægge og Loft). Allerede 1876, da Domkirken blev indviet, stod den delvis dekoreret. Historiemaler F. C. Lund havde efter et Udkast af Domkirkens sidste Bygmester H. B. Storck udmalet Fladloftet i Midskibet samt dekoreret Korsskæringens

Kuppel og Apsidens Halvkuppel med Kalkmalerier. Loftsdekorationen var bestemt til at være den endelige, Kalkmalerierne til en Gang, naar Murværket var blevet tørt, at erstattes af andre Malerier. Afdøde Biskop J. Swane, som nærede en levende Interesse for Domkirken og dens kunstneriske Udsmykning, blev ikke træt af at virke for at der blev taget fat paa den endelige Vægdekoration, og 1895 henvendte Kultusministeriet (under daværende Minister V. Bardenfleth) sig til Joakim Skovgaard og anmodede ham om at gøre Udkast til Murværkets Udsmykning. I Løbet af to Aar fik han sine Planer færdige, og 1899 kunde han begynde sine Prøvearbejder i Kirken.

Han vaklede en Tid lang mellem forskellige Arter af malerisk Teknik. Temmelig snart blev han dog klar over at hans Murdekoration burde udføres „al fresco“, d. v. s. ved Maling med kalkslemmede Farver paa den vaade Puds. Inden Arbejdet paabegyndes, maa den gamle Puds hugges ned, Væggene asfalteres og Grovpuds paaføres. Naar denne saa er tør, pudses Væggen fin. Da der skal males paa Finpudsen, inden denne tørrer op, kan der kun pudses saa meget ad Gangen, som Maleren mener at kunne gøre færdig i Løbet af een Dag.

Billedet tegnes først i $\frac{1}{9}$ Størrelse, derpaa (med Anvendelse af Model- og Draperistudier) i $\frac{1}{3}$ Størrelse, og endelig i fuld Størrelse, altsammen paa Papir. Kartonen i fuld Størrelse gennemprickes i alle Omrids og Hovedlinier, og Billedet overføres paa Væggens vaade Kalk ved Ponsning (Kulprikkerne kan ses i alle Billederne). Derpaa males Billedet saa hurtigt som muligt. I et Freskobillede kan der ikke foretages Forandringer

eller Overmalinger; Fejl i Billedet rettes kun derved, at det helt eller delvis slaas ned, hvorpaa Grunden igen maa finpudses og et helt nyt Billed males paa den vaade Kalk.

Et saa vældigt Arbejde som Vægdekorationen i Viborg Domkirke kan naturligvis ikke udføres af Enkeltmand. Væggens Fladefang er omtrent $\frac{1}{3}$ Tønde Land. Derfor maa Mesteren have Hjælpere, dels til Tegningen af de endelige Kartoner, dels til Udmalingen af selve Væggene. Skovgaards vigtigste Hjælpere var Malerne

N. L. Stevns, Joh. Mielche, Arne Lofthus og Viggo Madsen. Medhjælpernes forskellige „Haandskrift“ lader sig selvfølgelig spore rundt omkring i Billederne. Men Enheden i Dekorationens Holdning sikredes ved Mesterens Tilsyn. Han var til Stede ved Arbejdet altid og over alt og udførte personlig store Partier af Freskerne.

Skovgaards Billedstil er for en væsentlig Del bestemt ved Hensynet til det Rum hans Dekorationer skal virke i. For ikke at svække Murenes Fladevirkning har han udelukket Perspektiven. Billederne breder sig som Tæpper over Væggene, og Figurerne virker som Mønstret i Tæpperne. Fortællingen i Billederne er gjort saa simpel og letforstaaelig som muligt: faa Personer, udtryksfulde Bevægelser, klar, stærk Linieføring, klog og velberegnet Kolorit.

Billederne behøver næppe Udlægning. De virker som en Faders Fortælling af de bibelske Sagn for hans Børn. Derimod kan der vel være Grund til at fremhæve Dejligheden af rent dekorative Skikkelser som Englene i Tværskibenes Kryshvælvinger. Disse overslanke Skikkelser i deres straalende Klæder, med de mægtige, rigt brogede Vinger er Skabninger af den sikreste mytologiske Fantasi og den klogeste, mest fintfølede dekorative Sans. Og dog er disse Engle maa ske ikke de bedste, Skovgaard har malt i Domkirken. De to der aabner Paradisets Porte for Kristus og Skarnerne fra Dødsriget har en Holdning, en Glans og Herlighed over sig som kun meget faa andre Engle i hele den kristelige Kunst.

Nøje sammenhørende med Murværkets Freskodekoration er dels Glasmalerierne i Øst- og Vestvinduerne, dels Bronzeenglene der bærer Lamperne til Kirkens Be-

lysning. Østvinduerne, der er rent ornamentale, har Skovgaards Ven og trofaste Raadgiver Thorv. Bindebøll komponeret. Samme udmærkede Kunstner har hjulpet Skovgaard med at tegne Vestvinduet med de to syngende Engle. I vor Tid, da man ser saa meget Verandaglas anbragt i vore Kirker, maa man være de to Mestre dobbelt taknemmelig for at de i Viborg Domkirke har viist, hvad man kan fordre af og opnaa ved virkelig udmærket Glasmosaik.

Ogsaa Bronzeenglene paa Granitvæggene er Skovgaards Arbejder. Da Gasbelysningen, som man hidtil havde nøjedes med i Viborg Domkirke, med Rette ansaas for farlig for Freskodekorationen, maatte den erstattes af elektrisk Lys, og Skovgaard foreslog da at Lysgiverne anbragtes saaledes at de udsendte Lyset bundtvis. Det kunde opnaas, naar Lamperne i Stedet for at fordeles regelmæssigt over hele Kirken samledes i Hænderne paa lampebærende Engle. Han modellerede selv en festlig virkende Engel som, støbt i Bronze, dekorerede Kirkens tørt virkende Vægge, samtidig med at den fyldestgjorde sit praktiske Formaal. Englene blev opsat 1911.

Samme Aar begyndte han Ommalingen af Loftet. Da han i sin Tid havde begyndt Dekorationsarbejdet i Kirken, var Lunds Loft det faste Udgangspunkt. Efter det afstemtes hele den nye Dekoration. Nu tilfredsstillede Lunds Loft ikke længer, og Skovgaard havde gjort Udkast til et nyt, til Dels med samme Emnekres som det gamle. Det oprindelige Loft blev ikke taget ned, men under det anbragtes et nyt Loft, arkitektonisk virkningsfuldere end det gamle.

Loftdekorationens Midtpunkt er Billedet af Julenat.

Øst og vest for det kommer Fremstillinger med staaende Figurer (henholdsvis: Simeon og Anna, og: Maria og Elisabet), som leder Blikket i Retning af de to tilstødende Gloriebilleder: mod Øst Jesu Daab, mod Vest Marias Bebudelse. Uden om disse fem Midtbilleder dannes saa Dekorationens Ramme af 18 staaende Skikkelser: store og smaa Profeter, Moses og David. Loftsdekorationen er gennemgaaende holdt temmelig mørk, for at de Guldglorier der omgiver alle Ansigter kan komme til at gøre sig saa meget desto kraftigere gældende.

Skovgaards Dekoration af Viborg Domkirke har hævet denne ind i en helt ny Sfære: fra Professortørhedens Skyggerige til Kunstens straalende Himmel. Naar man nu til Dags nævner Viborg Domkirke, er det hverken den middelalderlige Kirkes Historie eller den nye Kirkes Bygmesters Navn der først og fremmest falder en i Tanker. Derimod tænker man paa Joakim Skovgaards Dekoration. Hans er Kirken, og den vil vedblive at være hans, til en anden Kunstner stiller hans Værk i Skygge. Men det er der foreløbig ingen Udsigt til.

4. Sønder Sogns Kirke.

Sønder Sogns Kirke er en gammel Klosterkirke. Den har hørt til Sortebrødreklostret og er opført henimod Midten af det 13. Aarhundrede. Den har utvivlsomt udgjort Nordfløjen af det Kompleks af Bygninger, der husede de viborgske Dominikanermunke. I hvert Fald er det sikkert at det egentlige „Claustrum“ (Klostergaarden) har ligget syd for Kirken, idet et Stykke af Fratergangen endnu er synligt i Kirkemuren.

Kirkebygningen har oprindeligt været afsluttet i Øst

og Vest med lodrette Gavle. Først i Begyndelsen af det attende Aarhundrede fik Kirken et Udseende, der svarer til det den frembyder den Dag i Dag. Omkring 1700 opførtes, til Dels paa Bekostning af den daværende Sognepræst, Viborg Bys første Historieskriver Magister Christen Erichsøn, det uforholdsmæssig lille Vesttaarn. Ved Byens Brand 1726 led baade Taarnet og

Borgmester L. Glud.

Kirken betydelig Brandskade, og Kongen resolverede, at den ikke skulde genopføres, men Menigheden bad for den, og Kongen lod sig omstemme. Sønder Sogns Kirke kom altsaa med blandt de Bygninger Kammerraaden fra Altona skulde restavrere. Rimeligvis er det ham der har afvalmet Vestgavlen og draget den smukke, kraftige Gesims langs Kirkens Tagværk. En Skønhedsaabenbaring blev Kirken aldrig hverken ved denne eller

nogen af de senere Restavreringer. Og dog har den vistnok oprindelig været ganske køn, da den stod dær med sine røde Mursten og spidsbuede Vinduer (bægge Dele højmoderne Ting i Begyndelsen af det 13. Aarhundrede); og baade Østgavlen med sine tre Vinduer, af hvilke det midterste den Gang var højere end de to andre, og Vestgavlen med sin rige Blendingsarkitektur, hvoraf der endnu ses Spor, har sikkert taget sig godt ud. Værst skæmmes Bygningen nu til Dags af det fjantede lille Vesttaarn. Det blev i 1876 skalmuret og forsynet med Saddeltag og Trappegavle. Arkitekten, H. B. Storck, ofrede megen, god Kunst paa at faa dette Taarn til at syne kønt, men naar et Taarn ikke staar i et rimeligt Størrelsesforhold til den Kirke det hører til, kan selv den kunstfærdigste Arkitekts Bestræbelser ikke krones med Held.

Ved den sidste Restavrering af Kirken, som lededes af Arkitekt Helge B. Møller, 1912 ff., gjordes der hvad der gøres kunde for at rette de værste af Fortidens Fejl og for at fremdrage saa mange af Kirkens oprindelige Skønheder som muligt. Pudsen fjernedes, Mønstermurværket og de sortglaserede Sten blotlagdes, en Stræbepille flyttedes, andre fjernedes, seks elegante, slanke Vinduer i Koret gjenåbnedes, Fratergangens Arkader i det søndre Sideskibs Mur fremdroges, Kirkens Vinduer af nyere Oprindelse fornyedes, en Del gamle Skur nedreves.

I Kirkens Indre erstattedes Korrummets flade Kuppel med en Kryshvælving, svarende til dem i den øvrige Kirke, Væggene fik ny Puds og i Koret anbragtes der nye Korstole. Menighedens Stolestader gjordes bekvemmere, Træværket ommaledes, men med Rette bevaredes

de gamle Malerier paa Stoledørene (malede 1735 af Mogens Christian Thrane).

Kirkerummet er baade smukt og ejendommeligt. Desværre ødelagdes Belysningsforholdene i Korpartiet ved Anbringelse af Glasmosaiker i alle Korets Vinduer. Bindsbøll havde, samtidig med at han komponerede Østvinduerne til Domkirken, ogsaa gjort Udkast til farvede Vinduer bag Sønder Sogns Kirkes Alter. Han gjorde dem blaa og grønne, hvilket var af en fortrinlig Virkning, saa længe de kun fandtes i Kirkens Østvæg. Men da der saa ved den senere Restavrering af Kirken fremdroges nye Vinduer, havde man den uheldige Ide at gentage de bindsbøllske Vinduesmosaiker i de nye Vinduer. Følgen deraf var at Korrummet fyldtes med et ret giftigt virkende grønt Lys. Det var Synd imod Kirken.

Synd imod Kirken og imod dens største Klenodie, dens herlige Altertavle. Da Sønder Sogns Kirke efter sin Genopbygning skulde indvies 1728, gav Frederik IV en Altertavle som hidtil havde prydet Kirken i det gamle Københavns Slot til Sønder Sogns Kirke i Viborg. Den var vel fra Giverens Side skænket som en Almisse til en fattig Kirke; gotisk Kunst vurderedes jo ikke højt den Gang. Eftertiden betragter den som en kongelig Gave. Det er en dobbeltfløjet Altertavle, udgaaet fra et Billedskærerværksted i Antwerpen ca. 1520—30. Fløjene er bemalede paa bægge Sider. Midtpartiet har rige Udskæringer i sen gotisk Stil, aate Fremstillinger i alt: tre store og fem mindre. De store giver Scener af Lidelseshistorien: Golgatavandringen, Korsfæstelsen og Gravlæggelsen. Under Korsfæstelsen findes en Fremstilling af fem Profeter; den midterste, sovende, er Isai („der skal opgaa et Skud af Isai Stub,

og en Kvist af hans Rødder skal bære Frugt“). Under Golgatavandringen ses Bebudelsen og Kristi Fødsel, under Gravlæggelsen: Omskærelsen og Fremstillingen i Templet. Alterfløjenes Indersider bærer Malerier af Petrus og Malkus, Pilatus, Kristi Opstandelse og Pinsefesten. Naar Fløjene lukkes til, ser man i Midtbilledet der strækker sig over bægge Fløjene den hellige Gregors Messe, flankeret af Brylluppet i Kana og Nadverens Indstiftelse. Denne Altertavle som hører til de kosteligste der er bevaret os fra Middelalderen blev 1886—87 restavreret af Professor Magnus Petersen, der fremdrog Gregors Messe, hvilket Billed som alt for papi-stisk i sin Tid var blevet overmalet.

Udvendig i Kirkens Sydmur er der indmuret en Granitsten som har tjent til Overligger enten for en Vindues- eller Døraabning. Den er forsynet med Indskriften: C E S og A O F 1697. Bogstaverne skal læses: Christen Erichsøn og Anne Ostefeld, og Aarstallet betegner antagelig Tidspunktet for Taarnets Opførelse.

En Ligsten af Granit har ligeledes fundet Plads syd for Kirken, t. v. for Korindgangen. Stenen melder:

Else Graae det er mit Navn,
fir' Snese Aar min' Dage.
Jeg landet er i Himmelhavn
og ved af ingen Plage.

Fra Pladsen omkring Kirken, hvis Beplantning med Rette er bleven tyndet stærkt ud i de senere Aar, har man en af de smukkeste Udsigter Viborg By kan byde paa: ud over Sønder Sø, mod Asmild Kloster Landbrugsskole, Klosterlunden og, sydpaa, Øster Teglgård.

Den gamle gotiske Gaard som ligger i Nærheden af

Kirken (mod NØ), og som udmærker sig ved smukke blendingsprydede Trappegavle, er Stiftsprovstegaarden, Embedsbolig for Sognepræsten ved Domsognet.

5. Musæet.

En af de yndigste Bygninger i Viborg er det gamle Raadhus paa Domkirkepladsen (eller Gammel Torv, som man rettere burde sige). Dette lille, tætsluttede enetages Hus med sin høje Kælder, hyggelige Kvist, sit svære

Musæet.

Tag og pyntelige lille Taarn ligger saa kønt og fornøjeligt, saa gemtlig borgerligt dær i Nærheden af Granitkolossen med dens lange alvorlige Linier og højerværdige Kedsommelighed. Skønt lille og fordringsløst mang-

ler det gamle Raadhus ikke en viss Selvagtelse, det ser man af dets høje Stentrappe som fører op til en statelig Portal. Et Hus der har Mod og Raad til saadan en Trappe maa der absolut være noget ved. Pilastrene paa Hjørnerne og bægge Sider af Risalitten tyder heller ikke paa Mangel paa Selvfølelse, og Gesimsen mellem Kælder og Stueetage virker som en Livrem om en trind Midje. Men til Slut klinger dog den officielle Højtidelighed ud i et vist borgerligt Lune og en viss forsoren Lystighed: det gennembrudte Taarn

smiler lyst i barnlig Glæde, og den muntre Vejrfane vifter i Luften som Fjedren i en Hat.

Hvis dette Hus, hvad der er al mulig Grund til at tro, er opført af Kammerraaden fra Altona, den før omtalte Claus Stallknecht, tilgiver man næsten den gode Kammerraad hele hans Svindel med Domkirken for denne ene Bygnings Skyld. Den er nydelig baade indvendig og udvendig. Dens Plan er klar: omkring den store Raadhussal i Midten ligger der fire Hjørneværelser, som oprindeligt benyttedes til Raadstueretten (Viborg havde inden 1805 „Landstingsret“), Bytinget, de militære Sessioner og Landemodet, men senere fik følgende Anvendelse: (NØ) Sal for Borgerrepræsentanterne og Midtelsom-Sønderlyng Herredsting, (NV) for Magistraten og Viborg Byting, (SV) for Fattig- og Forligelseskommissionerne og (SØ) for Fjends-Nørlyng Herredsting. I Kælderen var Arrester, *corps de garde* („Kortegalen“), Sprøjterum m. m. I Kvisten var Gældsarrest.

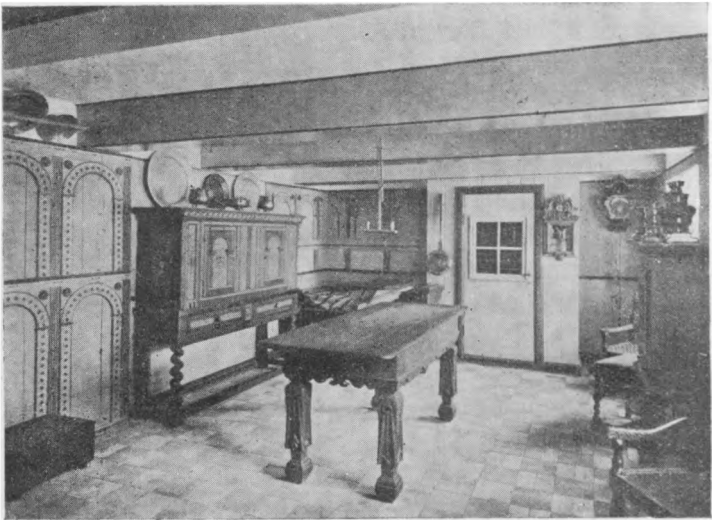
Da Byen havde faaet sit nye Ting- og Arresthus, blev det gamle en Tid overladt Garnisonen til Brug som Garnisonsskole. Siden flyttedes Oldsagssamlingen derhen, dog var der Politistation i Kælderen. Nu indtager Viborg Musæum hele Huset.

Musæet stiftedes 1861 af en Del af Byens Spidser, men det blev navnlig den senere Etatsraad G. Bruun til Asmild Kloster og Bypatrioten Justitssekretær Morville der blev de ledende Aander. Bruun solgte sin Samling af Oldsager til Musæet, og senere berigedes det ved Gaver og Indkøb. Allerede tidlig fik det foruden Oldsager en Samling af til Dels meget værdifuldt Kirkeinventar fra Middelalderen blandt sine Samlinger, og i den nyeste Tid har det dels erhvervet sig adskil-

ligt interessant fra dansk Renæssance- og Baroktid, dels har det indkøbt en ret enestaaende Samling Dragter fra det 18. Aarhundrede og som Gave modtaget adskillige kinesiske Broderier m. m.

Musæets Samling af forhistoriske Sager omfatter ikke mindre end halvsjette tusinde Numre. Usædvanlig righoldig er Samlingen af Sten- og Bronzealdersagerne i Midtersalen; det skal være den rigeste der findes i Provinsmusæerne. Af Stenaldersagerne bør fremhæves Spydspidserne; en af dem er 44 Centimeter lang. Fra Bronzealderen findes omtrent halvandet hundrede Urner, blandt hvilke en Snes med tydelige Aftryk af Byg og Hvede, hvoraf kan sluttes at disse Kornsorter har været dyrket her i hine fjerne Tider. I Værelset mod SØ. findes Jernaldersagerne, deriblandt en smuk Samling Lerkar, samt en Egetræsligkiste udhulet af en Stamme, desuden Baade, Dobbeltaarer osv. I Værelset lige over for ser man forskellige Middelalder- og Renæssancesager, hvorimellem et højst interessant sengotisk Monstranshus med Spir (omtrent 4 Meter højt), oprindelig fra Vor Frue Kirke i Karup, ligesaa en middelalderlig Altertavle med Spor af gode Malerier. I Værelset ved Siden af (med et kønt Rokoko Loft) er der indrettet en særlig Viborg Samling, bestaaende dels af Inventariestykker fra den gamle Domkirke (Prækestol osv.), dels af Malerier af Nytorv, Hald o. fl. Herregaarde fra Omegnen, Billeder af Stænderhuset, fra den gamle Domkirke osv., Portrætter af Medlemmer af den nørrejydske Stænderforsamling m. m. Endvidere forskellige „Velkomster“ o. lign. I det fjerde Hjørneværelse er anbragt den laubske Samling, givet af George Laub, forhen Apoteker i Hankow, og bestaaende dels af præg-

tige Broderier og Bronzearbejder af kinesisk Tilvirkning, dels af italiensk Kunstindustri, indkøbt paa Giverens Rejser. Et smukt lille Alter fra della Robbia'ernes Værksted er anbragt paa Pillen mellem de to Vinduer (Madonna med Barnet, omgivet af fire Helgener, i Lunetten Gudfader og to Engle).

Museets Panelværelse.

I Kvistetagen findes en virkelig interessant Samling Dragter som oprindeligt har hørt hjemme paa Marsvinslund og som viser, hvorledes velstaaende Folk i Slutningen af det 18. Aarh. gik klædte. Paa Væggene flere Viborg Kaart, deriblandt et der angiver Udstrækningen af Byens ulykkelige Brand i 1726. I Stuen ved Siden af opbevares en Karosse som har tilhørt Steen de Steensen til Avnsbjærg, St. St. Blichers Grandonkel, desuden

en Svingplov med bevægelig Muldplade og en ganske kuriøs Samling Jydepottevarer.

Kælderetagen rummer smukke Ting fra Renæssance-, Barok- og Rokotiden, opstillede som Møblement i tre smaa hyggelige Stuer. Den inderste er paa flere af Væggene beklædt med et kønt, udskaaet Panel i blaa-grønne Farver.

Musæets Gaard udgør et af de hyggeligste Gaard-interiører i Viborg. Midt i Plænen er (noget umotive-ret) anbragt en Stendysse som er hentet herind fra Guldborgland Plantage. Opad en Brandgavl Syd i Gaarden er opført en Husfaçade fra Slutningen af det 16. Aarhundrede (tidligere Mogensgade 25).

Blandt de Mænd som har gjort sig fortjente af Musæet i Viborg skal, foruden de allerede nævnte to Mænd, G. Bruun og N. Morville, omtales afdøde Oberstløjtnant Søegaard som havde udviklet sig en helt enestaaende Specialitet i at faa Oltidsgravhøje fredet, og ligeledes afdøde Byfogedfuldmægtig M. L. H. Hørning som ved sin Død efterlod Viborg Musæum hele sin Formue paa Betingelse af at der forlods udtoges en Sum til Indkøb af Afstøbninger til Raadhusets Udsmykning. Musæet kom derved i Besiddelse af en 25000 Kr. som det havde haardt Brug for til en Hovedstandsættelse af sit smukke Hus, der efter Haanden var blevet en Del brøstfældigt.

6. Raadhuset.

Som allerede omtalt byggedes Viborg nye Raadhus 1872—74 af Amtet og Byen i Fællesskab. Det kostede omtrent 200000 Kr., og disse Penge udrededes saaledes at af hver 24 Kr. betalte Amtet de 17 og Byen de 7 Kr. Arbejdet skulde have været udført af Byens Ynd-

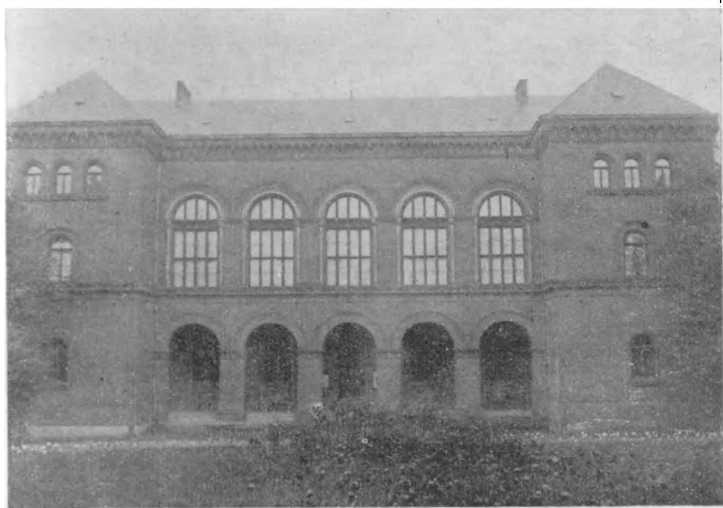
lingsarkitekt J. Tholle; men da han døde 1871, kom Bygningsinspektør Walther til at udføre det. Raadhuset opførtes nord for Bispegaarden, i et lavere Plan end denne, paa et stærkt skraanende Terræn, saaledes at det bag ved Raadhuset opførte Arresthus kom til at ligge betydelig dybere end selve Raadhuset, hvilket maa-
ske kan have haft visse praktiske Ulemper, men absolut var en Vinding for Bybilledet, saaledes som det præ-
senterer sig fra Øst.

Raadhuset opførtes i italiensk Renæssancestil af røde Mursten. Bygningen er ikke helt ilde, men dens Tag-
formation er grim, og Bygningen som Helhed tilfreds-
stiller derfor ikke. Smukkere er Arresthuset bagved. Det lider ganske vist ved en lidt kedeligt virkende Man-
gel paa Dybde, men dets Vestfaçade med de (ganske vist noget paaklistrede) Hjørnetaarne og romanske De-
taljer staar smukt sammen med Domkirkens graa Mur-
masser og pyramideformede Taarnspidser.

Indvendig er Raadhuset alt for meningsløst optaget af Trapperum og Korridorer. Der bliver derfor forholds-
vis ringe Plads til de Virksomheder der skal huses i
Bygningen, og disse Virksomheder er mange og for-
skelligartede. Først skal der være Plads til de tre vi-
borgske Jurisdiktioners Tinglokaler: Byen, Fjends-Nør-
lyng og Middelsom-Sønderlyng Herreder, samt til Vi-
borgegnens Forligelseskommission og Viborg Byraad.
Alle disse Lokaler er anbragte i Bygningens nederste
Etage. Nogle af dem er uhyggelig mørke og kolde.
Ikke en Gang Byraadssalen, som dog vender mod Syd
og Øst, er ganske tilfredsstillende. Byraadssalen ud-
mærker sig forøvrigt ved at huse et Billede af Willum-
sen fra hans naturalistiske Periode „Glaspusterne“,

testamenteret Byen af Legatstifteren Benny Goldschmidt.

Dernæst skulde der skaffes Plads til en stor Raadhussal til Møder, Festligheder o. desl. Den anbragtes paa 1. Sal og kom til at strække sig gennem hele Midtpartiet af Bygningen. Baade denne Sal, Trapperummet

Viborg Rådhus.

og Forhallen i Stueetagen er smukt dekorerede med plastiske Arbejder, mest Afstøbninger af thorvaldsenske Værker, der anskaffedes for Penge som af den tidligere omtalte Byfogedfuldmægtig M. L. H. Hørning testamenteredes bl. a. til det Brug.

Raadhussygningen rummer end videre Lokaler for Amsraadet og Overretten. Amsraadssalen indeholder en Samling malede Portrætter af Stiftamtændene fra

1730 af, og alle juridiske Kandidater som en naadig Regering fremtidig sender over til Viborg for at styre Amtet kan derfor gøre sig Haab om en Gang at se sig forevigeede paa Viborg Raadhus.

Landsoverretten har ligeledes Lokaler paa Viborg Raadhus. Disse bestaar af Tingsalen og Justitssekretariatets Kontorer. I Tingsalen findes der et Portrætmaaleri af Vilh. Marstrand, forestillende en tidligere Justitiarius N. L. Schiønning, samt en Marmorbyste af A. S. Ørsted, modelleret af Vilh. Bissen.

Endnu bør det omtales at Viborg Stiftsbibliotek er magasineret i Raadhusets Kælder. Biblioteket oprettedes 1817 for en Kapital af 1470 Rdl. og ved Bidrag i Penge og Bøger. Tid efter anden forøgedes Kapitalen ved Pengegaver, og Bogbestanden ved Boggaver. Saaledes gav Kristian VIII en Gang 1200 Bind af det kgl. Haandbibliotek til Viborg Stiftsbibliotek, og efter Professor Christen Hermansen arvede det hans ikke ubetydelige Bogsamling, mest Teologi og Sprogvidenskab. Biblioteket har i de 100 Aar det har bestaaet ført en ret omflakkende Tilværelse, snart opbevaret i Bispegaarden, snart (1859—70) i den tidligere Stændersal, og endelig paa Viborg Raadhus, hvor det opbevaredes i øverste Etage fra 1874 til det for ikke ret mange Aar siden byttede Plads med Raadstuebuddet og fik hans Lejlighed i Kælderen, hvor det mildest talt ikke har det godt. Der paatænkes nu Oprettelse af et Centralbibliotek i Viborg, og i dette vil i det mindste en Del af Stiftsbibliotekets Bogbestand indgaa som Laan. Derved vil forhaabentlig dets væsentligste Skatte kunne komme en større Almenhed til Gode.

Fra 1916 opbevares paa Viborg Raadhus en Fugle-

samling (over 300 Numre) som Byen har købt af fhv. Stiftsfysikus P. W. Heiberg. Samlingen er baade rig og velbevaret, og den indeholder adskillige Sjældenheder.

Bag ved Raadhuset ligger som sagt Arresthuset. Og snart vil der, antagelig paa Tausens Minde og et Parti af Hospitalets Have rejse sig et Retspalads for den vestre Landsret. Arkitekt K. Varming vil blive dets Bygmester, og det skal staa færdig til Oktober 1919. Hvis det ikke lykkes det danske Folk at finde et Sølvskrin til Opbevaring af Retsreformloven til bedre Tider.

7. Latinskolen.

Den ældste Latinskolebygning man ved noget om laa syd for Bispegaarden (nu: Skolestræde 2). Dær undervistes Peblingerne til 1742, da Bygningen solgtes til en Hestemølle for 150 Rd. + Grunden mellem Skolestræde, Mathiasgade, Mogensgade, sønden om det gamle Raadhus og Domkirkegaarden. Paa denne Plads agtede man at opføre en ny Latinskole. Foreløbig undervistes Disciplene paa Lærernes Kamre, undtagen nogle Maaneder om Sommeren, da der holdtes Skole i Kælderen under Landstingsdomhuset. Denne (U) Ordning bestod til 1760, da der til Latinskolens Brug, for 3000 Rd., købtes dens nuværende Bygninger og Grund af Stiftsbefalingsmand C. H. v. Heinen. Købesummen var lille, men Grunden var dyr at eje, da den var højt takseret til Skat.

I de nye Bygninger, der bestod af et toetages grundmuret Hus mod Mogensgade, to enetages Fløje i Øst og Vest, samt et Baghus vesten i Gaarden, indrettedes nu Skolelokale (der var bogstavelig talt kun een Stue) i siger og skriver fem Fag af nederste Etage mod Gaarden, medens Resten af Bygningskomplekset indrettedes

til Boliger for Rektor, Konrektor og Adjunkter. At der hverken fandtes Legeplads eller Gymnastiksal følger af sig selv.

Saaledes stod Skolen til 1806. Da kneb man et Værelse fra Rektor og et fra Konrektor (Overlæreren) og fik, ved at dele den femfags Skolestue i to, ialt fire Klasseværelser. Men efter Haanden trængtes der til flere Klasseværelser, og saa maatte da først Adjunkterne, siden Overlæreren og endelig Rektor selv vige Pladsen. Lege-

plads for Drengene indrettedes allerede 1842 i Gaarden som før havde ligget til Rektors og Overlærerens Lejligheder, og 1881—82 opførtes der en ny Gymnastikbygning paa en Del af Have-

Latinskolen

pladsen. En anden Del af denne var allerede tidligere bleven indrettet til botanisk Have.

De mest gennemgribende af disse Forandringer fandt Sted, mens Chr. Fr. Ingerslev var Rektor (1841—44). Han var en fremragende organisatorisk Begavelse som af Regeringen benyttedes til at bryde nye Veje for Latinskolevirksomheden rundt om i Landet. Derfor forflyttedes han efter kun tre Aars Rektorgerning i Viborg til Kolding. Han endte som Rektor i Aarhus.

Hans Efterfølger Professor F. C. Olsen, Poul Martin Møllers Biograf, er allerede omtalt for sin Deltagelse i den viborgske Martsbevægelse 1848.

Efter ham kom den bekendte, højt begavede og ejendommelige H. H. Lefolii som ledede sin Skole med aabent Blik for de nye Opgaver som den nye Tid stillede til den lærde Skole. Hans Elever føler Stolthed over at have haft ham til Rektor.

Han fulgtes 1892 i Embedet af Viborg Bys lærde og fine Historiker Dr. phil. A. Heise, Udgiveren af „Diplomatarium Vibergense“, Medarbejder ved „Danmarks Riges Historie“ og ved „Biografisk Leksikon“.

Af almindelig kendte Mænd som har været eller er ansatte som Lærere ved Viborg Latinskole (eller som den med mærkelig lidt Sans for sin egen Værdighed gerne kalder sig: Katedralskole) skal nævnes: Arthur Feddersen, der var Adjunkt her fra 1861 til 1885, og den nuværende Overlærer H. Chr. C. Mortensen, der som Ornitolog har et langt ud over Evropas Grænser kendt Navn. Han er den første som i sine Studier over Trækfuglenes Vandringer har anvendt Mærkning af Stære, Storke, Spidsænder osv. (ved Anbringelse af nummerede Aluminiumsringe om vedkommende Fugls ene Ben). Verden over, kan man næsten sige, findes der nu Fuglemærkestationer. Men den første oprettedes 1890 i Viborg af daværende Adjunkt Mortensen.

I mangfoldige Aar har det været paatænkt at faa Latinskolen udvidet. Dens Lokaler er baade for smaa, for faa og for ringe. Naar Udvidelsen en Gang kommer, maa man haabe at Skolens Hovedbygning ud mod Mogensgade bliver respekteret. Det er et usædvanlig smukt og stolt Hus, med glimrende Forhold i sin graa Façade. Dets Bygmesters Navn kendes desværre ikke, men han har siddet inde med de bedste Traditioner fra Midten af det 18. Aarhundrede. Det ligger aldeles fortrinligt i Gaden, vægtigt, værdigt og alvorligt. Det

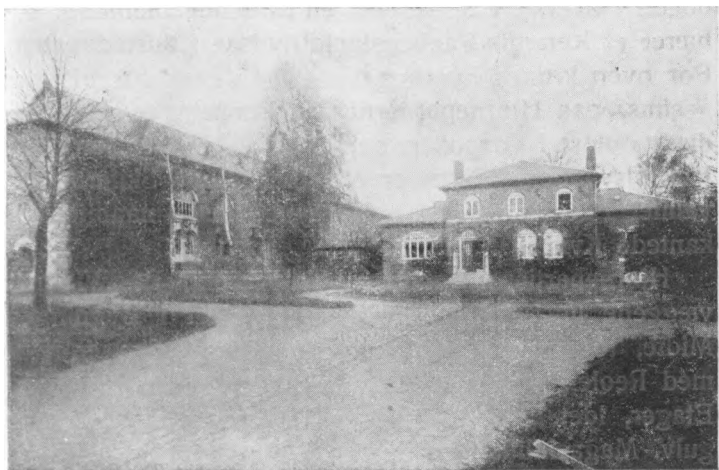
kontrasterer morsomt med det lille gamle Raadhus som titter til det skraas over Gammel Torv, og dets rent verdslige Alvor harmonerer godt med dets alvorlige gejstlige Genbo, Domkirken. Som Indgang til Mogensgade med alle dens gamle Huse kan man ikke godt tænke sig noget bedre end Latinskolen og Rektorhaven paa den ene Side, og det gamle Raadhus med sin smukke lukkede Gaard paa den anden.

8. Landsarkivet.

Efter Arkivlovens Vedtagelse 1889 paabegyndtes efter Haanden Opførelsen af de tre Provinsarkiver. Man begyndte med det i Viborg. Arbejdet her blev givet til en forholdsvis ung Arkitekt, Hack Kampmann. Paa en Grund som Viborg By havde foræret Staten begyndte nu denne dristige unge Mand at opføre en Bygning der skulde blive et stærkt akcentueret Udtryk for de Bestræbelser som den Gang fyldte de unge Arkitekter i Danmark. Martin Nyrup havde i 1888 med sin københavnske Udstillingsbygning vist Folk i hvad Retning Vinden blæste blandt danske Arkitekter, men dette Træpalads var jo blevet fjernet, da Udstillingen var lukket. Arkivet i Viborg blev det første større, varige Monument der rejstes af en Mand af den nye Skole inden for dansk Arkitektur.

Et forbavsende Værk: et Stykke Lyrik i Mursten, Granit, Sandsten, Kridt, Keramik og Skifer; en sund Ungdoms Glædeshymne over Livet med dets Glans og Farver, over Arbejdet der overvinder Hindringer som i Leg, over Kunsten som kan og vil og maa sætte sit Stempel paa det stridigste Stof og tvinge alle Stoffer sammen til at frembringe een samlet og stærk Virkning.

Den engelske Digter Oliver Goldsmith siger om sin Roman „The Vicar of Wakefield“: „There are a hundred faults in this thing, and a hundred things might be said to prove them beauties“. Det gælder om ethvert Værk, ogsaa om Arkivet i Viborg. Enkeltheder i Bygningen kan irritere en, men har man en Gang faaet Blik for dens Charme, der som sagt hænger nøje sammen med

Landsarkivet.

dens Ungdommelighed, lader man ganske rolig alle Indvendinger gaa i Brokkassen og tager Bygningen som den er.

Den bestaar af to Partier: en Villa med Kontor og Embedsbolig, og et Magasinhus til Opbevaring af Arkivalierne. Paa dette er der ofret saa godt som al den Udsmykning som i det hele taget er brugt; til Gengæld ligger det trukket til en Side, mens Villaen som kun virker ved sine gode Forhold og sit fortræffelige Tag præ-

senterer sig lige midt for Indgangsporten. Magasinhuset bygger sig op fra en granitrandet Murstenssokkel. Murværket er røde Teglsten med svære Rustikahjørner. Vinduerne i nederste og øverste Etage er arbejdet sammen i een Indramning med svær Solbænk for nedent, Underetagens to rundbuede Vinduer adskilles ved en Granitstolpe, og mellem disse Vinduer og det brede, fladbuede i øverste Etage er der en Kridtstensblending, som bærer et Keramik Vaabenskjold (jydske Købstadvaaben). For oven krones Bygningen med en kraftig Kridtstensgesims, paa Hjørnepartierne sammenhængende, mellem disse opløst i Konsoller, der to og to begrænser jydske Herredsvaaben. Taget er et udhængende Skifertag, afvalmet i Nord og Syd og forsynet med smaabitte, trekantede Kviste.

Hjørnepartierne optages af Trapperum. Bag Vinduesvæggene ligger Arkivrummene, et stort i Bygningens Midte, to smaa i Syd og Nord. Disse Rum er fyldte med Reoler, som gaar fra Gulv til Loft gennem bægge Etager, idet Etageadskillelsen kun udgøres af et Ristegulv. Magasinhuset er overhælvvet; Tøndehvælvingerne ligger vinkelret paa Husets Længdeakse.

Paa disse Reoler, hvis samlede Hyldelængde udgør omtrent seks Kilometer, opbevares de Arkivalier (Protokoller og Pakkesager) som den stedlige Administration Jylland over i Tidens Løb har afsat. Her findes Overdomstolsarkivalier, Amts-, Amtsstue- og Retsbetjentarkiver, Bispe-, Provste- og Præstearkiver, Godsarkiver o. m. a. Disse Arkivalier gøres tilgængelige for de besøgende paa Læsestuen. Særlig stærkt benyttes Kirkebøgerne som findes samlede fra de ældste Tider (1646) til temmelig tæt ned mod Nutiden. Stærkt benyttede er

ogsaa Skifteprotokollerne. Disse i Forbindelse med Kirkebøgerne er fortrinlige Kilder til Slægts- og Personhistorien. Topografiske og lokalhistoriske Undersøgelser foretages i det gamle Viborg Landstings Skøde- og Pantebøger, Retsbetjentenes Justits- og Avktionsprotokoller o. a. St. Til Brug for de besøgende findes desuden et forholdsvis stort Haandbibliotek af almindelig historisk, genealogisk, personalhistorisk, topografisk og juridisk Litteratur, som dog ikke udlaanes.

Arkivalierne laa oprindeligt hos vedkommende Embedsmænd. Fra dem indkrævedes de i Løbet af de første Aar af Arkivets Bestaaen. Samlede paa eet Sted, ordnede, registrerede og let tilgængelige, gør Arkivalierne naturligvis hundrede Gange saa stor Nytte, som naar de, spredte over en hel Landsdel, uordnede og praktisk talt utilgængelige, opbevares under de ugunstigste Forhold.

Viborg Arkivet, der oprindeligt hed Provinsarkivet, men nu er omdøbt til Landsarkivet for Nørre Jylland, aabnedes for Publikum allerede 1891. Adgangen og Betjeningen er gratis. Læsestuen holdes aaben hver Dag fra Kl. 9—6.

9. Hedeselskabet.

Endnu saa sent som ved Midten af forrige Aarhundrede var Viborg væsentligst en Hedeby. Dens henved 1 Kvadratmil store Byjorder bestod af omtrent en Trediedel Agermark og to Trediedele Hede. Men Byen var ikke til Sinds at finde sig i saadan en Beliggenhed, og da den ikke kunde flytte fra Heden, gjorde den hvad den kunde for at udrydde Heden omkring sig.

Da Ursin skrev sin Viborg Bog, fandtes der af na-

turlig Skov paa Bygrunden kun *Viborg Krat*, 137 Td. L. Eg-, Birk- og Aspskov, og *Margretelund*, en Levning af en Egeskov. Men allerede 1843 havde Byen begyndt at plante et Anlæg uden for Skt. Mikkelsport paa 10 Td. L. gammel Vejjord, og en halv Snes Aar senere indledede den sin store Krig mod Heden. Den fik nemlig 1852 Bemyndigelse til for et Tidsrum af fem Aar at afhænde sine Hedearealer til Opdyrkning eller Beplantning efter visse nærmere fastsatte Regler. Allerede 1847 havde Viborg By til Statens afhændet det nys omtalte Viborg Krat samt den dertil stødende Hede-strækning paa o. 600 Td. L. til Be-

Hedenselskabet's Hus med Morvilles Statue.

plantning inden 10 Aar, og i Løbet af Aarene 1852—56 udstykkedes Resten af Heden, som oftest mod en aarlig Bygafgift til Kommunen. Mod kontant Betaling afhændedes dog en 1000 Td. L. Hede til Firmaet Joseph Owen & Sønner, og her anlagdes i de følgende Aar

Liselund Plantage. Ogsaa Privatfolk i Viborg skaffede sig Hedejord til Beplantning. Blandt disse maa særlig fremhæves den daværende Overretsprokurator N. Morville, som i Forbindelse med en Del gode Venner, deriblandt den tidligere omtalte Overretsassessor Bregendahl, sørgede for at komme i Besiddelse af de sørgelige Levninger af den gamle Egeskov Margretelund. Tilplantningen begyndte her allerede 1853. Ogsaa selve Viborg Kommune tog sig af Plantningssagen. Paa en Del af sin Hede tilplantede den, fra 1860 af, en 365 Td. L. og kaldte denne Plantage, efter Byens Æresborger, Khr. L. C. Undåll, for Undållslund. Mellem 1860 og 1870 anlagdes Neckelmanns Plantage og 1873—84 Skrikes Plantage.

Sjælen i saa godt som alle disse Beplantningsforetagender var den før nævnte Overretsprokurator Morville. Af Uddannelse var han Jurist, af Temperament og Tilbøjelighed en Jægenatur med Kærlighed til Lys, Luft, Træer og Blomster. Som indfødt Viborgenser kendte han sin By og dens Omegn i stort og i smaat og elskede dem bægge med barnlig Lidenskabelighed; og som den Naturens Elsker han var ønskede han at slynge Skovenes Krans om sin elskedes Pande. Naa ja, Skove blev det vel ikke han kom til at skabe, men Plantager kunde der dog anlægges, saa snart Heden blev til Fals paa rimelige Vilkaar. Det skete som sagt 1852, og straks tog Morville fat. Hans Erfaringer fra Tilplantningen af Margretelund blev grundlæggende for alle senere Plantningsforsøg paa de jyske Heder.

Det blev dog ikke Morville som i den almindelige Bevidsthed kom til at staa som den store Hededyrker. Det blev Dalgas. Som Premierløjtnant kom han i For-

aaret 1854 til Viborg, og saa længe han var her, omgikkes han Morville og paavirkedes af ham og hans Plantningsinteresser. I Dalgas's modtagelige Sind tændte den tilbageholdne Jurists Ideer Luer, og da Tiden for Oprettelsen af det danske Hedeselskab kom, blev Dalgas med sin Evne til at vinde Mennesker, sin *flux de bouche* og sin store Gestus en Forgrundsfigur, mens den egentlige første Hededyrker gik over i andet Plan og forblev en ukendt Mand for Verden uden for Viborg. Men Byen har dog vist sit eget Barn den vel fortjente Ære at sætte ham et Mindesmærke paa et af sine Torve, uden for Hedeselskabets nuværende Hus.

Hvorledes Hedeselskabet oprettedes 1866, og hvad det virkede siden da, skal der her ikke tales om, da Kundskaben derom er ganske almindelig. Kun et Par Ord skal ofres paa, hvordan det gik til, at Hedeselskabet, der siden sin Oprettelse havde haft Kontor i Aarhus, i 1907 flyttedes til Viborg.

Naar Aarhus i sin Tid valgtes til Hedeselskabets Sæde, beroede det paa at Dalgas boede dær. I 1894 døde han, og Grunden til at beholde Administrationen af et Selskab, hvis Hovedvirksomhed var knyttet til Midt- og Vestjylland, i en østjydsk By faldt derved bort. Alligevel forblev Hedeselskabet endnu i mere end en halv Snes Aar i Aarhus. Men saa blev dets Lokaler dær for smaa, og nu kom der Forhandlinger i Gang om Selskabets Flytning til Viborg. Rigtig Gang i disse Forhandlinger kom der først, da Kreditforeningen havde besluttet sig til at bygge en ny Administrationsbygning og tilbød Hedeselskabet sin gamle Bygning for en meget moderat Pris. Hertil kom desuden at der baade fra Viborg Kommunes og fra private Bidragydere Side

sikredes Hedeselskabet en betydelig Sum, hvis Flytningen kom i Stand. Saa megen Imødekommenhed var uimodstaaelig, og skønt der baade fra Aarhus', Silkeborgs og Hernings Side udfoldedes betydelig Virksomhed for at sikre sig Hedeselskabet, gik Viborg dog sluttelig af med Sejren.

Antagelig var det ikke blot de rent praktiske Grunde der afgjorde denne Sag, men nok saa meget den psykologiske, at i Viborg levede endnu til 1904 den Mand, uden hvis forudgaaende Virksomhed Hedeselskabet aldrig vilde have set Dagens Lys, den gamle Justitssekretær Morville. Han ønskede, naturligt nok, Hedeselskabet flyttet til den By, hvor han først havde rejst Plantningssagen og hvor han havde inspireret Dalgas til den Virksomhed, som skulde gøre en ukendt Ingeniørofficers Navn til et af de mest kendte i Danmark.

Det var næppe med Begejstring Hedeselskabets Funktionærer modtog Budskabet om at de skulde flyttes til Viborg. Desto større var den Glæde, hvormed de modtoges i Viborg. Selskabets Funktionærer var gennemgaaende unge, intelligente og praktiske Mennesker der meget snart kom til at sætte deres Præg paa adskilligt i Byens Liv.

10. Byens Anlæg.

Da Viborg for en Snes Aar siden indførte Droskekørsel, havde Byen en Tid lang den Forsmædelse at se en Æske trille rundt med en Mand paa Bukken, i hvis Kaskets Hattebaand der stod det ene Ord: DROSKEN. Den bestemte Artikel henledte paa en pinlig Maade tilrejsendes Opmærksomhed paa Droskeforretningens Omfang; Viborgenserne kendte den nok i Forvejen.

Men naar en tilrejsende standser en Viborg Gadedreng og spørger ham: „Sig mig, hvor er Byens Anlæg?“ saa vil en hvilken som helst kvik Fyr svare: „Ja, hva'f'n et?“, og Svaret udtrykker, at i Viborg er Ordet Anlæg at forstaa som en Flertalsform.

Byen er saa rig paa Anlæg, at disse fortjener et Kapitel for sig selv, saa meget mere som de er vel holdte, og et af dem maa siges at høre til de smukkeste der findes i nogen Provinsby og bidrager væsentlig til at give en viss Del af Byen sit Præg.

Ældst af Viborgs Anlæg er det saakaldte „Tavsens Minde“. Indtil 1830 eksisterede endnu Ruinerne af den gamle Graabrødre Kirke, den Kirke, hvor Hans Tavsens havde præket. Denne Kirke, hvis Sogn allerede var blevet nedlagt 1812, solgtes 18 Aar efter til Nedbrydelse (i gamle Dage forhastede man sig ikke), og fem Aar senere indrettedes dens Grund og Kirkegaard til et Anlæg, som man med Rette kaldte Tavsens Minde. Med Urette var det derimod, at man slæbte en Ligsten fra Hinge Kirkegaard ind til Viborg og gjorde den til Midtpunkt i Anlægget. Denne Sten, som i 1786 var flyttet til Hinge fra Viborg Graabrødre Kirkegaard, skulde efter den stedlige Tradition være den, hvorfra Tavsens havde præket, da Byens Kirker spærredes for ham. Traditionen var falsk, men Stenen ligger endnu i Anlægget, hvor den jo heller ingen Skade gør, og bag ved den er rejst et lille Monument (af H. E. Freund) over den danske Kirkes Reformator. Der er noget rørende ved dette Monument, som var alt det man i en fattig Tid, selv med Kongens Bistand, kunde ofre paa Mindet om den danske Reformation.

Anlægget var oprindelig tæt beplantet, men i 1896

omdannedes det af C. J. Brostrøm, som plantede lave Bøgehække dær, hvor den gamle Kirkes Fundamenter var fundne.

Bag ved Anlægget ligger det gamle Graabrødre Klosters sidste Rester, Hospitalet. Dettets Nordfløj er fra Middelalderen; dens Østgavl har spidsbuede Blendinger.

Udsigt fra Borgvold (Vinter)

I den østlige Del af Anlægget ligger Menighedshuset, en meget uheldig Bygning, som nu dog heldigvis snart kan ventes fjernet, da det er Meningen at bygge den nye Landsretsbygning paa dens Grund.

Byens næstældste Anlæg er det, der ligger uden for Mikkelsport, almindeligvis kaldet Mikkels Anlæg. Det tilplantedes 1843 ff. Ved Jærnbansens Omlægning led det en Del, men det hygger dog endnu Byens Indgang mod Syd.

Viborgs smukkeste Anlæg er dog det ved Borgvold, ved Byens Indgang fra Randers Siden. Endnu langt op i forrige Aarhundrede gaves der et lille og et store Borgvold. Lille Borgvold er imidlertid blevet fjernet, men store Borgvold, der gemmer Rester af det gamle Viborg Slot (udgravede, men atter tildækkede 1889-90) har faaet Lov til at blive staaende. Voldstedet er nu tilplantet med Løvtræer, og paa dets Top er, som tidligere omtalt, rejst en Mindesten for Erik Ejegod. Vest og nord for Voldstedet ligger det parkagtige Anlæg. Skaberen af det er egentlig Slotsgartner T. Rothe, der i 1860'erne udarbejdede Planerne dertil. Senere udvidedes Anlægget, og det nye sammenarbejdedes med det gamle af den tidligere omtalte Handelsingartner C. J. Brostrøm. Anlægget er fuldt af dejlige Træer, der navnlig ved Efteraarstide frembyder en imponerende Rigdom af Rustfarver. Det passes omhyggeligt, og da det er Viborgensernes Kæledægge, skaanes det ømt af Publikum. Mindre ømt tog det Byraad paa det som i sin Tid tilod at Viborg Fiskeriselskab opførte en Fiskeudklækningsanstalt paa Anlæggets Grund. Heller ikke er det en Fordel for det smukke Anlæg, at Byens Sommerklub, Salonselskabet, har lagt et gyseligt Skræmsel af en Pavillon lige op af Anlægget.

Mellem Borgvold og Salonselskabets Grund er der oprejst et Monument for St. St. Blicher, modelleret af Th. Thielemann. At Busten er for lille og Stenen for svær kan enhver se. Værre er det, at Kunstneren aldeles ikke har tilstræbt og endnu mindre opnaaet at faa Busten til at ligne Blicher.

Syd for Vejen, der fører til Randers er der i de senere Aar af ovennævnte C. J. Brostrøms Søn, Rasm.

Brostrøm, blevet anlagt et lille henrivende Blomster- og Plæaneanlæg. Sommeren igennem kan man her glæde sig over det skønneste og rigeste Rosenflor.

Endnu skal omtales Asmild Kloster Lund som

Blichers Mindesmærke ved Borgvold.

Byen erhvervede sig 1906, da den købte Herregaarden Asmild Kloster. Selv mens Klosteret var i Privateje (1809—1901 ejedes det af den i det tidligere ofte omtalte Familie Bruun), var Lunden med stor Liberalitetstillet til Publikums Disposition, men meget faa søgte derover. Først da Byen var bleven Lundens Ejer og havde foretaget Fældning af den alt for rigelige Træbestand og

Anlæg af Spaserestier, vandt Lunden Popularitet. Nu er den Stævnemødested for meget naive Viborgensere.

Beundringsværdig er Udsigten fra Bakken neden for den nu afbrændte Hovedbygning.

11. Byens Omgivelser.

Lige oven for Nordspidsen af Viborg Sønder Sø ligger, eller laa, det gamle Asmild Kloster. Det var oprindeligt et Nonnekloster, grundlagt omtrent 1170. Efter Reformationen inddrog det under Kronen. Senere kom det i Privateje. Saaledes ejedes det i det 17. Aarhundrede af Landsdommer Villum Lange, hvis Søns Enke testamenterede det til Kapt. Johan Braëm. I største Delen af det 19. Aarhundrede var det, som sagt, i Familien Bruuns Besiddelse. Efter at Viborg Kommune i 1906 havde købt Gaarden og Godset, nedbrændte i 1907 Hovedbygningen. Skønt denne var sammenbygget med Kirken, lykkedes det dog at frelse sidst nævnte. Klosterkirken var oprindeligt opført i romansk Stil, men Sideskibene blev nedrevne (i Nordmuren ses endnu tydelige Spor af rundbuede Arkader), og Koret ombyggedes i den gotiske Stilperiode. Kirken indeholder en Altertavle og en Prækestol fra Renæssancetiden, og dens Loft er rokokomalet. En gammel Herregaardsstol er desværre i de senere Aar bleven fjernet.

Da Klosters Hovedbygning var brændt, afstod Byen Assurance-summen til Viborg Amts landøkonomiske Selskab, der var i Begreb med at opføre en Landbrugs-skole paa en Del af Asmild Klosters Grund. Skolen byggedes 1908 paa Bakkekammen nord for Randers Landevej af Arkitekt Ulf Plesner og har siden da kunnet glæde sig ved god Trivsel under Forstander H. Hauchs dygtige Ledelse.

En ni Kilometer ude ad Randers Landevej gaar der en Vej af i NØ. gennem Landsbyen Fovlum til Herregaarden Tjele. I det 15. og 16. Aarhundrede var Gaarden i Familien Løvenbalks Eje. En af denne Slægt,

Mogens Lauridsen, havde været Gesandt i Skotland for Frederik I og havde derfra hjemført en skotsk Adelsdame Genete Jakobsdatter Cragengelt. Med hende, „den skotske Kvinde paa Tjele“, havde han en Søn og en Datter, men han behandlede hende desuagtet kun som Slegfred og overdrog ved sin Død Gaarden til en Søster, gift med Erik Skram, og Sønnens Forsøg paa at komme i Besiddelse af Tjele mislykkedes. Senere (1654) købtes Gaarden af Erik Grubbe, en afskyelig Karl, som var Fader til den bekendte Marie Grubbe, hvis Liv har givet Stof til Blichers „En Landsbydegns Dagbog“, H. C. Andersens „Hønsegrethe fortæller“ og J. P. Jacobsens bekendte Roman. Fra 1759 har Tjele været Stamhus for Familien Lüttichau; dens nuværende Besidder er Hofjægermester H. H. Lüttichau.

Hovedbygningens Sydfløj er den ældste. Den har to Stokværk, Kamgavle og hvælvede Kældere. Nord- og Østfløjene (de hvidkalkede Partier af dem) er opbyggede af Jørgen Skram i 1585, efter at Gaarden var bleven nedbrændt i Skipper Klements Fejde. I Tjele Kirke findes Ligsten og Epitafier over Medlemmer af Familiene Skram og Grubbe. Endvidere et pragtfuldt Epitafium over Ritmester G. D. Levetzau og hans sorte Marmorkiste, baaren af seks hvide Marmorkvinder.

Hverken in. H. t. sin Beliggenheds Skønhed eller i Betydning for Viborg kan Tjele dog maale sig med Hald. Egnen omkring denne Herregaard opfattes af Viborgenserne som noget af deres eget og deres allerkæreste, og mangfoldige er de Kopper Kaffe eller andre „Genstande“, der mellem Aar og Dag af Byens Borgere nydes paa Terrassen uden for den vidunderlig smukt beliggende Restavration Bækkelund lige ud for Hald Sø.

Selve Hald har en Historie der gaar tilbage til Oldtidens Slutning, og det er muligt at paapege ikke mindre end fem forskellige Steder, hvor der i Tidernes Løb har ligget et Hald. Det ældste skriver sig fra Slutningen af Vikingetiden og ligger paa Marken øst for den nuværende Hovedbygning. Populært kaldes det „Valdemars Skanse“, men dette Navn beror paa en fejl Tradition. Derefter følger det middelalderlige Hald, som har ligget lige overfor Bækkelund. I Engen dær neden for ses endnu Voldstedet. For et Par Aar siden foretoges der Udgravninger paa dette, hvorved der fremdroges en middelalderlig Bagerovn som Publikums Mangel paa Respekt for historiske Minder dog snart fik tilintetgjort. Det tredje Hald, som man kortelig kan kalde Reformationstidens Hald, laa paa et Næs i Søen øst for den nuværende Hovedgaard. Af dette findes der endnu imponerende Levninger og ogsaa her er der i de senere Aaringer foretaget betydelige Udgravninger. I Taarnet, som genopbyggedes for en halv Snes Aar siden, er det, at Viborgbispens Jørgen Friis skal have siddet fangen. Efter Reformationen kom Hald under Kronen og brugtes nu en Tid lang til Bolig for Lensmanden over Hald Len. Efter 1660 blev Gaard og Gods først pantsat, siden solgt til Brødrene Samuel og Josef de Lima („Jøderne paa Hald“). Den næste Ejer, Generalmajor Gregers Daae, nedrev de gamle Bygninger. I deres Sted opførte han i den nuværende Have en ny Hovedbygning. Den fik dog kun en forholdsvis kort Levetid. Ti allerede 1789 opførte den berygtede Bondeplager, Landsdommer Fr. Schinkel (omtalt i Blichers „Eneste Barn“) det nuværende Hald. Her boede til sin Død fra 1802 af den tidligere Statsminister Ove Høegh

Guldberg, som havde købt Hald allerede 1797. Siden 1851 har Hald været i Familien Krabbes Besiddelse. Den nuværende Ejer, Hofjægermester A. Krabbe, har gjort overordentlig meget for at gøre den smukke Plet han ejer til et Sted, hvor der er godt at være for alle. Med en Gæstfrihed uden Mage lader han Publikum

Hald Sø.

færdes paa sin Ejendom, og til de besøgendes Gavn har han (efter Tegninger af Professor Rosen) ladet opføre den smukke Pavillon der rummer Restavrationen Bækkelund.

Naar Halds Navn høres, kommer man gerne til at tænke paa Lejren ved Hald, hvorfra adskillige Soldater fra Tiden omkring 1870 har saa mange Minder. For Tiden er Hald atter Lejrplads; for tyske og østrigske

Krigsfanger, som her gerne skulde genvinde den Helsen de har sat til i den vanvittigste af alle Krige. I Nærheden af den saakaldte Hald Teglgaard rejstes der i Januar o. flg. Maaneder 1917 en stor Baraklejr, hvor der var Plads til 1200 Fanger, og i Maj begyndte Fangerne at komme. Det har været adskillige Viborgensere lidt svært at holde fast ved, at Fangelejren ikke er en Straffeanstalt, men et Sanatorium. Men alt i alt maa det siges, at Befolkningen har indtaget en fuldt korrekt Holdning over for disse Krigens Ofre.

Fra Hald til de vidt berømte Dollerup Bakker er der kun en god Spaseretur. Fra disse Bakkers Top ser man ud i Blicheregnen, og adskillige Steder af dem, der nævnes i „E Bindstouw“, kan ses derfra.

Hald Egeskov købtes for nogle Aar siden af Staten og fredes nu som et Stykke vild Natur, hvis Karakter ikke maa berøves det.

Nordvest for Hald ligger Finderup i en øde Egn. Slet saa øde som Egnen er nu, var den vel ikke den Gang Kong Erik Glipping i November 1286 færdedes paa Jagt herude og, træt efter Dagens Møje, søgte Hvile i Finderup Lade. Her myrdedes han ved Natte-tide. Liget førtes, som før omtalt, til Viborg og begravedes i Domkirkens Kor. Paa Stedet, hvor Laden stod, opførtes senere et stort Bodskapel. Det blev nedbrudt midt i det 16. Arhundrede, og paa dets Grund er der nu af Thor Lange oprejst et højt Granitkors.

Paa Finderup Kirkegaard ligger Ove Høegh Guldberg begravet. Hald, hvor han døde, ligger i Dollerup Sogn, som er Anneks til Finderup.

Vest for Fiskbæk Aa ligger det gennem Jeppe Aakjærs Digtning bekendte Fjends Herred. Skønt det

hører sammen med Viborg til samme Valgkres, ligger det i Grunden uden for Viborg Opland. Her skal derfor kun lige nævnes, at der i Davbjærg og Mønsted

Hedepartl.

Sogne findes store Kalklejer, som i gamle Dage blev drevne paa den Maade, at man førte svagt skraanende Gruber ned under Jorden og brød Kalken i underjordiske Gange. Nu brydes Kalken i aabne Grave.

Følger man Fiskbæk Aa mod Nord, kommer man,

paa Grænsen mellem Fjends og Nørlyng Herreder, til Hjarbæk Fjord, som er en Vig af Limfjorden. Her ligger den lille Fiskerby Hjarbæk, som en Gang var Viborgs Ladeplads, og maaske kan blive det een Gang til. Den skal dog ikke nævnes for sin Fortids eller Fremtids Skyld, men fordi dens Beliggenhed er saa smuk og dens Omgivelser saa usædvanlig dejlige. Byen selv ligger lavt, mellem høje Bakker, de højeste mod Øst og Nordøst. Allerede Vorde Kirke ligger meget højt, dens hvide Mure og Blytag ses helt ind til Viborg. Men nord for Kirken hæver Terrænet sig yderligere; dets højeste Punkt, Vorde Bavnehøj, naar en Højde af omtrent 70 Meter. Herfra haves der en enestaaende Udsigt over Fjends, Nørlyng og Rinds Herreder og langt op i Salling. Rent ud bedaarende er Udsigten over Limfjordslandskabet mod Nord. Som Vand og Land, og Vand igen, og mere Land og mere Vand, her breder sig ud for Blikket, kan man gribe sig i at spørge sig selv, om der noget Sted i hele Jylland findes en skønnere Udsigt. En smuk Forsommerdag med knaldblaa Himmel og store drivende Skyer, der kaster jagende Skygger over det vældige Landskab man her er omgivet af nedfælder et ganske uforglemmeligt Indtryk i ethvert modtageligt Sind.

Skade at dette Udsigtspunkt er dødsdømt. — — Brave, men lidet forudseende Mennesker har nemlig haft den ulyksalige Ide at beplante Bakken, og naar Beplantningen tager Fart, er Udsigten forsvunden. Saa maa der bygges Udsigtstaarn for at bøde paa hvad Plantagen har forbrudt, og saa er man hundrede Mile fra Naturens Enfold og dybt, dybt nede i Naturkludreriets Simpelhed.

Viborg, Efteraar 1917.

Georg Saxild.

ERHVERVSLIVET

I Middelalderen spillede Viborg en betydelig Rolle som Handelsplads. Den var Centret, hvor Mennesker af alle Stænder mødtes, her afgjordes vigtige Sager, her handledes, og det „Snapsting“, der fandtes i Byen, var en Slags Børs for Datidens Købmænd. Senere gik det svært tilbage, Viborg blev en stille By og for et kort Aarhundrede siden var den endnu kun den store Embedsby, hvor Generalen, Stiftsøvrigheden, Overrettens Dommere og en stor Stab af Embedsmænd levede deres stille Liv, mange af dem med Længsel i Sindet efter større Forhold og videre Udsyn. Kun den korte Tid, da Lejren ved Hald hvert Aar blev etableret, vaagnede Byens Borgere, og i disse otte—ni Uger blev der levet og handlet for hele Aaret.

En saadan Tornerosesøvn i det daglige Liv virker selvfølgelig ganske ødelæggende for en Bys Næringsliv og der meldtes derfor ogsaa om en Række Fallitter, der bragte mange af Byens Borgere betydelige Tab, men samtidig virkede æggende paa de Unge, saaledes at en ny Generation tog fat og ved at lægge Skulderen til og bruge Hjernen bragte de Byen frem, saaledes at den nu har et kraftigt, initiativrigt Erhvervsliv.

Byen er stadig den store Embedsby, der heraf faar

C. E. Pehrsson,
Direktør

Th. Bentsen,
Fabrikant

J. Jensen-Smidt,
Tømremester

et særegent Præg over sig, men der er tillige vokset et helt nyt Viborg op, der har Sans for Realiteternes Værdi uden derfor at miste Føling med de værdige Traditioner Byens Alder og Fortid kræver holdt i Ære. At dette sidste er mere end en Talemaade ses alene af de mange Nybygninger, der stammer fra de senere Tider. Der er en værdig Stil over disse Huse, der ligesom bygger Bro til de gamle, kønne Bygninger, der findes i Viborg By.

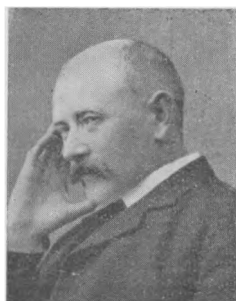
En Mand som Arkitekt *Søren Vig-Nielsen* har Krav paa Tak for de smukke Bygninger, han har beriget Byen med. Vi skal blot nævne Generalkommandobygningen, Eksportslagteriet, K. F. U. M.s Bygning, Elektricitetsværket og den kønne Ejendom vi her gengiver og hvori Viborg Stifts Folkeblad har Domicil. Foruden Byggeriet i Viborg har Vig-Nielsen opført talrige Ejendomme Landet over og har adskillige Bygninger under Arbejde, bl. a. det saakaldte Hans Tausens Hus i Viborg, der bliver opført i nøjagtig samme Stil, som hine fjerne Tider benyttede. — Arkitekt Vig-Nielsen er født 1876 i

Fr. Andersen,
Købmand

Carl Glssel,
Købmand

Jens Hansen,
Fabrikant

Viborg Stifts Folkeblads Ejendom

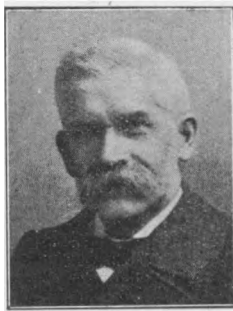
Rødvig, søgte senere teknisk Skole i København, studerede i Udlandet og hos forskellige Arkitekter indtil han 1905 nedsatte sig i Viborg, hvor han hurtig fik en fremragende Position paa Grund af sin kunstneriske Dygtighed og helstøbte Personlighed.

Vi skal her nævne en anden Mand, hvis Virksomhed gaar i en anden Retning, men alligevel har en sjælden stor Betydning for Viborg

J. Jensen,
Købmænd

F. N. Larsen,
Urgrosserer

A. Christensen,
Bagermester

By. Det er Overretssagfører, Bankdirektør *Bjarne Johnsen*, der er født 1860 i Aalborg og 30 Aar senere nedsatte sig i Viborg som Sagfører. Gennem sin Virksomhed som Formand for Viborg Turistforening har Bjarne Johnsen arbejdet ivrigt og heldigt for at vække Interesse for sin By og gennem sin Stilling som Direktør for Viborg Bank, har han bidraget til at styrke Byen ved at støtte det gode, solide Arbejde, der udøvedes af Byens Erhvervskredse.

Inden vi gaar over til i Enkeltheder at omtale de enkelte Virksomheder, skal vi dvæle ved den store Institution, der ikke er specielt viborgsk, men dog har sit Hovedsæde i Byen. Det er *Kreditforeningen af jydskke Ejendomsbesiddere*, der stiftedes den 1. December 1851. Direktionen bestaar af tre Medlemmer: adm. Direktør *C. J. Glud*, R. af D., Proprietær *N. Chr. Poulsen*, R., Dbm., og Gaardejer *J. P. Saksager*, R. af D. Foreningen yder kun Laan til Landejendomme i Nørrejylland og havde ved Afslutning af Aarsregnskabet pr. 31. Marts 1917 ialt 35,118 Interessenter med en samlet

A. Jensen,
Vognmand

Victor Christensen,
Boghandler

Vilh. Hansen,
Vaabenhandler

Laanesum paa 445,839,000 Kr., der ved Afdrag var nedbragt til 419,750,433 Kr. 21 Øre. Kreditforeningens ældste Laaneserie sluttedes allerede i 1864.

Naar vi nu paa de efterfølgende Sider fortæller lidt om de forskellige Virksomheder i Viborg, er det fordi vi mener, at disse mange kortfattede Skitser for den opmærksomme Læser vil danne et Hele, vil give et samlet, karakteristisk Billede af det Viborg, der gennem sit Arbejde og Erhverv ligesom danner Byens Grund. Denne Helhed bygger vi op paa lignende Vis som Mosaikbilledet dannes af talrige smaa Stene af forskellig Form og Farve, og for at blive i Billedets Aand: de Virksomheder de følgende Linier fortæller om er ogsaa af forskellig Form og Farve, smaa og store mellem hinanden, men netop saaledes er jo en By. Stort og smaat vævet sammen til et Hele; falder noget af det bort, mister det Helhedens Præg.

Med andre Ord: Billedet er ikke længere korrekt.

Holger Brems,
Fabrikant

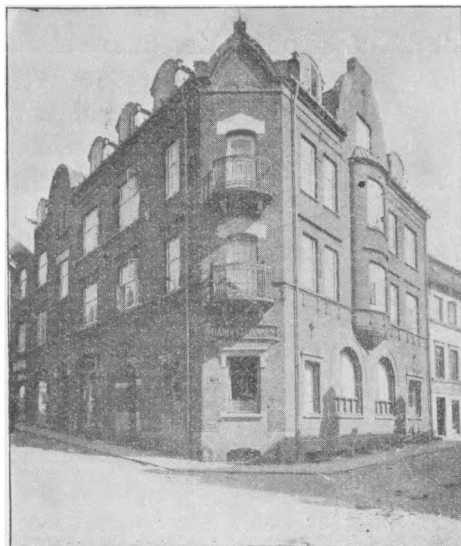
Edw. Michelsen,
Købmand

Carl Holtegaard.
Fabrikant

„Snapstinget“ i Viborg udviklede sig hurtigt til at blive Købmændenes Børs. Købmandshandel — og saa

noget Haandværk — var det første af Viborgs Erhvervs-
liv. Lad os derfor aabne Rækken af disse Enkeltskil-
dringer med Om-
talen af et Par Købmænd. Til de ældre Virksomheder af denne Art hører *Martin Fischer*, hvis Købmandsvirksomhed, der omfatter alle Slags Bygningsartikler, Træløst og Støbegods, 3 grund-

Handelsbankens Ejendom

Th. Spreckelsen,
Fabrikant

Peter Hviid,
Købmand

Nic. Møller,
Fabrikant

lagdes saa tidlig som 1860 af Købmand M. Fischer, der døde 1892, hvorefter den sidste Søn overtog Forretningen indtil 1905, da han flyttede fra Byen og overlod sin Broder Holger Friis Fischer at føre Forretningen videre, hvilket han har evnet, saaledes at dens Renommé og Kundekreds er vokset fra Aar til Aar.

Købmand *Chr. Jensen*, der er født 1872 i Vrejlev

Købmand Chr. Jensens Ejendom

Sogn, lærte Handelen i Hjørring og etablerede sig 1899 i Viborg, hvorhan overtog Købmand Slettings gl. Forretning, der omfatter almindelig Kolonial og

N. O. Hansen,
Købmand

Holger Nielsen,
Bestyrer

Fr. Preisler,
Isenkrammer

Delikatessehandel. — En mere end hundredaarig Virksomhed er Købmand *Jens Jensens* Forretning, der etableredes allerede 1813 af Købmand Jens Jensen, der ved sin Død i 1866 overlod Virksomheden til sin Brodersøn, der atter 1902 overlod Firmaet til sin Brodersøn, den nuværende Indehaver, Købmand Jens Jensen, der er født 1866 i Viborg og foruden at lede sin Forretning er Direktør i Viborg By og Omegns Sparekasse. Forretningen omfatter udelukkende Vinhandel og Tobaksfabrikation. — Købmand *Marturin Gregersen* overtog 1905 sin Faders Forretning, en blandet Landforretning i Korn og Foderstoffer, Markfrø, Kolonial, Kul og Kokes. Gregersen var i 3 Aar Medlem af Ligningskommissionen og Handelsforeningens Bestyrelse.

En stor en gros Forretning i Uhre og Dele til Uhre drives af Firmaet *Larsen og Rosenstand*, hvis Oprindelse kan føres tilbage til 1872. Firmaets Virksomhed er meget omfattende og spænder over hele Landet. Firmaet ejes siden 1912 af Grosserer J. F. Larsen, der har en god Medhjælp i sin Søn, Holger Larsen. J. F.

Aug. Harder,
Manufakturhandler

Jacob Schaarup,
Manufakturhandler

Aug. F. Tams,
Boghandler

Larsen beklæder flere Tillidsposter, bl. a. som Kasserer for Viborg Museum, Formand for Viborg Borger- og Haandværkerforening og i Ledelsen af Teknisk Skole

og Akts. Viborg Teater. Larsen og Rosenstands Virksomhed befatter sig med den finere Mekanik og det samme kan siges om Vaabenhandler og Bøsse-mager *Vilhelm Hansen*, der er født 1858 i Nykøbing F. og lærte som Bøsse-mager hos Faderen. 1881 etablerede han sig i sin nuværende Ejendom, som han købte 1888. 1913 tog Hansen sin Afsked fra Hæren for helt at ofre sig for sin Forretning. — Isenkræmmer *Frederik Preisler*, er

Vilh. Hansens Vaabenhandel

Frederik Preislers Isenkræmforretning

født ved Viborg i 1876 og lærte Handelen i Byen, hvor han ogsaa etablerede sig i 1905, idet han overtog en ældre Forretning, der oprindelig er startet af Sørensen og Møller, men senere været paa andre Hænder. Under Navnet Viborg Værktøjsmagasin er Preislers For-

A. D. Bergmanns Isenkræmforretning.

retning godt kendt, navnlig for sit store Udvalg i Værktøj. — I Odd Fellowbygningen findes en anden velassorteret Isenkramforretning, der under Firmanavnet *A. D. Bergmann*, drives af Aage Bergmann, født 1886 i Rønne og lært Handel i Holbæk. Foruden alt i Isenkram, Udstyr og Porcellæn omfatter Forretningen en Specialafdeling for elektriske Artikler.

Den største Materialforretning i Viborg ejes af Materialist *Otto Hornslet*, der er født 1889 i Aarhus, hvor han lærte Handelen og Faget hos Konsul Bestle. Hans Forretning er etableret 1867 af cand. pharm. Munch og er en af Landets største Specialforretninger.

N. P. Lauritzens mekaniske Forretning

Lund og Christensens Maskinfabrik hører til de Virksomheder, der er i Kontakt med Landboerne, idet Fabrikken foruden almindeligt Maskinarbejde og Støbegods er specielt indrettet paa Landbrugsmaskiner. — Mekaniker *N. P. Lauritzen*, der er født 1880 i Viborg, etablerede sig 1908 i Skals. Fire Aar senere flyttede han til Viborg, hvor han fra bar Bund oparbejdede sig en god Forretning, der omfattede elektrisk Installation og alt mekanisk Arbejde samt Salg af Cykler. — En anden Cykleforretning drives i en smuk udstyret Butik af Mekaniker *Herman Horn*.

Guldsmed *Michael Michelsen*, der er født 1875 ved

M. Michelsens Goldmedeforretning

Herning, lærte sit Fag bl. a. i Dresden og Pforzheim. I 1901 etablerede han sig i Viborg, hvor han havde sin Butik i Gravene indtil han i 1909 flyttede Forretningen til Vestergade 11. — Bundtmager

M. Reiter er født 1855 i Maribo, udstod sin Læretid

i denne By og rejste derefter til Udlandet i 6 Aar. 1882 kom Reiter til Viborg, hvor han etablerede sig og siden har ført sin Forretning i samme Ejendom. Foruden sin Specialitet, Pelsværksarbejde, fremstiller Reiter en Del Uniformshuer og finere Huer. — Købmand *Andreas Jacobsen* er født i Sønderjylland 1859, men lærte Handelen i København hos Chr. Møller Andersen & Co. for hvem han senere begyndte en Filial i Viborg indtil 1896, da han etablerede sin

M. Reiters Butik.

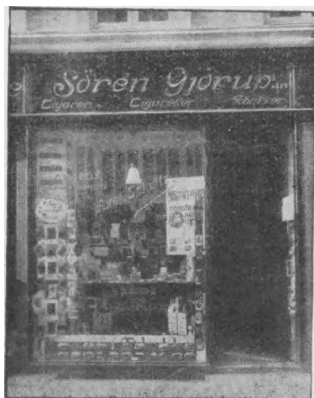
egen Forretning. Af de forskellige Tillidshverv Jacobsen har beklædt skal vi anføre, at han i 8 Aar stod i Byens Ligningskommission og i Handelsforeningens Bestyelse samt at han stadig

har Sæde i Manufakturhandlerforeningens Bestyrelse. — — Manufakturhandler *Aug. Harder*, er født 1856 i Skive men lærte i Viborg, hvor han etablerede sig 1866, senere købte han Ejendommen, hvor hans Forretning havde tilhuse. Harder er ministeriel Tillidsmand i Faget for Viborg By og Opland. — Cigarhandler *Axel Schultz* er født i Aalborg og oplært ved Handelen. Han etablerede sig først i sin Fødeby, men overtog saa for et Par Aar siden Søren Gjörups Porretning i Viborg.

Skotøjsfabrikant *Jens Hansen* er født 1860 og har lært sit Fag i Viborg hos Dyrberg. Kun 22 Aar gammel etablerede Hansen sig i Rødkjærsgade, for i 1882 at flytte til Viborg, hvor han 1896 begyndte fabrikmæssig Frem-

Viborg Trikotageforretning

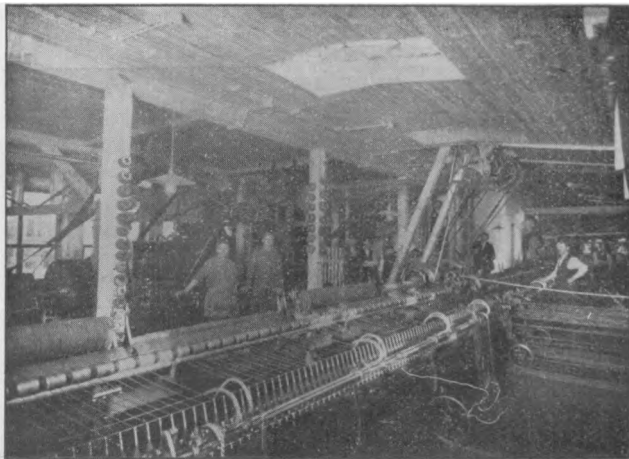
Axel Schultz's Cigarforretning

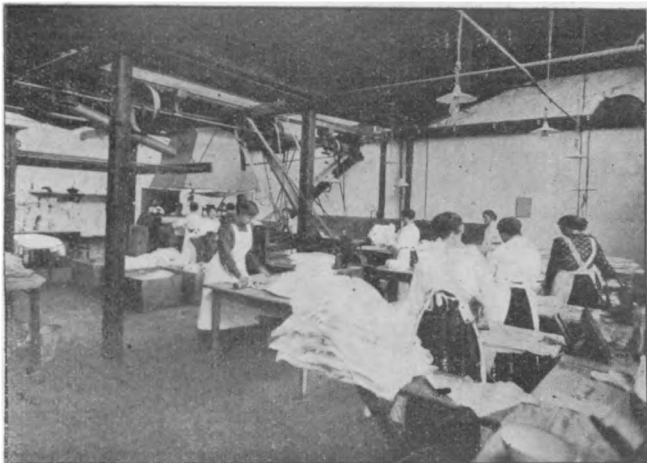
ten- Hansens Skoefabrik

stilling af al Slags Fodtøj med Børnefodtøj som Specialitet. Paa Fabrikken beskæftiges 10 Mennesker.

Fabrikant *Th. Bentsen*, der er født 1845, lærte hos gamle Chr. Hammer i Silkeborg og nedsatte sig derefter

Interiør fra Fabrikant Th. Bentsens Vævesale

Interiør fra Dampvækeriet

i 1878 i Esbjerg som Farver. Ti Aar senere kom Bentsen til Viborg, hvor han overtog et Farveri, som han ledede med stor Dygtighed. 1896 købtes Ejendommene Matr. 455 og 486 saaledes, at der var Plads for

Th. Bentsens Fabrikssalg

senere Udvidelser. I 1899 indrettedes et Spinderi, to Aar senere et Væveri, hvortil i 1906 kom en kemisk Tøjrensingsanstalt og 1908 et Dampvaskeri, saaledes at Virksomheden efterhaanden dannede et komplet Hele, der omfatter alle Afdelinger indenfor Tekstilindustrien, og giver daglig Beskæftigelse til 35 Personer. Samtlige Maskiner drives ved Damp, medens Transport til Kundene sker pr. Bil. Fabrikant Bentsen har en god Støtte

Niels Aagaards Manufakturhandel

i sine to Sønner, hvoraf den ene Sofus Bentsen, virker som Firmaets Prokurist medens H. Bentsen som Værkfører passer den tekniske Del.

Manufakturhandler *Niels Aagaard* har en af Byens fineste Dameforretninger.

Aagaard, der er født og oplært i Hammel, etablerede sig i 1909. — Til de yngre Forretningsmænd i Byen hører Manufakturhandler *O. Skovgaard*, der stammer fra Aarhus, hvor han ogsaa lærte Handelens Kunst, for derefter i 1913 at etablere en Herrelingeri- og Hatteforetning i Viborg. — Specialist i Hatte og Pelsvarer er *Jens Fusager*, der er født Viborgenser. Han har lært i Viborg og gik derefter i fire Aar til Udlandet, hvor han udvidede sin faglige Dygtighed. 1903 kom han hjem og etablerede sin egen Forretning, der gik godt frem, saa Fusager allerede 1909 maatte udvide den for

atter 6 Aar senere at ombygge hele Ejendommen.

Manufakturhandler *Ludvig Jensen*, der stammer fra Hjørring-kanten, etablerede sig 1906 i Ejendommen Mathiasgade 42, hvor der netop var indret-

O. Skovgaard's Butik

tet 3 smaa Butikker. Til en Begyndelse assisterede Hustruen, men i Løbet af faa Aar maatte der antages mere Assistance, en Butik inddroges under Forretningen, og da der stadig blev større Omsætning købte Jensen Ejendommen Nr. 25 hvor der indrettedes en fin moderne,

Jens Fusagers Hatte og Pelsvaremagasin

tidssvarende Forretning, der omfatter alt i Tricotage og Linned, Manufaktur og Konfektion m. m. og hvor der beskæftiges 11 Personer i Ekspeditionen. — Med sine iøjnefaldende Vinduesudstillinger og sine smaa Priser

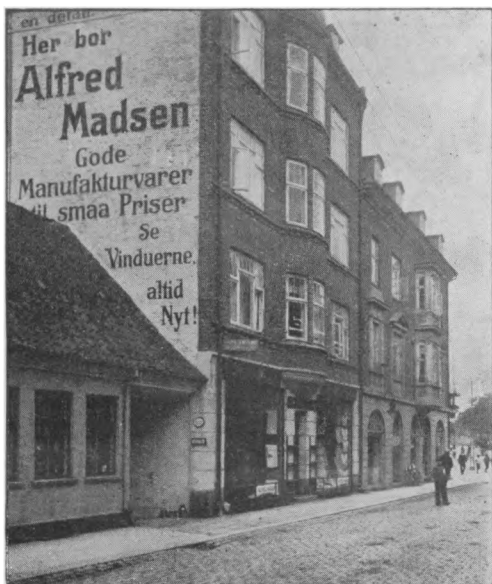

Ludvig Jensens Ejendom og Butik

har Købmand *Alfred Madsen* hurtig evnet at samle en stor Kundekreds om sin Forretning, der omfatter alt i Manufaktur. — I en stor moderne Hjørnebutik har Købmand *P. A. Møller* indrettet sin Virksomhed, der føres under Navnet *Engelsk Herre Magasin* og omfatter alt

henhørende til Beklædning og Herreekvipering. — En Virksomhed af lignende Art er *Det blaa Hus*, der startedes for ca. 11 Aar siden af den unge Købmand *N. O. Hansen*, der er født 1887 i Horsens, men lærte Handelen i Frederikshavn.

Der findes i Viborg et stort Ejendomskompleks, der virker overordentlig tiltalende. Det er Vognmand *A. Jensens* Ejendomme. Denne Mand, der er født 1860, ved Hobro har en meget stor Vognmandsforretning, der med 7 Spand Heste og 10 Mand i dag-

Alfred Madsens Manufakturhandel

Engelsk Herremagasin

Det blåe Hus

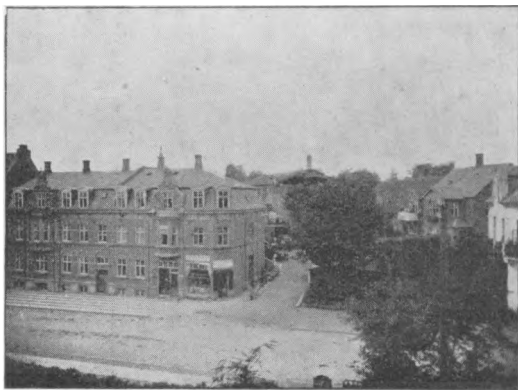
lig Virksomhed, besøger en stor Del af Byens Kørsel, derunder bl. a. Jernbanens. Jensen er Medlem af Byraadet, af Arbejdsgiverforeningens og Vognmandsforeningens Bestyrelse ligesom han beklæder flere Tillidsposter indenfor Afholdsbevægelsen. —

En anden af By-

ens Borgere, der ogsaa kan fremvise en særlig stilfuld

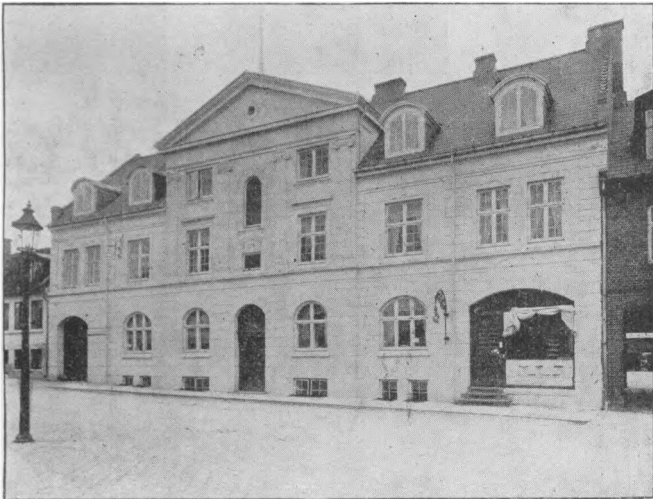
Ejendom, er Bagermester *N.C. Støttrup*.

Forretningen, der findes i den nævnte Ejendom er grundlagt af Faderen 1883, senere førtes den videre af Moderen indtil 1912, da Sønnen over-

Vognmand Jensens Ejendomme

tog den. Bageriet er indrettet med alle moderne, hygiejniske Hjælpemidler, der kan præstere store Leverancer, bl. a. forsynes Sindsygehospitalet og Militæret herfra saavel med Rugbrød som finere Varer. Støttrup er Næstformand i K. F. U. M. og beklæder flere Tillidsposter indenfor de kristelige Organisationer.

Bagermester Støttrups Ejendom

Typen paa en af de gamle solide Købmandsforretninger er Firmaet *Skow & Co.*, der lige siden Starten i 1882 har været paa det samme Sted, den gamle, røde Gaard paa Hjørnet af Reberbanegade. Forretningen er grundlagt af N. P. Skow og Sønnen Joh. P. Skow. Senere indtraadte en anden Søn, Købmand Fr. Skow, født 1864, der siden 1898 har været Eneindehaver af det gamle Firma.

Jens Fusager,
Bundtmager

Niels Aagaard,
Manufakturhandler

Ludvig Jensen,
Manufakturhandler

Købmand *Søren Bruun* er født i Viborg 1864 og lærte ogsaa Handelen i denne By. 1899 etablerede han

Skow & Co.'s Købmændsgaard

N. C. Støttrup,
Bagermester

B. Thomsen,
Købmand

J. Sumborg,
Isenkrammer

sig og indrettede Butiken i Ejendommen Matr. Nr. 24 a, som han senere købte. Forretningen omfatter alt i Kolonialbranchen og beskæftiger 3 Mennesker. — Købmand *Chr. Schouby*, er ogsaa en indfødt Viborgmand, født

Søren Bruuns Butik

Chr. Schouby's Butik

1870 som Søn af Landets ældste Lystøber; 1914 overtog han Chr. Andersens Forretning, der rimeligvis er over 100 Aar gammel og omfatter almindelig Colonial med Landbohandelen for Øje. — En af Byens yngre

Købmænd *S. N. Reffskier* var oprindeligt etableret i Aarhus, men kom derefter til Viborg, hvor han 1912 overtog sin nuværende Forretning, der er grundlagt for ca. 70 Aar siden af Holmegaard som en blandet Forretning, der handlede med Manufaktur, Isenkram og Colonial. Nu er det en decideret Material og Farvehandel, der beskæftiger 3 Mand. — En Forretning, der om-

fatter alt i finere Colonial, Delikatesser, Confekturer og Vine er *S. Meineches* gamle Forretning, der 1911 overtoges af Købmand *Peter Hviid*, født i Aalborg 1886.

Grosserer *A. Møller*, født 1873 ved Vinderup,

S. N. Reffskiers Købmandsgaard

A. Jensen-Schmidt,
Købmand

O. Skovgaard,
Købmand

C. A. Sumborg,
Iænkrammer

etablerede sig i Viborg og overtog her det Kafferisteri, som Skow & Lauritzen hidtil havde drevet, dog vedblev Lauritzen at være Medindehaver af selve Risteriet, der brænder ca. 60 Sække Kaffe hver Maaned.

Peter Hviids Colonialhandel

Viborg Kæfferisteri

Carl F. Sørensens Farvehandel

Farvehandler og Materialist *Carl F. Sørensen* er født 1871 i Viborg, hvor han blev Mester 1899 og etablerede sin Farve og Tapethandel 1908, idet han nævnte Aar købte Ejendommen og indrettede den til sit dobbelte Formaal. Sørensen beklæder flere Tillidsposter i Foreningskredse og er Medlem af Ligningskommissionen.

Bagermester *Chr. Jensen*, der er født i Randers 1863, og lærte i samme By, blev Mester i Viborg 1907 idet han overtog Bageriet og Ejendommen Gravene 2, hvor Jensen beskæfti-

ger 5 Mennesker i sin Virksomhed, der kaldes Viborg ny Dampbageri. — En anden Forretning i Næringsmiddelbranchen ejes af Viktualiehandler *M. Bilgrav*, der er født 1863 i Viborg og etableret 1903. Bilgrav har en smuk, moderne Butik, der giver Arbejde til 5 Mennesker.

Der findes en 100-aarig Forretning i Isenkram, Værktøj, Redskaber, Glas og Porcellæn. Det er *V. Gjerløvs Eftf.*, der indehaves af Købmand *Rudolf Keis* siden 1912. Keis stammer fra Falster, hvor han er født 1887. — Blikkenslagermester *Carl Joh. Niel-*

Viborg ny Dampbageri

M. Bilgravs Butik

A. D. Bergmann,
Isenkrammer

I. A. Lund,
Blikkenslager

M. Reiter,
Bundtmager

sen er født 1865 i Horsens og lærte sit Fag i Randers.
1891 overtog han en ældre Virksomhed i Viborg, som

Rudolf Kels's Isenkramforretning

C. J. Nielsen,
Blikkenslager

I. Chr. Sørensen,
Kunsthändler

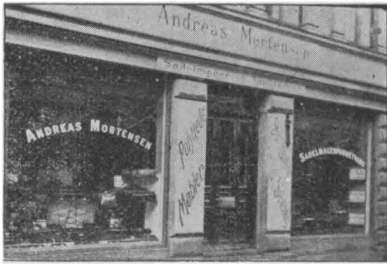
Vuld. Mikkelsen,
Isenkrammer

stadig føres paa samme Sted. Forretningen fører de ny-
ligste Ting af Fagets Frembringelser og paa det tilhø-
rende Værksted beskæftiger 10—14 Mand, der væsentlig
fremstiller Mejeriartikler. — Sadelmagermester *Andreas
Mortensen* er indfødt Viborgenser, født 1877. Han star-
tede sin egen Forretning i 1914 og fremstiller Seletøj,
Lædervarer og iøvrigt alt Møbelarbejde.

Et stort anlagt Gartneri tilhører Blomstergartner *R.*

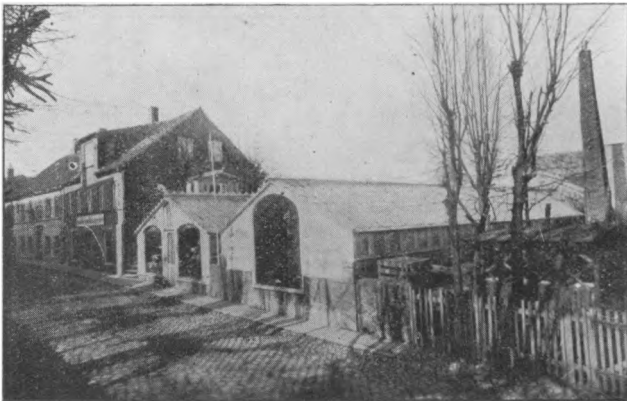
Blikkenslager C. J. Niensens Butik

Andreas Mortensens Søjelmagerforretning

Geertsen, der i store moderne Drivhuse avler de skønneste Blomster, som sælges i egen Butik. — Frugthandler *Chr. Christiansen*, der er født 1870, etablerede sig 1904 og flyttede 10 Aar senere til større Lokaler. Forretningen

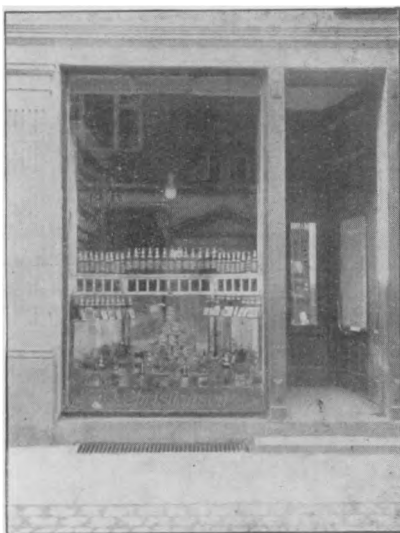
er Specialist i Frugter, Sydfrugter, Conserves og Frugtsafter, men fører ogsaa alm. Grøntsager. — Victualiehandler *Chr. D. Simonsen* er født 1880 og var først etableret i København indtil 1913, da han flyttede til Viborg og begyndte en Forretning, hvor der normalt beskæftiges 7 Mennesker. — Samme Aar den nye Banegaard toges i Brug etableredes Firmaet *Julius Fisker*, der 1915 overtoges af den Købmand, der har givet For-

R. Gærtsens Blomstergartneri

retningen Navn, men han døde ganske kort efter og Forretningen fortsættes nu af Fru Fisker, der har købt Ejendommen. Forretningen er en almindelig Colonialhandel. — Farvehandler *C. Philipsen* er født i Viborg 1859 og overtog 30 Aar senere sin Faders Forretning, der er startet 1865 som en Farve og Tapethandel. — Bruunshaabs Fabrik aabnede 1899 et Klædeudsalg i Viborg og antog som Bestyrer Købmand *A. P. Burchall*, der er Sønderjyde. Forretningen, der omfatter Klædevarer, kemisk Tøjrensning og Farveri overtoges 1912 af Burchall, der 1917 yderligere købte hele Ejendommen, og nu sidder med en god Kundekreds.

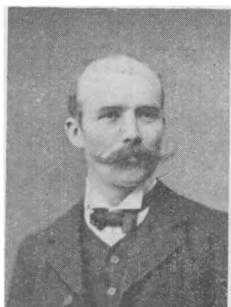
Et smukt, moderne Magasin for Damepynt og Hatte tiltrækker altid Damepublikummet og dette er Grunden til, at der samles saa stor en Kreds foran de fikse Hatte i *Marie Weilbyes* Modemagasin. — *Kontantforretningen*,

Chr. Christlensens Frugthandel

Chr. D. Simonsens Viktualiehandel

Chr. Jensen,
Købmand

Sofus Bentsen,
Prokurist

H. Bentsen,
Værkfører

Julius Fiskers Butik

C Philipsens Farvehandel

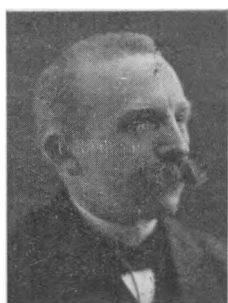
der omfatter Manufaktur, Herre-ekvipering, Damekonfektion og Tricotage, startedes 1906 af Købmand Carl Malling, der 1912 købte Ejendommen Matr. 448, hvori Butiken nu er indrettet. — *Tøjhuset* er en udpræget Specialforretning i Herreekvipering. Oprindeligt var det en ganske lille Forretning men Købmand Jürgensen, der overtog Virk-

Harald Hansen,
Købmand

Otto Hornsleth,
Materialist

P. M. Madsen,
Guldsmed

somheden 1908, har ført den mægtig frem, saa den nu er en af de største i Branchen.

Manufakturhandler *Jacob Schaarup*, der er født 1870 ved Holstebro, har en smuk Forretning, hvis Specialitet er Senge og Brudeudstyr; der beskæftiges 4 Medhjælpere i Butiken og der er knyttet en stor Systue til Virksomheden. — Urmager *P. Israelsen* er født 1874 i Dollerup. Efter at have lært som Urmager og Optiker begyndte han 1895 en Forretning, der

Klædeudsalget

Marie Wellbye's Modemagasin

Kontantforretningen

og i Ulandet. Kalhaves Forretning omfatter Kobbersmede og Blikkenslagerarbejde, Sanitets, Gas og Vandindlæg. Foruden at passe sin Forretning beklæder Kalhave flere Tillidsposter indenfor det lokale Foreningsliv. — Blikkenslagermester *J. A. Lund* er Viborgenser,

Aaret efter flyttede til Gravene. Israelsen, hvis Forretning er faglig, købte 1908 Ejendommen. — Kobbersmed og Blikkenslager *Niels Kalhave* er født 1886 paa Morsø og har efter sine Læreaar udvidet sine Kundskaber paa forskellige tekniske Højskoler her

født 1866. Han lærte i sin Fødeby og etablerede sig 1899 og opførte 8 Aar senere en Ejendom, hvori hans Virksomhed nu er installeret. Af de større Arbejder Lund har udført skal vi nævne Generalboligen, Det nye Teater og Afholdshjemmet. Lund beklæder flere Tillidsposter indenfor de faglige Foreninger. — Sten og Billedhugger *C. Numelin* er født 1853 i Skive og har faaet sin Uddannelse

Tejhuset

i København. Hans Forretning i Viborg har af mere kendte Arbejder udført Runestenen paa Borgvold til Minde om Erik Ejegod, og Mindesmærket for Stiftamtmand Skrike.

Skomagermester *Julius Holm* er født 1869 i Viborg. Hans store smukke Forretning er startet 1900, men var da indrettet i et lille Lokale, der først senere fik sin Udvidelse og højmoderne Præg med det store Udvalg af al Slags Fødtøj. Holm er Formand for sin Mesterforening og i Ledelsen for Haandværkerforeningen. — Den unge Kunsthandler *I. Chr. Sørensen*, født 1891, har en smuk Forretning i Papir, Kunstsager, Rammer og lignende Genstande.

Af Byens Boghandlere skal vi nævne *Sophus Becker*, der er født 1878 i Sønder-

Jacob Schaarups Manufakturhandel

P. Israelsens Urforretning

C. F. Schütt,
Snedkermester

Jul. Holm,
Skomagemester

P. Chr. Pedersen,
Købmand

jylland. Becker overtog 1909 den af Adolf Jacobsen i 1878 grundlagt Boghandel. Til Forretningen, der har Filial i Aalestrup, er knyttet en Forlagsvirksomhed, der bl. a. omfatter matematisk Literatur. Becker er For-

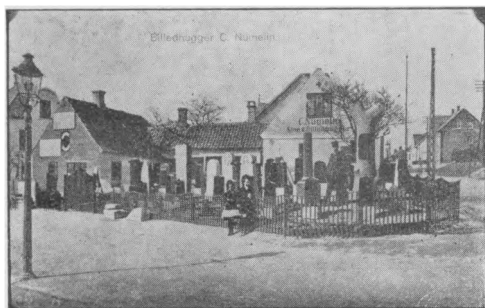

Niels Kalhaves Blikkenslagerforretning

mand for Kunstforeningen og Kasserer for Menighedsraadet og Arbejdet adler. — Den unge Boghandler *Einer Jensen*, der er født i Aarhus, har nylig etableret sig og vil hurtigt vinde sig en Position. Hans Energi og vindende Elskværdighed er tilstrækkelig Borgen.—Boghandler *Aug. F. Tams*, født 1889 ved Vejle, etablerede sig 1914, men overdrog nylig sin Forretning til Gyldendal, saaledes at den nu er et Led i dette Forlags store Organisation af Boghandelen. Til

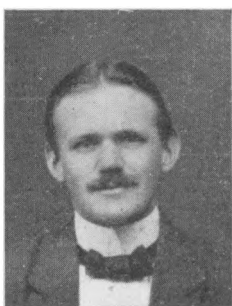
J. A. Lunds Ejendom

C. Numelins Stenbuggeri

H. Marthinaen,
Fabrikant

Johs. Stensgaard,
Købmand

Rich. Petersen,
Købmand

Forretningen er knyttet en meget stor Papirhandel en gros, saaledes at der ialt beskæftiges 18 Mennesker.

En af de største Virksomheder i Viborg er *Bryggeriet „Odin“*, hvis officielle Navn er Akts. Bayerisk og

Julius Holms Skotøjsforretning

O. Raunskov,
Slagtermester

P. Israelsen,
Uhrmager

I. Jensen,
Guldsmed

Hvidtølsbryggeriet Odin. Dets gode Position og landskendte Renommé skyldes i første Række Direktør C. E. Pehrsson, der kom hertil 1891. Mange havde forgæves

I. Chr. Sørensens Kunsthandel

N. C. Poulen,
Direktør

A. Philipsen,
Fabrikant

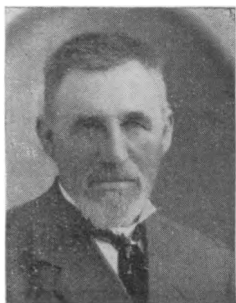

Godskesen,
Slagteridirektør

søgt at faa Bryggeriet i Gang, men det lykkedes først da Pehrsson kom til, og Virksomheden beskæftiger nu 150 Mennesker, der sidste Aar producerede 8700 hl. Lagerøl og 6000 hl. Hvidtøl. For sit fortrinlige Maltøl og Maltekstrakt er Odin berømt og mange Mennesker,

Sophus Beckers Boghandel

P. H. Petersen,
Direktør

Christensen,
Mejeribestyrer

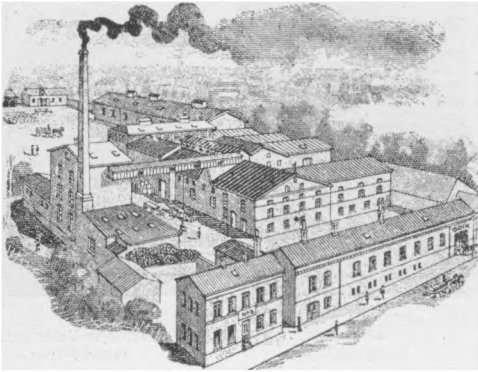

Gærdejer Vestergaard
Andelsmejeriet

deriblandt den der skriver disse Linier, har erfaret hvor værdifuldt det er for Helbredet. Iøvrigt er der Tradition for at Viborgøllet skal høre til det bedste, thi alle-

Gyldendals_Boghandel_ved_Aug. F. Thams

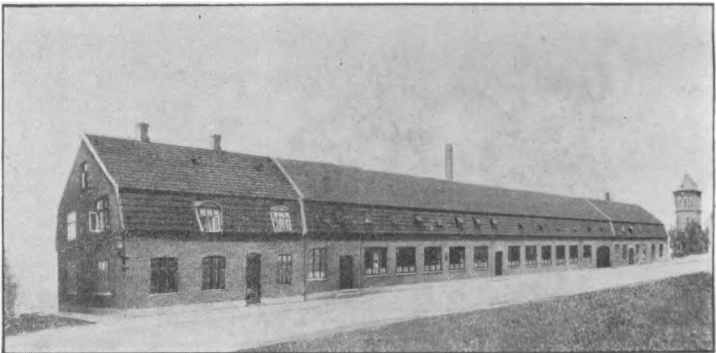

Bryggeriet Odin

rede saa tidlig som paa Valdemar Sejrs Tid kendtes Viborg Øl som noget af det kraftigste og bedste. Og de Dages Folk havde Forstand paa Tingen! Til Bryggeriet er knyttet en Mineralvandsfabrik, der oprettedes

1910. Direktør Pehrsson følger sin By med stor Interesse og har bl. a. Sæde i Handelsforeningens og Teatrets Bestyrelse.

Viborgs største industrielle Virksomhed er *Akts. Chr. Kroghs Cigar- og Tobaksfabrik*, der er grundlagt 1876 under ret smaa Forhold og i de forløbne Aar med megen Dygtighed oparbejdet til en moderne, storindustriel

Chr. Kroghs Cigaretfabrik

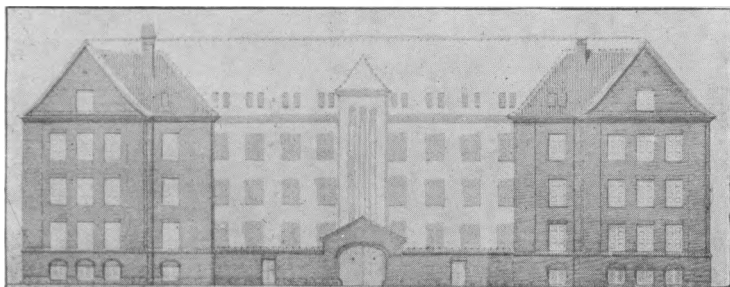
Bedrift, der beskæfter 500 Mennesker, og fremstiller alt indenfor Tobaksindustrien. For et Aarstid siden overgik den til et Aktieselskab med Fabrikant

Chr. Kroghs Expedition og Lægerbygning

Krogh som

Formand, Direktørerne Reyn og L. V. Kragh som Bestyrelsesmedlemmer, medens H. P. Krogh blev Selskabets adm. Direktør og Broderen Tage Krogh dets Prokurist. Der er store Udvidelser under Arbejde, idet der bag Cigaretfabriken i Gothersgade opføres en stor moderne Fabriksbygning af Arkitekt Vig-Nielsen. Her bliver hele Fabriken installeret, medens den tidligere Fabrik i Matthiasgade udelukkende skal benyttes til Lager og Ekspedition. Fabrikant H. C. Krogh har betydet over-

Chr. Kroghs nye Fabriksbygning.

Tage Krogh,
Prokurist

H. P. Krogh,
Direktør

H. Chr. Krogh,
Fabrikant

maade meget for Viborg, hans Dispositioner skaffede Erhverv til Hundreder af Mennesker og hans store Arbejdsevne kom gennem 20 Aars Byraadsarbejde hele Byen til gode.

*

*

*

Hotelforholdene i Viborg er gode. Byens ældste Hotel er det landskendte *Preislers Hotel*, der oprindeligt

Preislers Hotel

Einar Jensen,
Papirhandler

Niels Christensen,
Boghandler

Soplus Becker,
Boghandler

er en gammel Gæstgivergaard, hvor Deligensen havde Station. Hotellet overtoges i 1912 af Johs. Christensen, der er født i Viborg 1884 og udlært Hotelmand. Christensen har forbedret og udvidet Hotellet betydeligt, sidste Gang i Sommeren 1917, saa det er helt igennem komfortabelt indrettet med 31 Gæsteværelser, Selskabslokaler, en stor Sal og en smuk gammel Have. Hotellet giver Beskæftigelse til 22 Mennesker. — For en Snes Aar siden aabnedes *Hotel Phønix*, der siden Juni Termin 1916 ejes af Hotelejer P. Christensen. Hotellet har 28 Gæsteværelser, stor Restau-ration, hvor der kan bispises 300 Mennesker paa en Gang, og en stor

Hotel Phønix

I. P. Christensen,
Hotelejer

Johs. Christensen,
Hotelejer

P. Christensen,
Hotelejer

Festsal med Parketgulv. Hver Aften er der god udsøgt Musik i den stærkt søgte Restaurant. — Et Sted, hvor Viborgenserne ofte søger hen, er *Jernbanehotellet*, der har en dejlig Palmehave, hvor der er Solistoptræden og Koncert. Hotellet, der er 16—17 Aar gammel, har en ideel Beliggenhed ligefor Banegaarden og dets 12 Gæsteværelser er som oftest optagne af Rejsende. Hotelejer Adolph Hansen, der er født 1881 i Vordingborg og tidligere var Overkelner i Aalborg Haandværkerforening, har ført Hotellet godt fremad. Det var derfor i god Drift, da I. P. Christensen i Oktober 1917 over-

Jernbanehotellet

tog Virksomheden. — En anset Mand er Hotelejer Joh. Sørensen, der er født 1860 i Svendborg. Han beklæder adskillige Tillidsposter indenfor Foreningslivet og af offentlige Hverv som Medlem af Lignings-

Peter Larsen,
Købmand

Edw. Michelsen,
Fotorama

J. Broge,
Købmand

kommissionen. Sørensen har hidtil ledet Centralhotellet, men overtager om kort Tid *Landmandshotellet*.

En anden Side af Viborg, der ligesom Hotellerne har et mere offentlig Præg, er Billedteatrene, hvoraf der findes to, Fotorama og Kosmorama.

Fotorama, der ligger lige for det gamle Hjultorv, er smukt udstyret med Forhal og Ventesal. Det har paa Tilskuerpladsen 250 Siddepladser. Ejeren af Fotorama er den erfarne Filmsmand, Edw. Michelsen, der bl. a. en Række Aar arbejdede sammen med det københavnske Paladsteaters Stifter Konstantin Philipsen.

Kosmorama, der ejes af Kaptajn V. Blichfeldt, er installeret i en ejendommelig, men køn Bygning, der er rejst

Landmandshotellet

Fotorama.

med sit specielle Formaal for Øje med en Loggialignende Udbygning. Tilskuerpladsen, der er meget smuk og enkel dekoreret afgiver Plads til ca. 250 siddende Tilskuere.

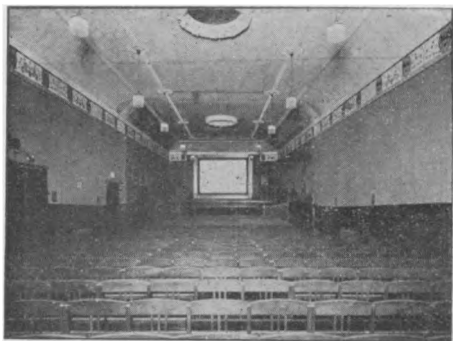
— — —
 Fra Hotellerne og Billedteatrene springer vi atter ind i den store Kreds af Næringslivets Enkeltvirksomheder.

Isenkramfirmaet *I. Sumborg* er grundlagt 1888 og nylig overtaget af Stifterens Søn *C. Ankjær Sumborg*, der er født paa Skiveegnen 1882.

Der forestaar en meget betydelig Udvidelse, hvorved Firmaet bliver en af de største Isenkræmmere i Viborg. — Isenkræmmer *Valdemar Mikkelsen*, født 1870, etablerede sig 1895 i samme Ejendom, hvor Forretningen endnu findes.

Forretningen beskæftiger 4 Ekspedienter og omfatter Isenkram, Udstyr, Galanteri og lignende Varer. — En stor Virksomhed er Kuffertfabriken

Danmark, der er startet 1907 af Fabrikant *H. Mar-*

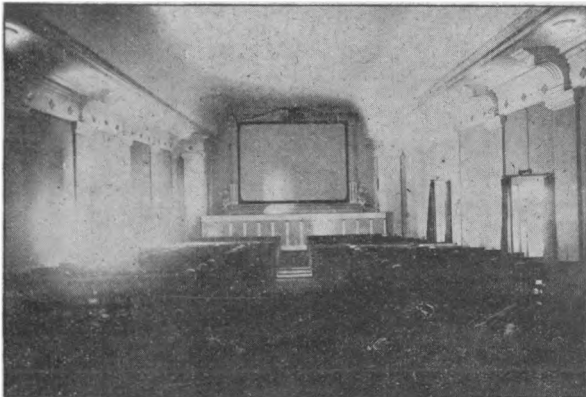

Fotoramas Tilskuerplads

Kosmorama

thinsen. Efter faa Aars Forløb blev de oprindelige Lokaler for smaa og Marthinsen byggede derefter 1912

Kosmoramas Tilskuerplade

S. N. Refskler,
Købmand

M. Christensen,
Købmand

Carl F. Jürgensen.
Købmand

sin egen Ejendom, hvor 16 Mennesker daglig er beskæftiget med Fabrikation af Rejsekufferter, der særlig leveres til Neye, Illum og lignende store Forretninger, samt eksporteres til Norge. Forretningen er af et meget

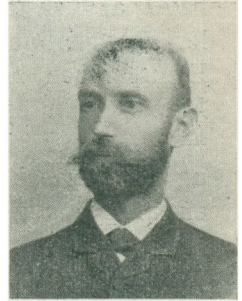
Valdemar Mikkelsens Butik

H. Christoffersen,
Snedkermester

Jensen-Aaris,
Muremester

L. H. Schram,
Købmand

betydeligt Omfang og oparbejdet af Marthinsen fra fuldkommen bar Bund. — Snedkerfirmaet *Christoffersen & Reimer* etableredes 1906. Reimer udtraadte 1911 og H. Christoffersen, født 1879 i Viborg, er siden da Eneinde-

J. Sumborgs Butik

haver af Virksomheden, hvis Specialitet er bestilte Møbler efter særlige Tegninger. Christoffersen byggede 1908 Ejendommen Matthiasgade 50 og beskæftiger her 10 Mand. Han er Formand for Snedkermesterforeningen. — Uhrmager og Guldsmed *J. Jensen* er født i Ribe 1871 og han lærte i samme By. 1899 overtog han i Viborg en af Byens ældste Forretninger i Ure, Guld og Sølv-

J. Jensens Guldsmedebutik

arbejder og beskæftiger her stadig et Par Mennesker. — Guldsmed *Th. Frederiksen* er Viborgenser, født 1890. Efter at have lært i Aarhus og faaet videre Uddannelse i Udlandet, etablerede han sig i sin Fødeby, hvor han specielt udfører Guld- og Sølvarbejder efter Tegning af danske Kunstnere. — Fabrikant *Conrad Hjerminde* har foruden sin smukke Butik med Salg af Rammer, Billeder og Glas en moderne Fabrik for Fremstilling af Fotografirammer, der har Leverancer til det

Th. Frederiksens Butik

ganske Land. Det gamle ansete Firma *F. V. Backhausens Bogtrykkeri og litografiske Etablissement*, der er grundlagt i Viborg 1877, overtoges af F. V. Rasmussen, født 1877 i Svendborg, der nedsatte sig som Bogbinder 1900 i Viborg og faa Aar senere overtog det gamle Firma, som foruden Bogbinderi og Bogtrykkeri har Udsalg af Statens Skemaer og et stort Udvalg i Papir og Kontorartikler. Firmaet beskæftiger op mod en Snes Mand. — Boghandler *Niels Christensen* er født 1886 i Viborg, hvor han bl. a. lærte hos sin Fader, der 1868 grundlagde en Boghandel i St. Hansgade. 1874 flyttedes den til sin nuværende Ejendom og 1892 overtog Niels Christensen sen.

Fabrikant Hjerminde Butik

den og 1914 overtoges Forretningen af den nuværende Indehaver. Til Forretningen hører et Bogtrykkeri og et Bogbinderi. — I en elegant udstyret Butik finder vi *Viborg Skotøjs-Magasinet*, der er startet af Skomager-

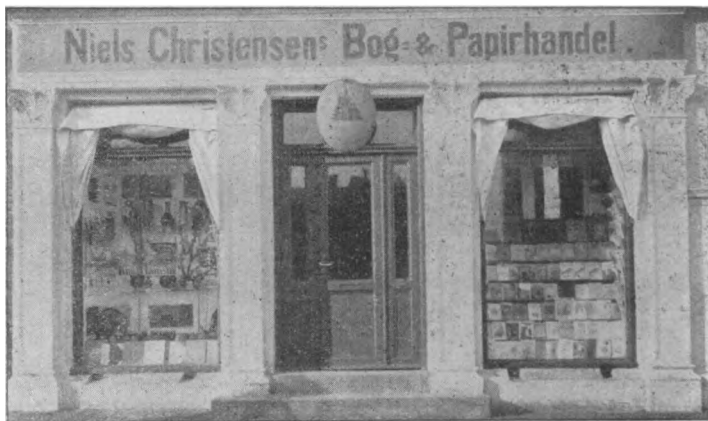

F. V. Backhausens Udsalg

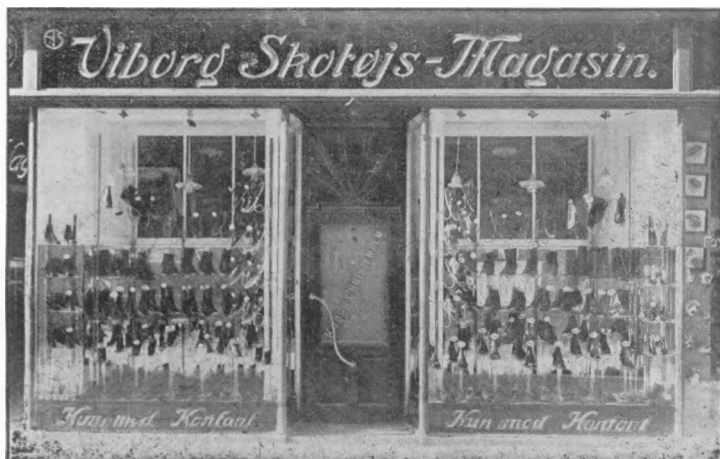
mester Chr. Krogh-Christensen, født 1873, der lærte sit Fag hos Faderen i Aarhus for senere at gaa til Amerika. 1913 etablerede han sig i Viborg.

Den unge Købmand *Chr. H. Sø-*

rensen lærte i Øster Vraa og etablerede sig 1916 i Viborg. Hans Forretning i Matthiasgade 66 omfatter Colonial og Delikatesser. — En meget gammel Købmandsforretning er *Bertel Thomesen* Indehaver af, idet den er grundlagt af Thomesens Bedstefader. Thomesen er født 1876 og er en meget anset Mand i sin By, bl. a. sad han i Byraadet fra 1913—17, har haft Sæde i Ligningskommissionen, og som Formand i Handels-

Niels Christensens Boghandel

▲Viborg Skotejs-Magasin.▲

foreningen. — Meget gammel i sin Oprindelse er ogsaa Købmand *M. Christensens* Urtekramhandel, der kan føres tilbage til 1858, da gamle Preisler ombyggede Huset til Butik. Christensen, der er født 1882 overtog Forretningen 1908. — Et halvt hundrede Aar er *I. C. Jespersens* Forretning, der omfatter Colonial, Korn og Foderstoffer.

Jespersen er født 1862, lærte i Viborg og overtog sin Forretning 1891. — Købmand *A. Jensen-Smidt* er født 1880 som Søn af

Carl H. Sørensens Butik

Bertel Thomesens Butik

den gamle Veteran, Viborgenser, Tømrermester Jens Jensen-Smidt. Han overtog i 1915 en i 1868 grundlagt Købmandshandel efter den i 1908 afdøde Købmand Jul.

M. Christensens Forretning

Købmand J. C. Jespersens Butik

Fischer. — Den fikse tiltalende Forretning med sine nydelige Vinduesdekorationer, der bærer Navnet *Ernst Lauritzen* har denne selv startet i 1911. Lauritzen er født 1885 i Randers, men han lærte i Viborg, saa det er intet Under han arrangerede sin Butik, saa den tiltaler Byens Borgere. — Malermester Gildsig Nielsen begyndte i 1910 en Tapetfabrik i Viborg, der senere udvidedes til at omfatte Farvehandel. Virksomheden slog godt an og voksede sig stor, saa der nu stadig beskæftiges

Jensen-Smidt's Butik

Ernst Lauritzens Butik

30 Mennesker. For 6 Aar siden indtraadte Sønnen *Aage Gildsig* i Ledelsen af Firmaet, der nu tæller en stor Kundekreds Landet over. — Som Tapetfabriken Gildsigs Kunder findes i Bygningskredse saaledes ogsaa med

Jensen Aaris. *J. Jensen-Aaris*, der er født 1856, grundlagde 1896 en Cementvarefabrik, der fremstiller Rør, Tagsten og lign. og beskæftiger 12 Mand. Herfra er bl. a. leveret Arbejde til Generalboligen, K. F. U. M.s Bygning m. v.

Tapetfabrikant Gildsigs Butik

Snedkermester *N. Prip* har en gammel, velindarbejdet Forretning, hvorfra mangt et Viborghjem har faaet sit Udstyr. Forudens gamle Hjørnebutik har *N. Prip* et Udsalg med Udstilling af sine Møbler.

Slagtermester *Ole Raunskou*, der er født 1883 og lærte i Nr. Sundby, nedsatte sig 1911 i Viborg, hvor han nu har en smuk, moderne Forretning, hvortil han selv fabrikerer det Paalæg og lignende, der sælges fra Butiken. — Bagermester *V. Aalkjær*, født 1878 i Viborg, etablere sig 1903

Jensen Aaris Cementvarefabrik

Møbeludstilling fra N Prip

Snedkermester N. Prips Butik

Andr. Mortensen,
Sædelmager

Carl Malling,
Købmand

N. C. Christensen,
Mejeribestyrer

O. Raunskovs Butik

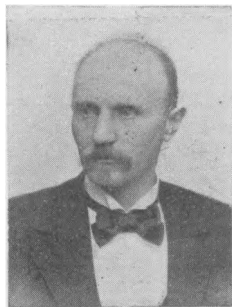
idet han overtog en Forretning, der var grundlagt 1868. Aalkjær, der har faaet flere Udstillingsmedaljer, er i Bestyrelsen for Viborg Bagerforening. — Viborg ældste Handeltgartner er *Niels J. Jensen*, der er født 1857 anlagde sit Viborggartneri 1883. Gartneriet omfatter et Areal af 4 Tdr. Land og dets Udsalg findes i Gartner Jensens Ejendom, Matr. 219. Købmand *J. Broge*,

Chr. Jensen,
Bagermester

Søren Bruun,
Købmand

I. C. Jespersen,
Købmand

født 1869 i Sønder Kirkeby, etablerede sig 1909 i Viborg idet han overtog en i 1906 startet Forretning, som han under Navnet *Flensborg Lager* har drevet op til en Omsætning, der er mangedoblet. Forretningen har nu taget det halve af Ejendommen i Brug og beskæftiger

Handelsgartner Jensens Ejendom

Johs. Jørgensen,
Købmand

C. Philipsen,
Fårvehandler

M. Michelsen,
Guldsmed

9 Mennesker. Den omfatter Manufaktur, Galanteri og Legetøj. — *Crome & Goldschmidts* Fabriker har som bekendt selvstændige Udsalg i de fleste danske Byer og Publikum ved, at Navnet er Borgen for gode, solide Varer. Udsalgets Indehaver i Viborg er Manufakturhandler Carl Christensen.

Flensborg Lager

Axel Schytt,
Tricotagehandler

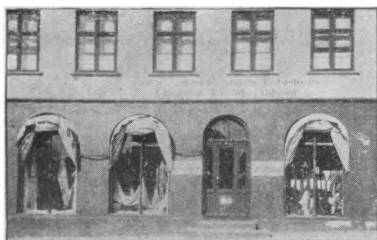

J. N. Jørgensen,
Restauratør

M. Bligrav,
Viktualiehandler

Tricotagehandler *M. Møller* har en smuk vel-assorteret Forretning i Garn, Tricotage og Børnekonfektion. Navnlig for Klædninger til Børn er *Møllers Butik* søgt og der findes altid et smukt Udvalg for enhver Smag. Skotøjsfabrikant *Carl Holtegaard* er født 1876 i Viborg som Medlem af en gammel Skomagerslægt, der i fjerde Generation driver Skomageri i Viborg. Den gamle Virksomhed, der i Aarenes Løb har undergaaet mange Forandringer overtoges 1908

Crome & Goldschmidts Udsalg

M. Møllers Butik

Axel Schultz,
Cigarhändler

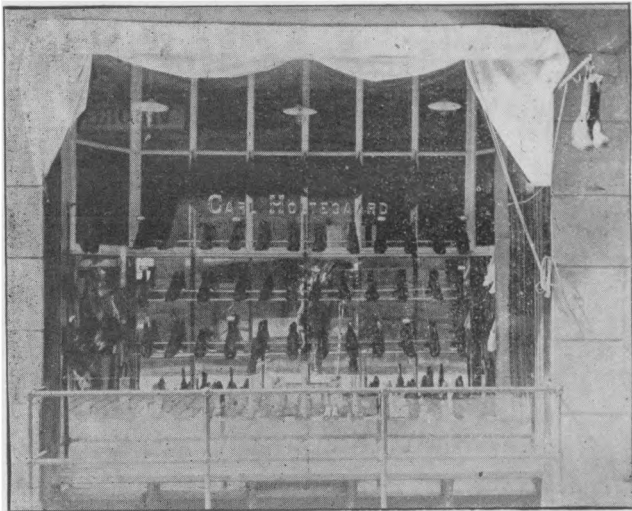

N. P. Lauritzen,

A. P. Burchall,
Købmand

af Carl Holtegaard, der 1913 rejste en ny moderne Forretningsbygning i Store St. Hansgade. Her findes nu den smukke Butik, en gros Lageret og Fabriken, der beskæftiger 27 Arbejdere. Fedtlædersstøvler, navnlig

Carl Holtegaards Butik

Vig-Nielsen,
Arkitekt

A. Møller,
Grøsserer

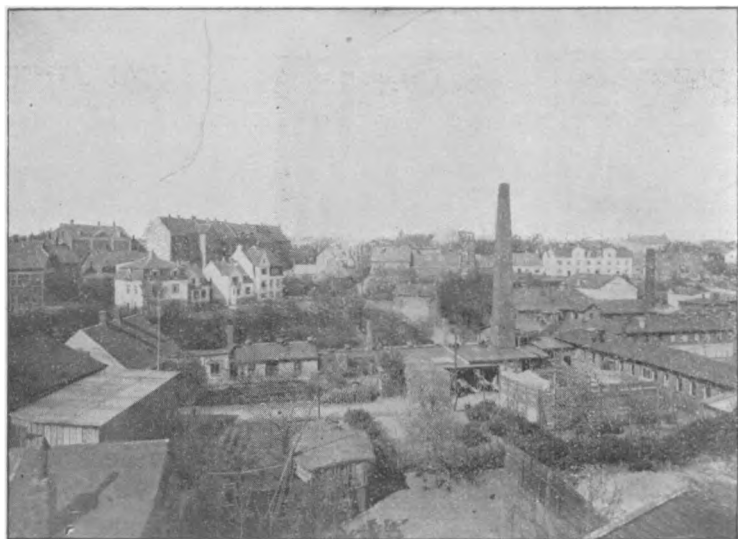

Chr. D. Simonsen,
Victualiehandler

Militærstøvler, er Specialitet paa Fabriken, medens de finere Ting forhandles en gros. — Fabrikant *Th. Spreckelsen*, der er Viborgenser, født 1857, er uddannet paa pharmaceutisk Lærestanstalt og etablerede 1885 en Mineralvandsfabrik, der tæller en stor Kundekreds. 1913 valgtes Spreckelsen ind i Byraadet. — *De forenede Vaffelfabriker* ejer et Fabriksanlæg i Viborg, der oprindeligt er en gammel Virksomhed, der gennem meget Slid er bragt op til sit nuværende Stadi. Fabriken, der beskæftiger 10 Mand, ledes af Direktør, cand. pharm. P. Hansen Petersen, der foruden sin borgerlige Virksomhed har taget megen Del i Byens Anliggender og haft stor Betydning for Byen gennem sit Arbejde i Byraadet i Aarene 1900—1913. — Det store Ægfirmas *Robinson*,

Th. Spreckelsens Fabrik

Vatfabriken i Viborg

Robinson Andersen, & Co.s Læge

Andersen & Co. oprettede 1916 en Filial i Viborg, der bestyres af Holger Nielsen, født 1889 i Søby. I Forbindelse med Ægforretningen er der nylig oprettet en Afdeling for Huder og Skind, saa der nu beskæftiges 6 Mand.

Johs. Stensgaard's Butik

Købmand *Johs. Stensgaard* er født 1890 i Thisted, hvor han lærte hos Faderen. 1912 etablerede han sig sammen med Købmand *Valentin Jensen*. I 1914 blev denne Eneindehaver af Forretningen, medens Stensgaard købte Hans Jacobsens gamle Forretning, grundlagt 1876. Stensgaard's Forretning er en udpræget Colonialhandel, medens Valentin Jensens omfatter Materialhandel og Ting som fotografiske Artikler. — Køb-

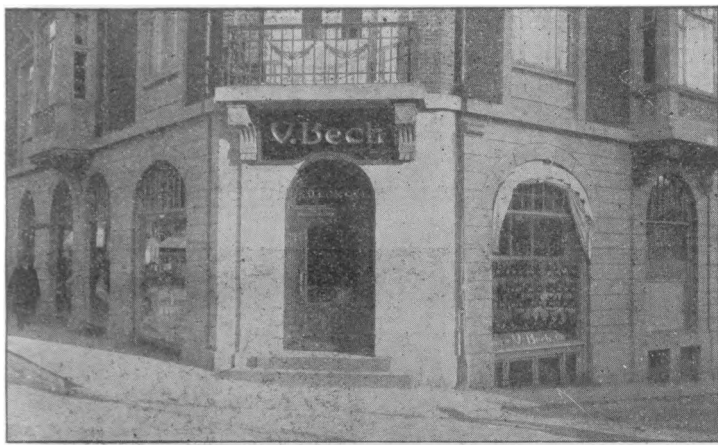

mand *V. Bech* er født i Skive 1886 og har stadig været ved Handelen. 1917 etablerede han sig i Viborg, hvor han i en smuk Hjørnebutik har indrettet en Kolo-

Valentin Jensen's Butik

nialforretning, der ogsaa omfatter Brændsel, Korn og lign. — Købmand *Johan Jensen*, født i Viborg 1867, lærte hos sin Fader, der etablerede sit Firma 1865 paa Hjørnet af Matthiasgade og Gravene. Forretningen, der stadig findes samme Sted, overtoges 1896 af Johan Jen-

V. Bechs Købmandsforretning

sen, der 10 Aar senere lod Ejendommen ombygge. I Forretningen, der omfatter Colonial, Kul og Kokes, be-

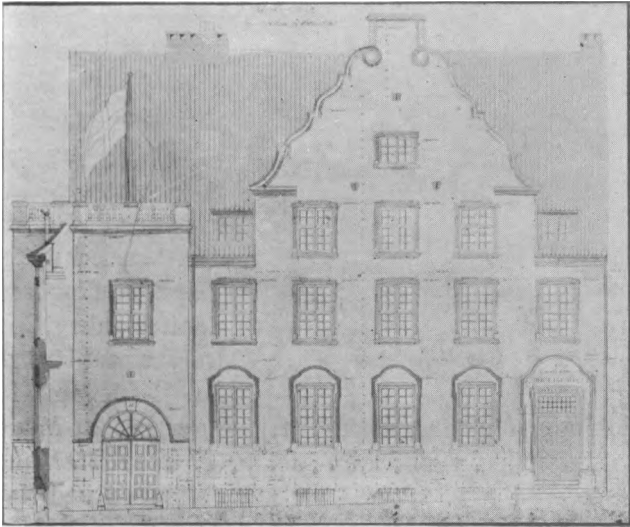
Johan Jensens Butik

skæftiges 7 Mennesker. — Isenkræmmer *Christian Reimer* er født 1874 i Aarhus. Han etablerede sig 1899 i Viborg ved Overtagelse af Nicolaj Møllers Isenkramforretning. Reimer havde Sæde i Bankraadet for Viborg Bank indtil 1917 og er en meget anset Mand i Byen. — *Viborg Bank*, der som selvstændig Bank lededes af

Christian Reimers Isenkramforretning

Overretssagfører Bjarne Johnsen fra 1895, overgik nylig til Andelsbanken, der lader opføre en smuk Bankbygning. Vi bringer en Gengivelse af Tegningen til Bygningens Facade. — *Handelsbanken*, som er installeret i en smuk Hjørneejendom, der findes gengivet i Indledningen til dette Kapitel, er en Afdeling af Handelsbanken i København. Den oprettedes 1885 og lededes med megen Dygtighed af Forretningsfører M. Thomsen.

Viborg Bank (Andelsbanken)

A. Philipsen & Co. ledes af Maskinfabrikant A. Philipsen, der er født i Viborg 1881. Fabriken anlagdes 1906, men i 1913 byggedes det store Fabriksanlæg paa Holstebrovej. Ud mod Vejen er rejst en Pavillon, hvori Firmaet har permanent Udstilling, medens selve det udstrakte Fabriksanlæg

Handelsbankens Ekspedition

A. Philipsen & Co.'s Udstillingsbygning.
Bag denne Bygning findes selve Fabriksanlægget.

Automobiler. Maskinfabriken beskæftiger ca. 20 Mand, medens der i den elektriske Afdeling er ansat 35 Mand.

Grosserer *Holger Christensen* er født 1863 ved Holstebro og lærte Handelen gennem 10 Aars Arbejde ved Holstebrofirmaet Bøggild & Petersen. 1888 startede han en Ægforretning i Forbindelse med Opkøb af Huder og Skind, derved fik han nær Føling med Landkøbmænd, og dette førte hurtig til en gros Salg af forskellige Varer, hvorved Christensens store Forretning efterhaanden blev bygget op. Den rummes nu i en stor moderne

Holger Christensens Kontor.

gemmer sig læn-
gere tilbage paa
den dybe Grund.
Virksomheden er
ret alsidig og om-
fatter foruden elek-
trisk Installation og
Maskinværksteder
tillige Afdelinger for
Sanitetsanlæg, Cen-
tralvarmeanlæg og
en Afdeling for

Lagerbygning, me-
dens Kontorerne er
installeret andet
Steds. Forretnin-
gen, der beskæftiger
et stort Personale,
omfatter Colonial,
Olie, Jern, Staal,
Kul, Ost og mange
andre Slags Varer.

Vett & Wessels Udsalg i Viborg ejes af Købmand *L. H. Schram*, født 1854 i Roskilde. Forretningen er startet 1879 som Udsalg for det store Manufakturhus, men er oprindelig en af de ældste Manufakturforret-

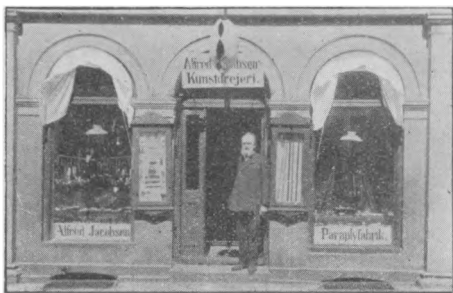
Holger Christensen's Pækhus

Vett & Wessels Udsalg

en stor Kundekreds i sine Artikler, Paraplyer, Stokke og al Slags Drejearbejde. — Boghandler *Jacques Støttrup*, der ligeledes er født i Viborg, etablerede sig 1907 og har nu en god Forretning i Bøger, Papir, Mu-

ninger i Viborg. Udsalget omfatter foruden al Slags Manufaktur saavel Dame som Herreekvipering. — Kunstdrejer *Alfred Jacobsen* er født 1852 i Viborg og etablerede sig 1879 i samme By, ja endda i samme Butik som nu. Jacobsen har

Kunstdrejer Jacobsens Butik

Jac. Støttrups Boghandel

sikalier og Kontorartikler. — Købmand *P. Chr. Pedersen* er fra Ringkøbing, hvor han ligeledes lærte Handelen. 1910 etablerede han sig i Viborg, idet han overtog C. G. Ussings gamle Forretning, der omfatter Kolo-

nia. Pedersen har ligeledes købt Ejendommen, hvori hans Butik findes. — Købmand *I. Chr. Esbensen*, født 1856, har en ret stor Forretning i Ost og tekniske Artikler en gros. Esbensen, der er uddannet i Mejerifaget, var Medlem af Bankraadet for Viborg Bank fra 1908. Købmand *Richard Petersen* er født 1891 i København, men lærte i Viborg, hvor han for et Par Aar siden aabnede en Colonial og Delicatsesforretning for egen Regning. — Bagermester *N. A.*

P. Chr. Pedersens Butik

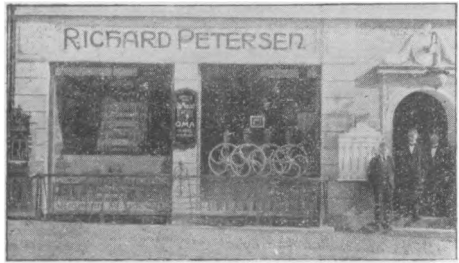

Esbensens Ostelager

Christensen, der stammer fra Aarhusegn, havde først Forretning i Gjedsted indtil han 1892 købte gamle Vilkens Bageri, som han senere har drevet med baade Held og Dygtighed. Christensen be-

klæder mange Tillidshverv og var en Tid Medlem af Byraadet. Et Sted, hvor Vi-

borgenserne gerne søger hen er *Emil Petersens Conditori*, der ikke alene har et stort Udvalg i alle Slags Kager og Konfitterer, men ogsaa hyggelige Serveringslokaler. — Mekaniker *Chr. H. Taul*, født 1873 i Randers, beskæftiger i sin Virksomhed ca. 15 Mand. For-

Richard Petersens Butik

Bagermester N A Christensens Ejendom

Emil Petersens Conditori

retningen omfatter Symaskiner, Cykler, Motorkøretøjer og elektrisk Installation.

I en smuk Ejendom tegnet af Vig-Nielsen og opført af J. N. Jørgensen, har denne indrettet sine Restaurationslokaler. Jørgensen, der er født 1870, etablerede sig 1903 i Gravene og tog i 1916 sin nye Ejendom og sine nye Lokaler i Besiddelse.

Andelsbevægelsen har nogle Virksomheder i Viborg. En af disse er *Viborg*

J. N. Jørgensens Ejendom.

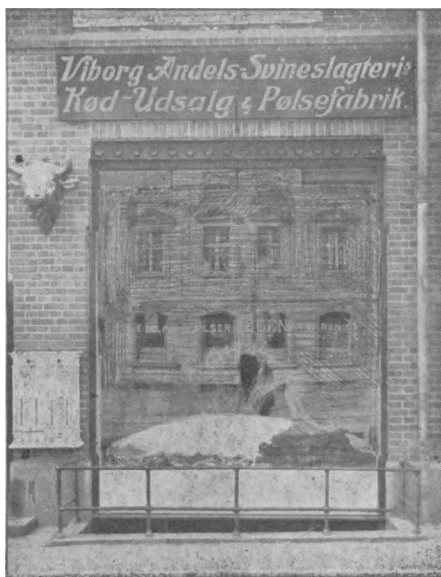

Chr. Tauls Udstillingslokale

Andelsmejeriet

Andelsmejeri, der grundlagdes 1906. Mejeriet optog 1915 Viborg Mælkeforsyning og beskæftiger derefter 35 Mennesker foruden Betjeningen af de 23 Udsalg Mejeriet har i Byen. Mejeriet ledes af Mejeribestyrer N. C. Christensen og behandler aarlig 5 Millioner kg. Mælk. — Det andet store Andelsforetagende er *Viborg Andels-svineslagteri*, der

Andelssvineslagteriets Udsalg.

— Andels Svineslagteriets Udsigt

oprindelig byggedes af Byens Købmænd, derpaa dreves det af Koopman i 10 Aar til 1912, da Andelselskabet overtog det. Der slagtes nu aarlig 25000 Svin foruden en Del Kreaturer. De sidste dog kun til Hjemmeforbruget. Slagteriet ledes af Direktør C. E. Godskesen, beskæftiger 16 Mennesker og har to Udsalg i Viborg, hvoraf det ene er

etableret i Forbindelse med Slagteriets Pølsefabrik. Paa selve Slagteriet er indrettet et Fedtsmelteri og eget Gasværk. I Spidsen for Slagteriet staar en Bestyrelse paa 9 Medlemmer med Jens Vesterby, Løvel, som Formand.

Et Hjørne af Gartner Geertsens Planteskole